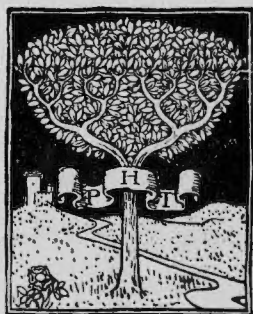

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1961

ÅRGÅNG 59 HÄFTE 2

INNEHÅLL

	Sid.
Arkivarie HANS GILLINGSTAM, Stockholm: Åke Bengtsson Färla och hans skriftliga kvarlätenskap	61—72
Recensioner (se bifogat årsregister)	73—121
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	121
Förkortningslista	122
Personregister	123—132

ÅKE BENGTSSON FÄRLA OCH HANS SKRIFTLIGA KVARLÅTENSKAP

AV HANS GILLINGSTAM

Två korslagda färlor fördes under medeltiden som vapenbild av flera ätter i olika trakter av vårt land, både högfrälse och lågfrälse, mellan vilka i allmänhet intet samband kunnat påvisas.¹ Den yngsta av dessa var från slutet av 1400-talet knuten till Bergshammar i Fogdö socken, Åkers härad i Södermanland.² Av en av genealogen Per Månsson Utter återgiven uppgift om en rättstvist framgår, att den härstammade från en i mitten av 1400-talet uppträdande Karl Bengtsson, vilken enligt samma notis var farbror till en Bengt Ebbesson, som ägde Tova i Ripsa socken, Rönö härad.³ Tova hade 1410 varit sätesgård för en Martin Karlsson, som också förde två korslagda färlor i vapnet⁴ och efter sin fader Karl Eriksson var häradshövding i Daga härad,⁵ och det förefaller därför troligt, att släktböckerna ha

¹ HT 1894, s. 266 f. B. Hildebrand i Svenska män och kvinnor 2 (1944), s. 650. Jag återkommer till dessa problem i en artikel om dessa släkter i nästa häfte av Äldre svenska frälsesläkter.

² Perg.-brev 20 sept. 1489, RA. Jfr Gillingstam, Ätten Siöblads medeltida släktförbindelser och äldsta historia (Skr. utg. av Geneal. för. 4, 1949), s. 74 och 83.

³ Genealogica 41, f. 212, RA. Om Bengt Ebbessons där nämnda moderensläkt se B. Hildebrand i PHT 1934, s. 139 f. Karl Bengtssons sätesgård var Nyby (nu Nyborg) i Håtuna socken, Håbo härad (perg.-brev 19 maj 1453, RA; X58 h, p. 265, UUB), som han fått genom sitt gifte (perg.-brev 22 febr. 1461, RA) och på 1500-talet var bland hans ättlingars landbohemman (J. A. Almquist, Frälsegodsens under storhetstiden I, 1931, s. 764). Han var enligt Rasmus Ludvigsson hövitsman på Örebro (Skokloster I, Fol. vol. 57, f. 113v och 118, RA; Rålamb Fol. vol. 12, f. 114 och 118, KB), men Styffes uppgift, att han var det 1452 (Skandinavien under unionstiden, tredje uppl. 1911, s. 304), som använts i Lönnroths framställning om slottslänen under Karl Knutssons första kungatid (Sverige och Kalmarunionen 1397—1457, 1934, s. 305), har jag endast kunnat följa tillbaka till Stiernmans Swea och Götha Höfdinga-Minne I (1745), s. 148.

⁴ SD, nr 1240. Utgivaren har ej vågat identifiera sigillbilden, men vid studium av originalbrevet framgår klart, att sigillet visar två korslagda färlor, som Martin Karlsson förde enligt SD, nr 930, 1352, 2648 och 2654.

⁵ J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige (Skr. utg. av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola 2), 1 (1954), s. 110, och 2 (1955), s. 45. Almquist skiljer å sistnämnda ställe (personregistret) under uppslagsordet Färla mellan »Karl Erikssons ätt» och »Färla av Eka». Av ovanstående framgår, att Karl Eriksson var stamfader för båda.

rätt, då de uppgiva, att Karl Bengtssons far hette Bengt Karlsson,⁶ ehuru denne icke kunnat återfinnas i urkunder; eftersom vapnet under medeltiden ofta upptogs från mödernet, är det dock även tänkbart, att Martin Karlsson icke var farbror utan morbror till Karl Bengtsson. Släktskapen med Martin Karlsson visar emellertid, att den senare på Bergshammar bosatta ätten trots sin då lågfrälse karaktär dock hade en anknytning till högfrälset redan under 1400-talet, ty Martin Karlsson var broder till sedermera riksrådet och lagmannen i Södermanland Johan Karlsson,⁷ vilken 1453 var häradshövding i Daga härad⁸ liksom tidigare fadern och brodern.

Definitivt insteg i högfrälset vann emellertid ätten först med Karl Bengtssons sonson Bengt Nilsson, som tidigt tycks ha fått goda relationer till konung Gustaf, kanske sammanhängande med att han och marsken Lars Siggesson (Sparre) efter Hemming Gadhs, Jöran Siggessons (Sparre) och Olof Rynings tidiga bortgång voro de enda kvarlevande av dem som jämte den blivande konungen förts fångna till Danmark 1518.⁹ Bengt Nilsson blev riddare vid konungens kröning 1528¹⁰ och riksråd 1529¹¹ samt gifte sig sistnämnda år¹² med Bengta Åkesdotter, dotter till den på Kristian II:s order 1520 avrättade riddaren Åke Jöransson (Tott) i äktenskap med konungens morbror Trotte Månssons (Eka-ätten) änka Märta Bengtsdotter (Ulv), efter vars död Eka-ättens stamgods Eka i Lillkyrka socken i Trögård, som hon ärvt efter sin son Måns Trotteson,¹³ kom att till-

⁶ Genealogica 27, f. 14 v (om dess proveniens från Åke Bengtsson se nedan). Genealogica 41, f. 15 v. Jfr Svenskt biografiskt lexikon, Ny följd 4 (1861—1862), s. 106. Litteraturuppgiften om denne Bengt Karlssons äktenskap med en Brita Björnsdotter beror på förväxling med den betydligt senare förekommande Bengt Karlsson (sparre över blad), såsom J. Liedgren påvisat (Bromma hembygdsförenings årsskrift 1959, s. 19, not 21). Misslyckat är likaså släktböckernas försök att förbinda Bengt Karlsson och Johan Karlsson med äldre personer med samma vapen genom att göra dem till söner till den Karl Nilsson, som av Bo Jonsson (Grip) eller hans utsända dödades inför högaltaret i Stockholms gråbrödrakloster, ty denne förde, såsom K. H. Karlsson påpekat i SAT II (1897), s. 35, not 2, icke två korslagda färlor utan, såsom A. F. Liljeholm visat i PHT 1952, s. 40, klaven sköld. Jfr Gillingstam, Ätten Siöblad, s. 54 f. not 50.

⁷ Martin Karlsson och Johan Karlsson uppträda tillsammans i SD, nr 2648, jämte Claus v. d. Lipen, som enl. perg.-brev 11 sept. 1425 i RA var gift med en Ingrid, som då förde två korslagda färlor och samtidigt uppgives vara brorsdotter till en Elin Eriksdotter med samma vapen.

⁸ Genealogica 79, f. 36 v.

⁹ Jfr G. Carlsson i HT 1952, s. 389, not 2.

¹⁰ GVR 5, s. 9.

¹¹ GVR 6, s. 186.

¹² Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden (1952), s. 614.

¹³ E. Nordström i PHT 1941—1942, s. 52.

falla Bengt Nilsson å hustruns vägnar.¹⁴ Bengt Nilsson tycks emellertid ha varit en även för tidens bistra förhållanden ovanligt råbarkad person, som misshandlade såväl sina landbor som sin hustru och tro-
ligen därför blev avsatt från riksrådsvärdigheten.¹⁵ Fru Bengta dog 1542,¹⁶ enligt uppgift på grund av makens misshandel,¹⁷ och denne
följde henne i graven 1 maj 1546.¹⁸ I deras äktenskap hade fötts två
barn, dottern Kristina, som 1548 blev gift med sedermera riksrådet
och friherren Karl Holgersson eller Karl Gera¹⁹ men dog redan
1560,²⁰ samt den efter sin morfar uppkallade sonen Åke.

Den sistnämnde reste till Tyskland för studier 1551²¹ och inskrevs
samma år vid universitetet i Rostock såsom »Acheferla Benedicti no-
bilis Suecus» samt två år senare vid universitetet i Wittenberg såsom
»Achatius Ferlau, Suecus equestris ordinis». ²² Senare fortsatte Åke
Bengtsson, såsom han under hela sitt liv tycks ha kallats i officiella
sammanhang i Sverige, sin färd till Italien, där han uppges ha tjänat
konung Filip II av Spanien i Siena och Neapel²³ samt 1558 såsom
»Nobilis Dominus Achatius Benedicti ab Eka et Berghammar» in-
skrevs vid universitetet i Bologna.²⁴ Enligt svågern Karl Holgerssons
(Gera) räkenskaper, som på flera ställen nämna hans studier i Tysk-
land och Italien, återkom han först i februari 1560 till Sverige,²⁵ där
han 1561 var ryttmästarens löjtnant vid Christoffer Nilssons Upp-
lands-fana.²⁶

¹⁴ J. E. Almquist, *Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden* (Skr. utg. av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola 3, 1960), s. 52.

¹⁵ HT 1894, s. 267 ff. Om hans övervåld mot sina bönder se förutom det där avtryckta klagomålsregistret även GVR 14, s. 286, 16, s. 60 f., och 17, s. 548.

¹⁶ S. Ambrosiani i *Utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910*, Studier 2, s. 88.

¹⁷ HT 1894, s. 271.

¹⁸ X 265 h, f. 35 och 45, UUB. Jfr Ambrosiani, a. a., s. 88.

¹⁹ GVR 19, s. 304; jfr HH 20, s. 161.

²⁰ Vapen och dräkter på svenska gravstenar från äldre Vasatiden, *Avbildningar tillägnade Rudolf Cederström*, 1926, pl. 6.

²¹ X 265 h, f. 97 och 100.

²² B. Hildebrand i SBL 15 (1956), s. 595. I svågern Karl Holgerssons räkenskaper nämnes han omväxlande som Åke Ferla (X 265 h, f. 97 och 100) och som Åke Bengtsson (ibidem, f. 97 och 99). Om den svenska högadelns antagande av släktnamn på 1500-talet jfr J. Liedgren i *Släkt och Hävd* 1960, s. 66. Se även Gillingstam i PHT 1961, s. 34, not 3, 35, not 11, och 41, not 7.

²³ HT 1886, s. 39. Jfr G. Carlsson, *Äldre Vasatiden* (Vetenskaplig forskning, Årsbok 1920), s. 36.

²⁴ A. Sällström i *Archivistica et mediævistica Ernesto Nygren oblata* (1956), s. 429.

²⁵ X 265 h, f. 99. Professor Gottfrid Carlsson har fäst min uppmärksamhet på detta källställe.

²⁶ C. A. G. Braunerhjelm, *Kungl. Lifregementets till häst historia* 5: 1 (1917), s. 3.

Till en början användes Åke Bengtsson i Livland. Han utnämndes sålunda 16 december 1561 till ryttmästare för de svenska skyttarna där,²⁷ blev 1562 ståthållare i det av Klas Kristersson (Horn) erövrade Pernau²⁸ och utnämndes 6 juli 1563 till överste för allt krigsfolket i Livland.²⁹ I denna egenskap intog han Hapsal och Leal i augusti samma år men belägrade utan framgång Lode i september och ersattes därefter med Henrik Klasson (Horn).³⁰

Åke Bengtsson förflyttades nu till den danska krigsskådeplatsen. Den 11 augusti 1564 avfärdades han med två fänikor knektar och en fana ryttare till Blekinge för att intaga Lyckeby och förmå landskapets invånare att hylla den svenske konungen, men inom kort måste han draga sig tillbaka.³¹ I början av år 1565 förde han befäl vid Älvsborg och tvang bohuslänningarna att svärja konung Erik trohet, men redan i mars ersattes han med Per Brahe.³² På hösten samma år spelade Åke Bengtsson en viktig roll i slaget vid Axtorna.³³ Följande år var han hövitsman på Varberg,³⁴ i vilken befattning han kvarstod ännu i juli,³⁵ men senast i september avlöstes han av Hogenskild Bielke.³⁶

Kulmen på Åke Bengtssons karriär i Erik XIV:s tjänst nåddes sommaren 1568, då han i samband med Karin Månsdotters kröning blev slagen till riddare.³⁷ Längre fram på sommaren finna vi honom på konung Eriks sida under striderna med dennes bröder.³⁸ Efter konungens avsättning blev herr Åke 5 januari 1570 slottsloven på Kalmar,³⁹ och 1573 var han ståthållare på Stockholms slott.⁴⁰ 1572 tillhörde han hertig Karls råd,⁴¹ och fr. o. m. följande år uppträder

²⁷ RR 1561 okt.—dec., f. 74.

²⁸ C. Annerstedt, *Grundläggningen af svenska väldet i Livland 1558—1563* (1868), s. 62.

²⁹ RR 1563, suppl., f. 195 och 196 v.

³⁰ Annerstedt, a. a., s. 108 ff.

³¹ F. Westling, *Det nordiska sjuårskrigets historia* (Hist. bibl. 6, 1879), s. 490.

³² Westling, a. a., s. 512 f.

³³ Axtorna, en studie i organisation och taktik (Medd. fr. Kungl. krigsarkivet IV, 1926), s. 73, 96 f. och 102. Jfr G. Petri, *Kungl. Första livgrenadjärregementets historia I* (1926), s. 163 och 167 f. och B. Barkman i *Kungl. Svea livgardes historia II* (1938—1939), s. 118, 125 och 130 ff.

³⁴ Westling, s. 542.

³⁵ Erik XIV:s almanacksanteckningar, ed. C. M. Stenbock (Skr. utg. av Personhist. samf. 6, 1912), s. 16. Jfr Gillingstam i PHT 1961, s. 42.

³⁶ HH 8: 2, s. 130.

³⁷ HSH 12, s. 163.

³⁸ T. Annerstedt, *Resningen 1568* (1880), s. 74 ff. och 80.

³⁹ RR 1570, f. 2 v.

⁴⁰ Stockholms stadsböcker från äldre tid: Tänkeböcker, Ny följd 4 (1941), s. 444.

⁴¹ Hertig Karls registratur 1572—1573, f. 6 v, RA. F. Westling, *Hertig Karls furstendöme 1568—1592* (1883), s. 14. Jfr Barkman, a. a. II, s. 244.

han som riksråd.⁴² Enligt Jacobus Gislonis dog Åke Bengtsson i Stockholm 9 december 1578 och begravdes i Riddarholmskyrkan,⁴³ men i det spanska sändebudet Francisco de Erasos skrivelse till Filip II 11 januari 1579 uppges, att han dött för nio dagar sedan, alltså 2 januari 1579.⁴⁴

Av det anförda framgår, att Åke Bengtsson är av intresse såsom en av de mest bildade och beresta av 1500-talets svenskar. Gottfrid Carlsson har framhållit den betydelse hans erfarenheter från den spanska tjänstgöringen i Italien kunna ha haft för Erik XIV:s krigföring,⁴⁵ och han har även fäst uppmärksamheten på en anteckning av Per Månsson Utter, vari en uppgift ur den heliga Katarinas kanonisationsprocess citeras med hänvisningen »Legi Romæ in vetustissimo quondam libro. A. B.»; initialerna syfta uppenbarligen på Åke Bengtsson.⁴⁶

Hans för historieforskningen värdefullaste insats är en förteckning i Uppsala universitetsbibliotek, numera signerad U 269 a, över hans morbroder Jöran Åkessons (Tott) jordabrev, vars rubrik lyder: »Register på the Jordebreff som Igenfunnen Ähre Effter Salige Jörgen Åchesonns dödh som Her Sten Erichsonn och Johann Pedersson wdij werge Hafft Haffwe och aff migh Åche Bengtsson ähre lesthe på Ecka denn 12 Aprilis Anno 1572».⁴⁷ Denna förteckning, som möjligen tillkommit i samband med en godstvist med Vasahuset, vilken är känd genom ett brev från följande år,⁴⁸ redovisar flera hundra medeltidsbrev, av vilka de flesta nu äro förlorade.⁴⁹ Brevens pro-

⁴² Stockholms stadsböcker från äldre tid: Tänkeböcker, Ny följd 4, s. 455. Jfr E. W. Bergman, Förteckning öfver Rådslag i konung Johan III:s tid (MRA II: 5, 1885), s. 106, perg-brev 21 dec. 1577, UUB, X 261 m, f. 107, UUB, och E. Hildebrand i SRA 2 (1899), s. 1124.

⁴³ Jacobus Gislonis, Chronologia seu temporum series ab initio mundi ad nostra hæc præsentia (1592), s. 122 f. Om detta arbete se G. Löw, Sveriges forntid i svensk historieskrivning 1 (1908), s. 94 ff., om författaren F. de Brun i PHT 1930, s. 210 ff.

⁴⁴ HT 1886, s. 39.

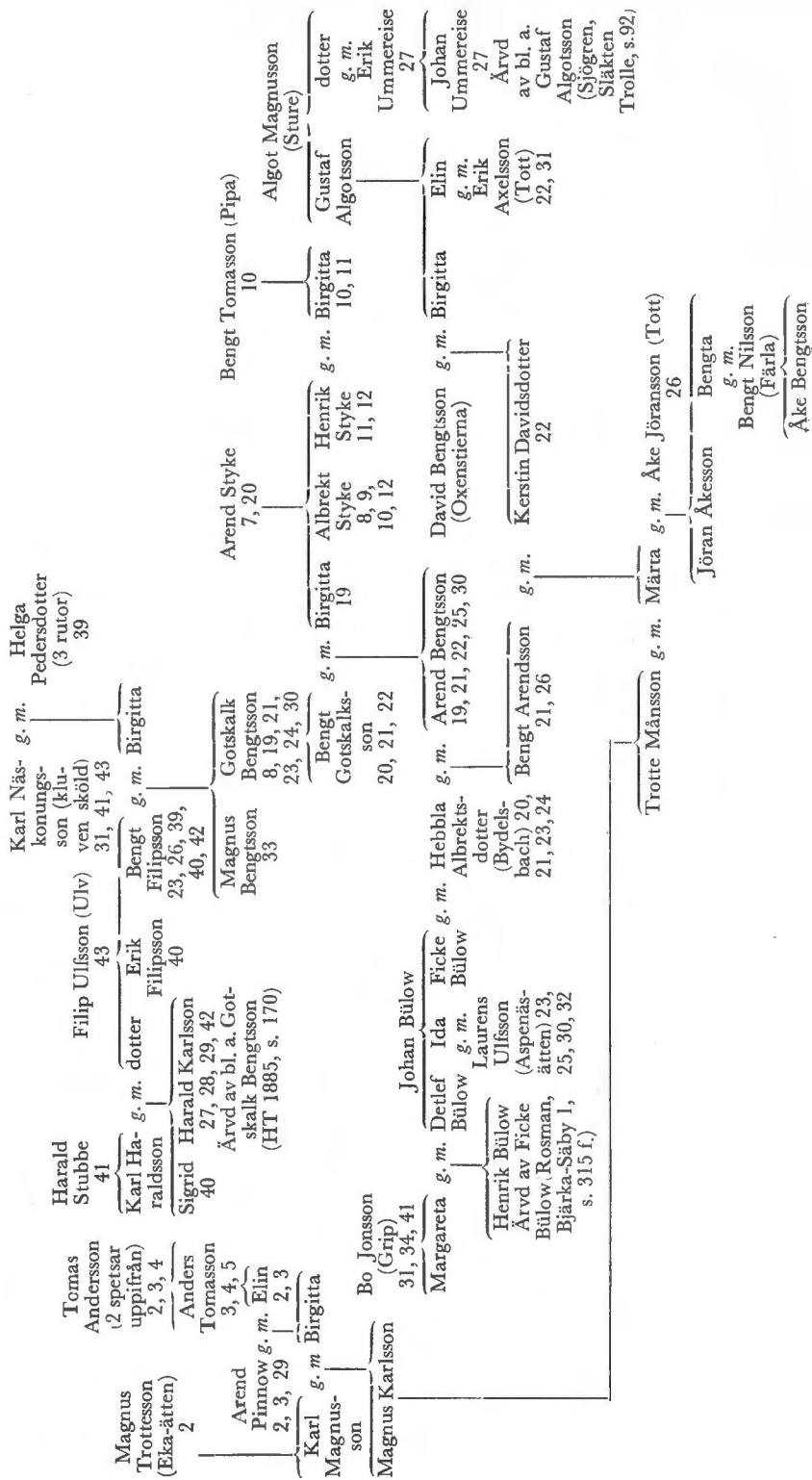
⁴⁵ Vetenskaplig forskning, Arsboek 1920, s. 36.

⁴⁶ PHT 1920, s. 97, not 4. Om källskriftens Rom-proveniens se numera I. Collijn, Processus seu negocium canonizacionis b. Katerine de Vadstenis (Saml. utg. av Sv. Fornskriftssällskapet, serie 2, bd III, 1942—1946), s. IV.

⁴⁷ Johan Pedersson (Bååt) var gift med Jöran Åkessons syster Kerstin (J. E. Almquist, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden, s. 29), Åke Bengtssons moster. Sten Eriksson var broder till den tidigt avlidne Abraham Eriksson (Leijonhufvud), vars första hustru varit Jöran Åkessons syster Anna (HH 1, s. 58; jfr Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor 4, 1928, s. 547), och uppträder troligen i detta sammanhang såsom förmyndare för broderns barn.

⁴⁸ F. U. Wrangel, Anteckningar om Rytterns socken (1886), bilagor, s. 13 ff. HH 1, s. 54 ff. X 261 m, f. 102 ff., UUB.

⁴⁹ Jfr J. Liedgren i Kulturhist. lexikon för nordisk medeltid 1 (1956), sp. 225. Bevarade äro endast fem brev (18 mars 1453, 12 sept. 1453, 8 juni 1458, 13

veniens framgår av härinvid meddelade släkttavla, i vilken de vid personnamnen förekommande siffrorna angiva de sidor i U 269 a, på vilka brev med proveniens från ifrågavarande person registrerats.

Holger Rosman har påpekat, att en släktbok av Åke Bengtsson är återopad av bl. a. Per Månsson Utter, och förmodat, att några anteckningar om hans släkt i X 5 i Uppsala universitetsbibliotek »möjligen äro fragment af hans släktbok eller fragment af någon afskrift».⁵⁰ Den åsyftade delen av X 5 är tydligen f. 41—50, men vid undersökning visar det sig, att dessa sidor ursprungligen ingått i Genealogica 31 i Riksarkivet,⁵¹ som är en avskrift av första fjärdedelen av Rasmus Ludvigssons stora förlorade men genom flera avskrifter⁵² kända släktbok. Där ha, om vi få döma av avskrifterna, funnits ett parti med genealogier för Åke Bengtsson,⁵³ framför detta genealogier för hans mosters man Johan Pedersson (Bååt)⁵⁴ och efter detsamma genealogier för Jöran Holgersson Gera,⁵⁵ en broder till Åke Bengtssons ovannämnde sväger.⁵⁶ De i dessa släkttavlor citerade breven äro i allmänhet sådana som finnas i Riksarkivet, mestadels med proveniens

aug. 1490 och 16 juni 1491) i UUB och ett brev (den 7 maj 1352) i Bergshammarsaml., RA. Åtminstone två av de nu förlorade breven, dels DS, nr 1308, dels ett av S. Engström, Bo Jonsson, 1 (1935), s. 224, not 123, behandlat brev, äro också kända genom Peringskiöld E 68 i VHAA:s deposition i RA, som enligt en förteckning över Antikvitetsarkivets handskrifter (U 165: 2, KB) registrerar Konrad Gyllenstiernas brev (påpekande av Dr. phil. I. Friedlaender). Av vissa av de förlorade breven finnas även register hos Utter (jfr Gillingstam i HT 1950, s. 25, not 4). Jfr vidare nedan s. 71, not 75.

⁵⁰ H. Rosman, Rasmus Ludvigsson som genealog (1897), s. 39. Min utredning om Åke Bengtssons släktbok tillkom ursprungligen under excerperingsarbeten för Vitterhetsakademiens diplomatariekommitté 1949.

⁵¹ Genealogica 31 och ifrågavarande parti av X 5 förete samma handstil, och särskilt klargörande är, att den första släkttavlan i denna del av X 5 är halv och utgör en del av den sista släkttavlan i Genealogica 31. Enl. meddelande från förste bibliotekarie Gustaf Holmgren framgår av förteckningen över de från Olof Celsius till UUB komna handskrifterna (M 2, UUB:s ämbetsarkiv), att X 5 jämte Rasmus Ludvigssons genealogier i X 1 och Jonas Bures i X 35 ingått i vol. 117 i den från Stiernman härrörande (jfr H. Sallander i PHT 1944—1945, s. 44 f.) Celsiska samlingen. Troligt är, att dessa genealogier av Stiernman »lånats» ur Antikvitetsarkivet, där han i sin ungdom var anställd (S. Bergh, Svenska riksarkivet 1618—1837, 1916, s. 178). Ett annat belägg för att Stiernman införlivat genealogier i Antikvitetsarkivet med sina egna samlingar är f. 42 i X 1, som härrör från ett nu till största delen i Biographica: Rosenstråle, RA, befintligt fragment av Rasmus Ludvigssons släktbok för Palne Eriksson Rosenstråle.

⁵² Gillingstam, De svenska släktböckerna före Rasmus Ludvigsson (Släkt och Hävd 1951), s. 213.

⁵³ Skokloster I Fol, vol. 57, f. 113v—122, RA. Rålamb Fol. vol. 12, f. 114—122, KB. X 5, f. 44v—49, UUB.

⁵⁴ Skoklostervolymen, f. 107v—113. Rålambvolymen, f. 107v—113. Genealogica 31, f. 94v. X 5, f. 41—44.

⁵⁵ Skoklostervolymen, f. 122v—125. Rålambvolymen, f. 122v—125, X 5, f. 49v—50v.

⁵⁶ Jfr B. Schlegel och C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlånade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartafflor (1875), s. 84 f.

från de reducerade kyrkliga arkiven. Det är alltså tydligt, att vi här ha att göra med en produkt av Rasmus Ludvigsson, ej av Åke Bengtsson.

Att så är fallet styrkes av att de av Rosman nämnda hänvisningarna till Åke Bengtssons släktbok ej stämma med ifrågavarande släkttavlor. Utters uppgifter göra det i stället troligt, att den handskrift, som nu bär signum *Genealogica* 27 i Riksarkivet, är ett ännu bevarat fragment av Åke Bengtssons släktbok.

Genealogica 27 innehåller trettiotvå blad, vilka av Rosman i samband med hans omordning av *Genealogica*-serien uttogos ur det samlingsband, som i Antikvitetsarkivet bar signum H 71, samt inbundos och paginerades. De äro skrivna av 1500-talshänder, av vilka en, som gjort tillägg å f. 2v, 7v, 9v, 11v, 12, 17v, 19v och 20, även gjort tillägg å p. 30, 33, 43 och 44 i den ovannämnda brevförteckningen U 269 a och torde vara herr Åkes egen, såsom framgår av jämförelse med ett brev från honom till Erik XIV:s sekreterare Jöran Persson.⁵⁷ I bokens början finnas latinska anteckningar med citat ur bl. a. Seneca och Cicero, *De Senectute*, såsom man kan vänta av en man med Åke Bengtssons bildning och beresthet. De flesta av dess släkttavlor föras ned till honom. Av Utters hänvisningar till Åke Bengtssons släktbok ha fem visat sig äsyfta notiser i *Genealogica* 27.⁵⁸ Fyra av Utters hänvisningar till densamma⁵⁹ synas emellertid icke återgå på notiser i *Genealogica* 27, och så är även fallet med ett av Rosman⁶⁰ observerat och uppenbarligen efter Åke Bengtssons systerdotterson Karl Oxenstierna avskrivet utdrag i X 9, f. 16, i Uppsala Universitetsbibliotek »wtur Hr Ache Bengtsons riddares til Eka min modernmoders broders schlectboock», vilket utdrag också är avskrivet å ett ark i fascikeln »Stenbock» i *Genealogica* 61. Det är alltså tydligt, att *Genealogica* 27 blott är en del av Åke Bengtssons släktbok, som i fullständigare skick varit känd för Karl Oxenstierna och Utter.⁶¹ Belysande är, att en av Karl Oxenstierna i Skokloster I Fol. vol. 213 åberopad notis ur »H Åke Bengtson Slechtebook» ej heller finnes i

⁵⁷ Kanslitjänstemäns koncept och mottagna skrivelser, vol. 6, RA.

⁵⁸ Två hänvisningar av Utter i *Genealogica* 41, f. 13v, till »H Åkes book» äsyfta notiser i Gen. 27, f. 9v och 9v—10. En hänvisning i Gen. 41, f. 14, till »Her Åke Bengtssons book» äsyftar *Genealogica* 27, f. 10. En hänvisning i Gen. 41, f. 25v, till »Her Åke Bengtsons Slächtebook» äsyftar Gen. 27, f. 27v—28. En hänvisning i Gen. 41, f. 184v, till »Her Åke Bengtsons book» äsyftar Gen. 27, f. 19v.

⁵⁹ Gen. 41, f. 10v (jfr G. Carlsson i PHT 1920, s. 97, not 4), 13v, 215 och 260v.

⁶⁰ Rosman, a. a., s. 39; jfr s. 135, not 1.

⁶¹ Beträffande Utters relationer till Åke Bengtssons släktkrets kan nämnas, att han skrivit en släktbok, *Genealogica* 42, för Åke Bengtssons systerdotters man Krister Gabrielsson Oxenstierna (jfr Rosman, s. 137).

Genealogica 27 men däremot uppträder hos Utter i Genealogica 41, f. 242 v, ehuru utan hänvisning till Åke Bengtsson.

Många av de i Genealogica 27 återopade breven äro kyrko- och klosterbrev i Riksarkivet, vilket kan tyda på att släktboken ursprungligen utskrivits av eller efter Rasmus Ludvigsson på Åke Bengtssons uppdrag, men notiserna om dem kunna även ha införts efter meddelanden från Rasmus Ludvigsson. Ett brev från denne till Åke Bengtsson om Märta Sunesdotters (Båt) testamente 1350 är sålunda bevarat.⁶² Ett visst samarbete mellan dem är klart påvisbart. Rasmus Ludvigssons lätt igenkännliga runda handstil återfinnes sålunda i tillägg å f. 4v—5 i Genealogica 27, och i en av hans egna släktböcker erkännes på ett ställe: »Hæc est relatio d: Achonis Benedictj».⁶³

Åtskilliga anteckningar måste emellertid vara hämtade från annat håll. Med hänsyn till Utters ovannämnda utnyttjande av Genealogica 27 är det av intresse, att ej mindre än tjugofem notiser blott äro kända från Utter och Genealogica 27, vartill komma några, som även finnas tillagda med yngre handstil i Rasmus Ludvigssons ålderdomsverk Genealogica 21 (f. d. H 49), där ju även Utters handstil förekommer,⁶⁴ och där också andra notiser överensstämma med Genealogica 41.

Beträffande provenienserna för de notiser i Genealogica 27, som återgå på nu förlorade brev, veta vi ingenting med säkerhet, ty dessa notiser utgöras oftast blott av årtalsförsedda namn. Intet säkert belägg finnes sålunda för att morbrodern Jöran Åkessons (Tott) brev, som Åke Bengtsson låtit förteckna i U 269 a, använts för Genealogica 27, men det förtjänar framhållas, att denna Åke Bengtssons förteckning ej nämner brevens sigillvittnen, som ju ofta uppmärksammas i denna tids genealogier, och att breven i förteckningen ofta omtalas utan årtal och emellanåt blott såsom »2», »4», »nogle» eller »en hop» brev om en viss gård.

Då Holger Rosman under de första åren av 1900-talet omordnade Riksarkivets Genealogica-serie, påträffade han flera smärre blad med genealogier och brevnöter av händer, som förekomma i Genealogica 27. Dessa samlade han till en fascikel med påskriften »Slägt-anteckningar 1500-talen möjligen af samma person som släktbok nr 27», vilken fascikel placerades i bunten Genealogica 62.

På ett av dessa blad finnas notiser om fyra brev, som även äro

⁶² Palmskiöldska samlingen, vol. 206, p. 227, UUB. Den i brevet ingående registren är avskriven av Utter i Gen. 41, f. 18v.

⁶³ E. Nordström i PHT 1941—1942, s. 50, not 17.

⁶⁴ Rosman, a. a., s. 28.

nämnda i U 269 a, vars register de delvis komplettera. Tre av dem äro säkert skrivna med den handstil, som ovan ansetts vara herr Åkes egen. Om den fjärde notisen är av samma hand, är svårare att avgöra, enär den är på latin och därför i motsats till de övriga skriven med latinsk stil. Troligen är emellertid så fallet, ty den är av samma hand, som skrivit ett latinskt brev från Åke Bengtsson till Benedictus Olai.⁶⁵ Ytterligare en notis å samma blad torde återgå på ett brev ur Jöran Åkessons (Tott) arkiv, ty av densamma framgår, att detta i övrigt okända brevs mottagare var riksrådet Bengt Filipsson (Ulv), Jöran Åkessons morfars farfars farfar; såsom nämnts å släkttavlan ovan, uppträda andra brev ur Bengt Filipssons arkiv i U 269 a, p. 23, 26, 39, 40 och 42.

I övrigt äro notiserna i denna fascikel av samma kategorier som notiserna i Genealogica 27, d. v. s. många återgå på nu i Riksarkivet befintliga kyrko- och klosterbrev, medan andra i övrigt blott äro kända från Utter i Genealogica 41. Särskilt kan nämnas, att Utter härifrån hämtat en notis om Engelbrekts mördare Magnus Bengtssons (Natt och Dag) grav i Julita⁶⁶ och en notis ur den heliga Birgittas kanonisationsprocess.⁶⁷ Beträffande den sistnämnda notisens proveniens säges uttryckligen »Sic legi Romæ».⁶⁸

I övrigt ha blad med anteckningar av händer, som skrivit i Genealogica 27, påträffats i fascikeln »Sparre» i Genealogica 25, å blad 18 i Genealogica 26: II, i fascikeln »Färla» i Genealogica 61 samt bland Karl Oxenstiernas genealogier i Skokloster I Fol. vol. 213. Beaktansvärt är, att å de nämnda bladen i Genealogica 25 och Genealogica 26 även finnas släkttavlor för Åke Bengtsson av Rasmus Ludvigssons hand, och att ett tillägg å bladet i Genealogica 25 är av Karl Oxenstiernas hand, som också gjort tillägg i Genealogica 27, f. 5v, 6, 25v, 26, 28 och 32. Alla dessa notiser äro av samma proveniens-kategorier som de förut nämnda, d. v. s. de som ej återgå på nu i Riksarkivet förvarade kyrko- och klosterbrev äro mestadels blott kända från Genealogica 27 och Genealogica 41. En av anteckningarna å det nämnda bladet i Genealogica 25 återgår på ett brev, som är känt från U 269 a.

Åke Bengtsson sammanlevde med en frilla vid namn Karin Söff-

⁶⁵ Strödda historiska handlingar, vol. 6, RA.

⁶⁶ Gen. 41, f. 31. Jfr Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa, s. 113, not 630.

⁶⁷ Gen. 41, f. 179v.

⁶⁸ Om Vatikan-handskriften av den heliga Birgittas kanonisationsprocess se I. Collijn, Acta et processus canonizationis beate Birgitte (Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftssällskapet, Serie 2, bd I), s. XV ff.

ringsdotter, som av honom fick två gårdar i Ökna i Gryts socken, Daga härad i Södermanland och senast 1585 gifte sig med en »skyttehovman» Nils Hansson⁶⁹ samt levde ännu 25 november 1596.⁷⁰ Något äktenskap ingick han aldrig, och inga barn till honom äro kända. Arvet efter honom gick till hans systerdöttrar.

Sätsgården Eka, som tillfallit Åke Bengtsson vid arvskifte efter föräldrarna 1552,⁷¹ ärvdes efter hans död av systerdottern Bengta Karlsdotter (Gera), som var gift med Erik Gabrielsson eller Erik Oxenstierna,⁷² och dess arkiv hamnade så småningom i Uppsala Universitetsbibliotek, till största delen 1846⁷³ men i viss utsträckning redan tidigare genom biskop Nordin; det sistnämnda var fallet bl. a. med ett par brev från 1474 och 1477 med proveniens från Åke Bengtssons farmors far Filip Olsson (2 hjärtan)⁷⁴ samt med ett par i U 269 a registrerade brev av 1490 och 1491.⁷⁵ U 269 a ingick i bibliotekets förvärv 1846.

Att Genealogica 27 och de ovannämnda smärre bladen icke kommit till Universitetsbiblioteket utan till Riksarkivet torde sammanhånga med att Erik Gabrielssons och Bengta Karlsdotters ovannämnda son Karl Oxenstierna var custos archivi från 1626.⁷⁶ Det är känt, att efter Karl Oxenstiernas död kansliskrivaren Abraham Kempe i juli 1632 sändes till hans gård Lindö för att »öpnä de kistor som några skriffter och handlingar vdi ligger och granneligen ransaka om

⁶⁹ J. A. Almquist, Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden 2 (1935), s. 614 och 731. Jfr Ersättningsakt nr 2 och Byten i åtskilliga län utan nummer, vol. 1, KA.

⁷⁰ Perg.-brev Bergshammarsamlingen RA.

⁷¹ X 261 I, f. 75 f., UUB.

⁷² J. E. Almquist, Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden, s. 52. Om Erik Gabrielssons användande av släktnamn se N. Ahnlund, Axel Oxenstierna intill Gustaf Adolfs död (1940), s. 18.

⁷³ UUB:s ämbetsarkiv M 2 (meddelande av förste bibliotekarie Gustaf Holmgren). Jfr O. Walde i Svend Dahls bibliotekshandbok (1931), s. 175, och J. Liedgren i Kulturhist. lexikon för nord. medeltid 1, sp. 221 f. Pergamentsbrev äro förtecknade i E 170, UUB.

⁷⁴ Gillingstam, Ätten Siöblad, s. 62 f., not 14. Större delen av breven om Åke Bengtssons fädernesläkts gods torde ha förstörts, då en Nils Fynboo i mitten av 1500-talet »kiörde i sön med Åkes och fru Kierstines Jordbreff, sengekläder och annat mer och gjorde them ther med en stoor och obottelig skade» (X 265 g, f. 130 v, UUB, påpekande av arkivarie J. Liedgren).

⁷⁵ Jfr ovan s. 65 f., not 49. Det där nämnda brevet av 1352 i Bergshammarsamlingen torde med sätsgården Bergshammar ha ärvts av Åke Bengtssons systerdotter Beata Karlsdotters (Gera) avkomlingar i äktenskap med svågern Erik Gabrielssons broder Krister Gabrielsson eller Krister Oxenstierna (jfr J. A. Almquist, Frälsegodsen 2, s. 426). Den Konrad Gyllenstierna, som kan beläggas såsom innehavare av vissa av de i U 269 a förtecknade breven, var dotterson till Krister Gabrielsson och Beata Karlsdotter samt gift med en dottersonsdotter till Erik Gabrielsson och Bengta Karlsdotter.

⁷⁶ S. Bergh, a. a., s. 16, 60, 268 och 273.

der ibland finnes några genealogiske saker eller andre acta som vthur Rijkz Cantzlij kunne kompne wara».⁷⁷

Även Karl Oxenstierna var nämligen genealog, och av hans rätt särpräglade piktur⁷⁸ föreligga genealogier i den ovannämnda buntens Skokloster I Fol, vol. 213⁷⁹ och i Genealogica 85⁸⁰ samt på ett par blad i Genealogica 58 a, varjämte brevxcerpter med hans handstil finnas i fascikeln »Gyllenstierna» i Genealogica 61⁸¹ och Genealogica 79, f. 45 och 50,⁸² i Riksarkivet samt i X 5, f. 4, 6 och 7, i Uppsala Universitetsbibliotek.⁸³

⁷⁷ Rådets registratur 28 juli 1632, RA. Jfr Bergh, s. 150, not 2, och F. Wernstedt i Genealogiska Samfundets i Finland årsskrift 1937, s. 30, not 2.

⁷⁸ Pikturen har kunnat identifieras med hjälp av hans brev till Axel Oxenstierna, Oxenstiernska samlingen, RA. Det av Bergh, s. 272, publicerade stilprov som uppges härröra från Karl Oxenstierna, torde härröra från annan person. Jfr Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa, s. 3.

⁷⁹ Där åberopas även »H. Bengtt Gylttes slechtebook then störste» och vad »H. Bengtt Gyltte haffuer medh sijn egen han skriffuit». Bengt Gylta var svärfar (J. E. Almquist i Släkt och Hävd 1955, s. 196 f.) såväl till Karl Oxenstiernas morfars barnlöse broder Jöran Holgersson eller Jöran Gera som till Karl Oxenstiernas barnlöse farbroder Johan Gabrielsson (Oxenstierna), efter vilken Karl Oxenstierna ärvde Lindö (J. A. Almquist, Frälsegods 3, 1947, s. 896). De från Bengt Gyltas släktbok citerade notiserna finnas även i en i Rålamb Fol. vol. 4, KB, avskriven släktbok för Bengt Gyltas dotterson Jöns Kurck. — En notis i Skokloster-volymen torde återgå på en medeltida uppteckning om konung Karl Knutssons släkt- och arvsförhållanden, som är publicerad i Trolleholm förr och nu 4, 1907, s. 517 f., och i Linköpings Biblioteks Handlingar, Ny serie I: 3, 1922, s. 38 f.

⁸⁰ Om denna släktbok, som från Antikvitetsarkivet hade signum H 34, se Rosman s. 147 (utan identifiering av förf.).

⁸¹ Det exciperade brevet av år 1540 har från Eka kommit till UUB. På ett annat brev från Eka i UUB, daterat 15 aug. 1562, återfinnes Karl Oxenstiernas handstil i en tergalpåteckning.

⁸² De exciperade breven finnas i RA.

⁸³ Å sistnämnda båda sidor ha brev exciperats, som nu finnas i RA, men å förstnämnda sida återgå excerpterna på de av honom till Erik Sparres arvingar återställda brev, som nu endast äro kända genom de s. k. sparreska kopieböckerna B 14—16 i RA (jfr Gillingstam i PHT 1955, s. 140, not 1).

RECENSIONER

En handledning i genealogisk och biografisk forskning

Tid efter annan inträffar det i svensk historisk vetenskap, att vid sidan av den s. a. s. regelmässiga, mångskiftande forskningens alster något ovanligt framkommer. Något principiellt nytt och i ämnesvalet annorlunda.

En sådan händelse är den *Handbok i släkt- och personforskning*, vars förra del nyligen utsänts (Stockholm 1961, Wahlström & Widstrand, 399 sidor; pris kr. 29,50, inb. kr. 35,50). Dess författare är professor Bengt Hildebrand, eminent sakkunnig med enastående lång och grundlig erfarenhet på området i fråga.

Först som sist bör sägas, att boken genom sin kvalitet och sin rikedom på faktiska, metodiska och bibliografiska upplysningar inte blott är outhärlig för hart när varje fackhistoriker utan också en guldgruva för de många svenskar i övrigt, som mer eller mindre ha att befatta sig med studiet av släkt- och personhistoriska problem. Den är dessutom i stilen underhållande och välskriven, med litterär touche där så varit möjligt och lämpligt. Samtidigt är den, såsom naturligt är, genomgående pedagogiskt upplagd.

Med särskild hänsyn till sitt syfte att vägleda även amatörer ägnar den ett av de inledande kapitlen åt anvisningar i allmänt historisk teknik och metodik. Härvid biträder Hildebrand givetvis den välkända klassifikation av historiskt källmaterial, som tysken Ernst Bernheim — i sin landsman J. G. Droysens efterföljd — har formulerat och som till forskningens tjänst skiljer mellan kvarlevor (»Überreste») och berättelser, traditionskällor. Denna uppdelning är i och för sig ovedersägligen riktig och för källvärderingen nödvändig, men som alla sanningar kan den missförstås och även missbrukas. Hildebrand inskräper själv i anslutning till Kristian Erslev, att »kvarlevan», när den föreligger i urkundlig form, i sitt innehåll kan vara en berättelse och då måste bedömas som en sådan. Men den kan också från början till slut vara tillkommen i avsikt att vilseleda samtid och eftervärld.

Ett skolexempel — värt att nämna, även om det något bryter ramen för en recension — på det äventyrliga i att förbise uppdelningens vanskligheter erbjuder sig i en rad moderna forskares doktrinära behandling av två ofta dryftade dokument till Stockholms blodbads historia, å ena sidan kätartförklaringen, den s. k. sententian, daterad Stockholms slott 8 november 1520 och enligt sina egna förutsättningar nedskreven strax före blodbadets begynnelse, och å andra sidan den vittnesberättelse, som omkr. 1 juni 1523 avgavs av tre i Stockholm vid tiden för massmordet närvarande upsaliensiska domherrar; åtminstone en av dessa hade fått sitt sigill fäst vid »sententian», vilket på minst sagt tveklaktiga grunder föranlett, att deras skildring i ett huvudmoment trots vara medvetet osannfärdig. Vittnesberättelsen har avfattats efter anmodan av Gustav Vasa men fann inte behag hos denne, som tydligen önskat en propagandistiskt mera verkningsfull relation. »Sententian» återigen, den påstådda kvarlevan, är uppenbart färgad av

Kristian II:s mordiska intentioner och har utfärdats för att skenbart rättfärdiga blodsdådet. Man kan dessutom tveka, om den inte i verkligheten skrivits och expedierats efter massmordet. Härpå tyder utom beseglingens ofullständighet (av fjorton sigill ha sex aldrig vidfästs) bl. a. det faktum, att de i Östergötland flera veckor senare avrättade Stureanhängarna Sven Hök och Peder smed omnämnas bland de »kättare», som genom ärkebiskop Gustav Trolles i »sententian» inryckta, formellt delvis orediga klagoskrift av (enligt ordalydelsen) 7 november anbefallas till arrestering, ehuru sannolikt ingendera befann sig i Stockholm i november och fastän ärkebiskopen inte veterligen för egen del (men väl Hans Brask) hade något otalt med just dem.

De ifrågavarande forskarna ha mer eller mindre underkänt vittnesberättelsen och i stället stött sin bedömning på »sententian», vilken dock i sin tendens får anses vara ett motstycke till en klart förljugen skildring av blodbadet, som kung Kristian insände till den påvliga kurian på våren 1521. Det är utan tvivel rimligare att företrädesvis, såsom redan 1800-talets store danske hävdaforskare Caspar Paludan-Müller gjorde, bygga på 1523 års vittnesberättelse. I vårt sammanhang motiverar det sagda ingen annan reflexion än den, att Bengt Hildebrand beträffande källgrupperingen kvarlevor-berättelser gärna kunde ha försett sin framställning med starkare förbehåll än som skett.

Handbokens vägledning i allmänt historisk metodlära är den egentligen första på vårt språk och därigenom mycket välkommen. Hildebrands centrala uppgift, att tjäna och belysa det biografiska och genealogiska forskningsarbetet, tar huvudsakligen sikte på svenska förhållanden. Men han är väl insatt även i hithörande utomsvensk litteratur. Holländaren J. Romeins undersökning »Die Biographie» (1948) har varit honom till gagn, likaså amerikanen James W. Thompsons verk »A history of historical writing» (1942). En mycket beaktansvärd tysk motsvarighet till den föreliggande svenska handboken, »Werkzeug des Historikers» av stadsarkivarien i Lübeck professor A. von Brandt (första upplagan 1958; ny edition 1960), kom däremot alltför sent i hans händer för att annat än i begränsad omfattning kunna användas av honom. Denna visserligen kompendieartade, speciellt för universitetsbruk avsedda »Einführung in die historischen Hilfswissenschaften» kan man med fördel studera jämsides med Hildebrands handbok. Bägge avhandla de historieforskningens allmänna metodik och därjämte hjälpdisciplinerna kronologi, genealogi, diplomatik, paleografi, heraldik, sfragistik och numismatik.

Med sina rent svenska utgångspunkter är emellertid Hildebrands arbete lika särpräglat som mångsidigt. Det bär spår av sin författares långvariga verksamhet som Svenskt biografiskt lexikons huvudredaktör. Hans erfarenheter som sådan ha i de mest skilda hänseenden bestämt urvalet av hans stoff. Människornas öden och inbördes förbindelser ha principiellt kommit att intressera lexikonchefen, i samma egenskap har han oavslått befallit sig om detaljuppgifternas korrekthet, och av hans träning och skarpsynthet därvidlag har även handboken dragit nytta. I viss mån, både i smått och i stort, är denna att uppfatta som en kommentar till hans numera avslutade redaktionella gärning.

Bland mycket annat har namnskicket hittills otillräckligt utredda histo-

ria på ett intresseväckande sätt blivit belyst i hans handbok. Och detta gäller såväl om personnamnen som om de i äldre tiders svenska samhälle sparsamt förekommande släktnamnen, främst de adliga. Det visar sig, att uppkallelse efter levande personer i rätt uppstigande led då var en stor sällsynthet. Om ett legitimt barn fick samma dopnamn som dess fader, kan man vanligen utgå ifrån att det rörde sig om en postumt född son. Man kan också göra den iakttagelsen, att avliden hustrus namn pietetsfullt återupplivades för äldsta dottern i makens eventuella nya gifte. Denna sedvänja var ännu Gustav Vasa trogen. Omvänt var det brukligt, att änka, som gift om sig, fick äldste sonen i sitt nya äktenskap uppkallad efter den bortgångne förre maken; ärkebiskop Gustav Trolles dopnamn är härpå ett exempel. Till och med avliden fästman kunde få ge dopnamn åt förstfödde sonen i den på sin tid trolovade fästmöns senare formligen ingångna giftermål med annan man. Egendomligt nog förekom det, att förnamnet i vissa andra fall fick vika för vederbörandes släktnamn (t. ex. Sture Algotsson = Anund Algotsson Sture på 1400-talet). Utöver vad Hildebrand påpekar torde det även kunna konstateras, att om ett tillnamn, såsom ej sällan hände, upptogs från morfadern, regeln var, att modernesläkten då var utdöd på manliga linjen.

I allt personhistoriskt författarskap äro exakta födelse- och dödsdata betydelsefulla. Källmaterialet från äldre tid har, bortsett från de högsta samhällsskikten, bevarat mycket få notiser av det förra slaget. Hildebrand anmärker i förbigående, att denna omständighet sammanhänger med den hos oss, såvitt man vet, relativt sena förekomsten av födelsedagsfirning. Det måhända tidigaste spåret av födelsedagens mera kontinuerliga uppmärksammande är ett brev till Hemming Gadh i maj 1507, där adressatens »nyår» hälsas.¹ Av preciserade dödsnotiser finner man många i de medeltida nekrologierna, som dock för det mesta endast ange dödsdagen, ej dödsåret. Det äldsta nu kända profana nekrologiet från Sverige (ej särskilt omnämnt av Hildebrand) föreligger i en handskrift från omkr. 1200 i British Museum; det överfördes under 1200-talets lopp till Danmark, där det till en tid fullföljdes genom nya anteckningar, om Sunesönernas släktkrets. Detta nekrologium ger värdefulla upplysningar om Folkungaätten, jarlen Birger Brosas familj.²

Därmed äro vi inne på den genealogiska forskningen, som i Hildebrands handbok är livligt och fylligt uppmärksammas (kapitlen III, VI och VII). Sådant författarskap har i Sverige senmedeltida anor genom två abbedissor i Vadstena kloster och biskop Hans Brask. Även i fortsättningen hade genealogien, särskilt adelsgenealogien, många idkare genom århundradena, men det dröjde ända till 1800-talets sista decennier, innan den — framför allt genom Karl Henrik Karlsson, Victor Örnberg och Holger Rosman — höjde sig till en fullt vetenskaplig nivå i fråga om akribi och historisk kritik. Bland dem, som beklagade dess långa efterblivenhet, var ingen mindre än Viktor Rydberg, som bl. a. i recensioner av släkthistoriska verk ådagalade sitt intresse för denna forskningsgren. Ironiserande över ett påstående,

¹ *Gottfrid Carlsson, Hemming Gadh* (1915), s. 4 not 2.

² Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen 1954, s. 101 ff.

att han själv på mödernet skulle härstamma från Gustav Vasa, skrev han 1894 följande: »Historien är rik på osanningar, dess bivetenskap genealogien är det allra värst.»³ I varje fall för »bivetenskapens» del överensstämde detta hårda ord ganska nära med verkligheten.

Nu är läget ett annat. Den genealogiska forskningen blomstrar i Sverige f. n., låt vara att det alltjämt understundom förekommer, att amatörmässiga ovederhäftigheter se dagen. En handbok sådan som Hildebrands torde borge för att den vanligen höga standarden på området blir bestående för framtiden.

Det är allt annat än lätt att påvisa några brister eller misstag i detta värdefulla verk. Kompositionen har synbarligen fallit sig en smula besvärlig, och det har ibland trots en utmärkt innehållsförteckning sina svårigheter att hitta rätt i det sakrika arbetet. Men av faktiska onöjaktigheter har anmälaren blott kunnat upptäcka ett par inte fullt underbyggda uttalanden om herretitels medeltida användning s. 246 f. Där säges, att borgmästare i städerna konstant benämndes herrar under senmedeltiden och att borgmästarkonsterna i analogi härmed kallades fruor. Detta håller dock inte streck mig veterligen för någon annan stad än Visby, där enligt en notis från år 1412 — alltså dock vid en tidpunkt, då Gotland inte längre tillhörde svenskt statsområde — både borgmästarna och rådmännen förde herretitel och deras hustrur åtnjöt predikatet fru.⁴ I det egentliga Sverige hade under senmedeltiden (och den begynnande reformationstiden) endast Stockholm borgmästare, som i anslutning till hanseatiskt bruk officiellt och regelbundet förde herretitel, medan deras hustrur, såvitt man kunnat utröna, aldrig buro frutitel.

Hinder av personlig natur ha vållat, att det hittills varit blott förra delen av handboken, som kunnat utges av trycket. Andra delen med fullständigt register för hela verket kommer främst att innehålla en översikt över den biografiska litteraturens historia i vårt land från 1800-talets mitt; biografisk forsknings tidigare utveckling har mycket förtjänstfullt tecknats i den redan offentliggjorda volymen, där likaså en motsvarande redogörelse för själva släktforskningen (genealogien) ända fram till nutiden ingår. Det är en glädje att veta, att Bengt Hildebrands gedigna gåva till alla personhistoriskt intresserade i Sverige sålunda inom kort skall vara slutligt överräckt. Överallt skola de där finna sådant, som fånglar och hjälper i intressets riktning.

Gottfrid Carlsson

Medeltid och äldre Vasatid

Då professor emeritus Gottfrid Carlssons bok *Från Erik Segersäll till Gustav Vasa* (VHAA:s Handl., Hist. ser., 6, 1961. 183 s. Kr. 20:—) utkommit, blev anmälaren upprörd av en historikerkollega, som frågade om jag hunnit läsa den. På mitt jakande svar tillfogade han: »Ja, man hade ju väntat sig mycket men detta var ännu mer». Att arbetet överträffade spända förväntningar är ett omdöme, vari anmälaren livligt vill instämma.

³ *Axel Forsström*, Viktor Rydberg, barndom och ungdom 1828—1855 (1960), s. 19 f.

⁴ Script. rer. Suec. I: 1, s. 37, jfr ibid. s. 34, 38.

Boken, omfattande sju skilda studier, koncentrerar sig på två ämnesgrupper: förhållandet Sverige-Polen under medeltiden samt Gustav Vasa, hans tid och samtida. I fråga om Sverige-Polen är förf. inne på ett honom av gammalt kärt ämne. Oaktat bokens titel rör det emellertid blott på ett par sidor äldre medeltid, i övrigt koncentrerar förf. sig här på senmedeltiden. Han börjar med två reflexioner, av vilka den senare innebär ett intressant långperspektiv. Han påpekar först, att utom Danmark och Norge är Polen det enda kungarike, med vilket Sverige varit dynastiskt förenat. Den andra reflexionen är viktigare: denna union varade kort men dess följder fick betydelse för hela Östeuropa — man kunde nog i våra dagar säga: för hela världen. En modern kines, tillfrågad om sin åsikt angående franska revolutionen, lär ha givit det typiskt kinesiska svaret, att därom kunde man ju inte yttra sig »förrän man finge se följderna»! Ett sådant långperspektiv anlägger Gottfrid Carlsson på den händelseutveckling, som börjar med Sigismunds fördrivande och den svensk-polska unionens sprängning. Polens försök att återställa förbindelsen blev en eggelse till Karl IX:s och Gustav Adolfs politik, ledande till stormaktsväldets uppbyggnad. För Polen åter blev detta aktiva motstånd och det polska misslyckandet, inte minst de senare härjningarna under Karl X Gustav, en väsentlig orsak till den polska 'republikens' begynnande nedgång under 1600-talet, som åter förberedde Polens olycksaliga delning på 1700-talet. Vad som skedde mellan första och andra världskriget samt försöken efter det sistnämnda till ett nytt samlat Polen bär ju i alla fall i hög grad tragikens prägel, då det ändå är Ryssland som över Polen ryckt fram mot Europas hjärta. Polen, vars västerländska alfabet och religionsform gjort det till något av ett buffertområde mot östbarbari, ligger på det viset i våra dagar under ett svårt tryck. Den katolicism, som för Karl IX och Gustav II Adolf var ett rött skynke, är från europeisk och internationell synpunkt något av det, som definitivt hindrar det östra trycket att helt segra.

Andra världskriget och dess fruktansvärda följder får sin grälla belysning också i förf:s källredogörelse (s. 4) för de arkiv han kunnat i tid studera, av vilka en del räddats men andra äro svårtillgängliga eller t. o. m. förstörda. I bokens djupa arkivförankring, både i tyska och danska arkiv, ligger förklaringen till stora delar av det nya, som förf. kan meddela. Av förbiseende har en arkivförkortning glömts i förkortningslistan: T. K. U. A. i danska Rigsarkivet betyder Tyske Kancellis Udenrigske Afdeling.

Här kan inte detaljredogöras för förf:s högtintressanta exposé över de senmedeltida svensk-polska förbindelserna, som inte var helt bortglömda, när den korta svensk-polska unionen kom. Övåntade perspektiv uppenbara sig vid redogörelsen för t. ex. Eriks av Pommern planer på en pommersk giftermålsförbindelse, som redan på 1400-talet skulle sammanfört Polen-Litauen och de nordiska rikena. Som alltid ger förf. i text och noter talrika fakta av också personhistoriskt intresse. Han berör bl. a. G. A. Lögdbergs och Kjell Kumliens arbeten, som han på enstaka punkter kompletterar. Intressant är diskussionen (s. 17), i anslutning till Messenius' *Theatrum nobilitatis*, av bildningspåverkan mellan Karl Knutsson och polsk historieskrivning. Förf. har genom sin maka kunnat utnyttja även polsk-språkig litteratur. Att en polsk tronkandidatur ett slag var aktuell under Sten Sture d. ä. är rätt belysande. Den polska legationen till Sverige 1506

(s. 24 f.) är också en mindre känd sak. Förf. kan här anknyta till sina gamla, grundläggande studier rörande Hemming Gadhs krets. Det hade gått så långt, att Svante Nilsson en tid var inne på förslag att låta utbilda sin son, Sten Sture d. y., i Polen (s. 29). Tillika skildras de polska giftermålsplaner, som kung Hans hyste för sin son Kristians räkning. Ett diplomatenamn som Hans von Kökeritz tilldrar sig härvid uppmärksamhet. Över huvud ger den polska översikten en livlig bild av, vad som kan utvinnas för nordisk-polsk medeltidshistoria genom ett sådant längdsnitt.

Resten av boken behandlar Gustav Vasa, hans tid och samtida. På detta område har på senare tid rått en livlig verksamhet. Här om får man upplysningar, utom i Carlssons bok, i de bibliografiska uppgifterna i Ivan Svalenius' givande monografi »Gustav Vasa» (1950) och i Sven Lundkvists med docentur i Uppsala belönade avhandling »Gustav Vasa och Europa. Svensk handels- och utrikespolitik 1534—1557» (1960). Lundkvist har bl. a. till stora delar använt samma tyska och danska arkivmaterial, ehuru Carlssons excerperingar äro tidigare och även i vissa fall synas vara utförligare. Därtill är Carlssons studier från personhistorisk synpunkt rikhaltigare — Lundkvists undertitel visar att avhandlingen är delvis annorlunda lagd, varför den här inte närmare behandlas; Carlsson citerar den.

I kapitlet om »Doktor Johan (Hans) Rheynek, Gustav Vasas förste tyske kansler» fullföljer förf. sina tidigare ingående studier över Gustav Vasas tyska kanslimedhjälpare och kartlägger Rheyneks förut i huvudsak okända biografi. Rheynek är i äldre litteratur endast känd av Dalin och helt bortglömd i Nils Edéns avhandling om centralregeringen 1523—94. Gottfrid Carlsson har själv tidigare berört honom, han är också nämnd hos Svalenius och Lundkvist (som rättar vissa uppgifter hos Svalenius). Rheynek kom i kungens tjänst 9 juni 1535 men dog redan i oktober s. å. Då hade kungen likväl hunnit dra nytta av honom. Av intresse är, att han var svåger till biskopen av Kulm Johannes Dantiscus.

Historisk betydelse har inte blott vad som skett utan också sådant, som aldrig hänt men flugit på ryktets vingar och blivit trott. Man erinras livligt härom i avsnittet om »Ett påstått svenskt kungamord under grevefejden», som helt kort avhandlar också det osanna ryktet, att Gustav Vasa skulle ha misshandlat sin första gemål, Katarina av Lauenburg, till döds — en osanning, som Carlsson på sin tid avslöjade för Svalenius (se dennes monogr. och G. C. i HT 1952, s. 392 ff., och 1958, s. 353). I samband med ryktena därom spriddes ett påstående, att kungen i sin tur blivit ihjälslagen, vilket bl. a. föranledde den från Sverige avvikne Berend von Melen att generöst erbjuda svenska kronan till Henrik VIII av England!

Flera gånger berör Carlsson Nils Dackes gestalt och öde. En kort studie om hans första framträdande ådagalägger, att kumpanen Jon Anderssons dråp på ridfogden Inge Arvidsson ägt rum 1535, inte 1536, vilket i sin tur visar, att Dackefejdens rötter sträcker sig till 1530-talets mitt.

Ett särskilt stort intresse har kapitlet »En smädeskrivare berättar. Något om Wulf Gylers polemiska författarskap». Gustav Vasas avvikna medhjälpare blev nämligen kritiskt öppenhetiga, när de väl kommit loss från sin hårde herre. Gyler är naturligtvis partisk, men man finner hos honom, som förf. fint analyserar, i alla fall en rad också personhistoriskt viktiga upplysningar, som av lätt insedda skäl aldrig släpptes ut av personer, som kvar-

blev i Sverige. Avslöjandena rör bl. a. Gustavs svåger greve Johan av Hoya, kungens syster Margareta Eriksdotter (förut gift Brahe), slottsskrivaren Martin Knutsson Munk, riddaren Nils Bosson (Grip), bergsmännen Stig Hansson, Måns Nilsson på Aspeboda och Anders Persson på Rankhyttan, borgmästarna i Jönköping Nils Arvidsson och Håkan Månsson, stockholmsborgmästaren Gorius Holste, räntmästaren mag. Olof Torkelsson Bröms, den adlade Jon Jonsson Skrivare (g. m. Anna Andersdotter Banér), fogden Olof Törne, vidare skeppshövidsmannen Staffan Sasse, borgaren i Söderköping Staffan Pryss, m. fl. Gylers pamflett finns i det nu i Göttingen förvarade Königsbergarkivet.

Alla dessa anklagelser mot en regent, som tidigare mest betraktats som 'fäderneslandets fader' gör, att man givetvis ställer frågan om Gustav-Vasa-historiografiens utvecklingsgång. Erik Lönnroth har 1946 i sin studie om Gustav Vasa (omtr. först i »En annan uppfattning», 1949, sedan i »Från svensk medeltid», 1959) på tal om öppnandet av kungagraven i Uppsala nämnt, att det ju konstaterats, att kungen »hade tandvärk. Ett mänskligt drag har brutit igenom den solida fasaden på Sveriges riksbanks sedlar». Det är spirituellt uttryckt men ger verkligen inte någon uppfattning om historiografien. En annan sak är, att den följande personkaraktistiken av Vasaättens stamfar är fullständigt illusionsfri och, så vitt man kan se, också korrekt.

Men kritiken mot kungen hade börjat långt, långt innan och samtidigt brutit sig på mycket intressant sätt mot mera konventionella åskådningar. Frågan berördes i flera recensioner av Svalenius' biografi, dels av Gottfrid Carlsson i »Några Gustav Vasa-problem» (HT 1952, s. 386 ff.), dels av Bertil Boëthius — med instruktiv analys av tidsströmningarnas bedömningsvariationer — (i PHT 1951, s. 107—112), helt kort också av anmälaren (i Meddelanden från Riddarhuset nr 4, 1950), dels slutligen, historiografiskt mest ingående, av Karl-Gustaf Hildebrand i en understreckare i Sv. dagbladet 21 jan. 1951 (rubriken är lätt ironisk: »Landsfadern»). Den sistnämnde dröjde bl. a. vid den eljest så kritiske Lagerbrings i detta fall ganska beskäftigt ljusmålade porträtt, liksom vid Geijers översiktliga, men i motsats till Lagerbring direkt kärva personlighetskaraktistik. Karl-Gustaf Hildebrand berörde ej Hans Forssells roll, som Gottfrid Carlsson tog upp 1952, men båda nämner Emil Hildebrands porträtt av kungen. Carlsson framställer denna skildring som för sin tid klassisk. Karl-Gustaf Hildebrand ser hos grandonkeln en vid bedömningen personlig konflikt mellan synen på den mäktiga kungagärningen och på de betänkliga, fränstötande karaktärsdragen.

Utom på dessa omdömen skulle anmälaren vilja peka på tvenne andra, mindre observerade. Redan 1876 förekom nämligen ett mycket intressant, karakteristiskt meningsutbyte. När Gabriel Djurklou i andra bandet av Historiskt bibliotek skulle recensera V. Granlunds utgåva av del 6 av Konung Gustaf den förstes registratur, skrev nämligen Carl Silfverstolpe (18 mars 1876) vid återsändandet av korrekturet: »Jag tror att, om ock uppfattningen av konungen i viss mån kan vara riktig, man dock är skyldig Gustaf Vasas minne en så öfvervägande respekt, att man icke i en historisk granskning bör använda skämtsamma uttryck, äfven om deras quickhet skulle tala till deras förmon». På detta typiskt 'oscariska' brev svarade

Djurklou (22 mars) bl. a. med ett mera kritiskt, friskare och mindre konventionellt principuttalande: »Äreminnen hafva vi nog af; men af osminskad historisk sanning ännu för litet». (B. Hildebrand, Gabriel Djurklou som genealog och historisk forskare, i: Från bergslag och bondebygd 1958, s. 8).

Det andra inslaget i historiografien, som inte är så beaktat, är Eirik Hornborgs Gustav-Vasa-syn. Finländarna, skilda från det egentliga Sverige sen 1809, har naturligtvis redan därigenom på visst sätt lättare att se på ett fritt kritiskt sätt både på den gemensamma historien och på de riks-svenska historiestalterna. Den skildring, som Hornborg 1930 i andra delen av »Finlands hävder» gav av Gustav Vasa, har uttalanden av icke vanlig skärpa. Samtidigt har Hornborg roande och belysande citat. Då borgerskapet i Lödöse en gång åberopat sina stadsprivilegier, svarade kungen med renässansfurstens frigjorda despotism, att han inte aktade en hop gamla brev mer än ett blåbär (Hornborg, 2, s. 45)! Än mer roande är emellertid, när kungen för en gångs skull fick slå till reträtt och erkänna, att han gett order utan att förstå förhållandena i Finland. Allmogen i Savolaks hade befallts att forsla sin skattespännmål till det nyanlagda Helsingfors i st. f. till Viborg. Då Gustaf Fincke på Nyslott bemödade sig att för kungen klargöra geografien, svarade kungen: »Oss haver icke varit veterligt, att där är så lång väg emellan» (A. a., s. 46)!

Varken Gottfrid Carlsson, Svalenius eller Lundkvist har skytt att, för att tala med Djurklou, säga »osminskad historisk sanning» och Carlssons innehållsrika bok ger här verkligen rikliga bidrag också utanför Gyler-studien.

I kapitlet Flyktingars öden och »praktiker» kommer förf. in på fängslande, genom den stora kyrkokonflikten och dess följder i mycket tragiska öden. Det gäller här i första hand de klerikala emigranterna: biskop Hans Brask, ärkebiskopen Johannes Magnus och biskopen i Skara Magnus Haraldsson (den sistnämnde också berörd på flera ställen hos Lundkvist). Biskop Magnus bosatte sig i Danzig och hans öden få en rik belysning. Om bröderna Johannes och Olaus Magnus hänvisar förf. huvudsakligen till den rika äldre litteraturen (s. 113 f.). Carlsson berör emellertid även en rad icke-kyrkliga emigranter, bl. a. mäster Olof Bröms. Även i detta kapitel öser förf. ur de rika arkivkällorna i Tyskland och ger ytterst viktiga bidrag till historien om Nils Dackes utländska förbindelser med bl. a. hertig Albrekt av Mecklenburg (dessa frågor behandlas också hos Lundkvist), varvid Bröms spelade en förmedlande roll. De mot Gustav Vasa kritiska kretsarna i Tyskland, från Pfalz till Nordtyskland och ända upp till kejsaren, skildras också utförligt. Kuriös är notisen, att biskop Magnus Haraldsson av pfalzgreven utverkat adelskap och förläningslöften åt Dacke, vars öden följas fram till hans död 1543.

Slutkapitlet, om »Gustav Vasas kanslivanor», ansluter bl. a. till en publikation av Lars Sjödin (PHT 1957), vars stora insatser rörande denna tid också i övrigt framgår. Såsom bilagor publicerar Carlsson brev 1535 från Rheynek m. fl. Beträffande personregistret är det givetvis ett rent förbiseende, att Kristoffer Andersson inte släktidentifierats (Ekeblad av Hedåker); likaledes borde funnits krysshänvisning från Ekeblad till honom. En utförlig resumé på tyska höjer bokens användbarhet i utlandet.

Gottfrid Carlssons ytterst imponerande samling ger på nytt en föreställ-

ning om hans suveräna behärskning av källstoffet, tryckt och otryckt, till alla de viktiga frågor han behandlar och man är honom stor tack skyldig för allt han ger.

B. H-d

Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper

Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö 1517—1520, utgivna av Leif Ljungberg (189 s. Malmö 1960).

Till sina många tidigare värdefulla och med rätta uppmärksammade insatser för utforskningen av Malmös person- och topografiska historia har stadsarkivarie Ljungberg nu lagt den ovan angivna räkenskapseditionen. De av vardagslivets fakta späckade sidorna är en fängslande och fantasieggande läsning. Under de år räkenskaperna omfattar gjorde Kristian II upprepade anfall på Sverige. Den livliga krigiska och diplomatiska verksamheten märkes på mångahanda sätt. Krigsfolk samlades, utrustades och tågade vidare, sändebud reste fram och åter, och Malmö stad fick mycket ofta ombesörja ledsagandet av personer, såväl herremän som klerker som besökte staden under denna tid och reste i riksvårdande ärenden. Malmöborgerskapet hade nära relationer till sin herre i Köpenhamn. De statliga kraven på staden voro stora men när soldatesken blir besvärlig eller pålagorna för dryga synes man ha haft stora möjligheter att påverka förhållandena till sin förmån. Mängder av namn möter. I övervägande grad är det skattebetalande borgare och hantverkare samt kvinnor av denna klass. Tack vare Malmö stadsarkivs rika medeltidsmaterial torde många av borgerskapets talrika namn i räkenskapsboken gå att identifiera och följa även i andra sammanhang. Personregistret, omfattande betydligt över 1 000 namn, lämnar dock inga vägledande uppgifter i denna riktning. Så sker ej heller rörande de icke så få adelsmän som möter (ätterna Ahlefeldt, Glob, Brockenhus, Brahe, Bille, Krabbe, Hack, Ulfstand är bl. a. företrädna). Beträffande dem och medlemmarna av prästerskapet är det naturligtvis lättare att göra identifikationer. Sålunda är säkert en tre gånger nämnd herr Henrik Aagesøn identisk med riksrådet och riddaren med detta namn som skrev sig till Klågerup, tillhörde ätten Sparre av Skåne och dog ca 1532. Men vem var drottningens kansler herr Nils (s. 98 v)? Detta borde kunnat fastställas. Det samma gäller möjligen en herr Iwer Fitzencius. En studie av Einar Bager: *Malmö adresskalender 1519* (Malmö fornminnesförenings årsskrift 1961), utgör ett nyttigt komplement till Leif Ljungbergs värdefulla inledning. Bager kan genom kombination med något senare källor ge ett klart topografiskt sammanhang åt uppbördslistorna och följa vissa personer åt från år framåt i tiden, dock utan att göra verkliga personidentifikationer.

Nils Ludvig Rasmusson

En ny bok om ätten Posse

På det samhällshistoriskt synnerligen betydelsefulla område, som den äldre svenska adelns levnadsförhållanden, verksamhet och öden utgöra, återstår ännu mycket att genomforska. I vårt århundrade har visserligen åt-

skilligt framkommit, som varit ägnat att råda bot på vad som därvidlag länge nog brustit. Elgenstiernas Åttartavlor äro trots sina ofullkomligheter, om vilka utgivaren själv var klart medveten, ett viktigt hjälpmedel i ämnet. Detsamma gäller utan inskränkning om det genealogiska verk Äldre svenska frälsesläkter, som under Folke Wernstedts ledning håller på att utges och av vilket en första volym trycktes 1957. Som värderika hjälpmedel i detta sammanhang genom sin vidsträckt och tillika djupgående orientering äro även Johan Axel Almquists och Jan Eric Almquists välkända arbeten att betrakta.

Direkt till målet, den systematiska och allsidiga bearbetningen av ett vanligen vida spritt källmaterial, föra de släktmonografier, som av framstående historieforskare — ofta på initiativ av nutida ättemedlemmar och av de allt talrikare adliga släktföreningarna — under de senaste årtiondena ha åstadkommit eller ställts i verket. I ett remarkabelt fall, som avser Sven Grauers' fängslande studier i ätten Wachtmeisters historia, har det härvid rört sig om en ätt av utländskt ursprung, som jämförelsevis sent blev verkligen bofast i det egentliga Sverige. Men också medeltida svensk högedel har med samma grundlighet behandlats. Först skola här Paul Sjögrens doktorsavhandling om ätten Trolle till 1505 och Hans Gillingstams likaledes i doktorsavhandlingens form framlagda undersökning om medeltidens Oxenstiernor och Vasar nämnas. Av Paul Sjögrens förfarna hand föreligger vidare sedan 1950 en ypperlig utredning om ätten Posses medeltida generationer. Den har nu på grundvalen av intensiv forskning fått en lika högvärdig fortsättning i Bertil Broomés 1960 utkomna bok om Possarna 1500—1625: *Ätten Posse. Studier och undersökningar*, 2 (Sthlm 1960, 362 s.).

Slutvignett i släktkrönikans medeltidsdel blev bilden av den sagoomspunne Knut Posse, segervinnaren på Viborg 1495. En så färgstark personlighet har inte stått krigsarkivarien Broomé till buds som portalfigur, när denne haft att fullfölja framställningen genom 1500-talet till den begynnande stormaktstiden. Efter Knut Posses bortgång 1500 kom brorsonen Axel Nilsson att tills vidare bli den ende manlige ättemedlemmen. Till livets slut i 1550-talets förra hälft förblev han huvudsakligen godsherre i Västergötland, där den ursprungligen danska, från Jylland bördiga fäderneätten tidigt hade vunnit fäste. I riksrådet hade han redan under Sturetiden och i unga år inkallats, men denna värdighet miste han för alltid genom att, påverkad av sin frände Ture Jönsson (Tre rosor), ansluta sig till västgötaherrarnas uppror 1529. I olikhet med sammansvärjningens spetsar undgick han dock både landsflykt och dödsstraff, sedan revolten misslyckats. Han fick nåd mot det att han erkände sin skuld och förärade Gustav Vasa ett kredenskar; med obetalbar ironi tackade kungen för gåvan under uttalande av att ett par sköna hästar skulle vara en ännu mera välkommen försoningsgård.

Axel Posse efterlämnade jämte fem döttrar — en av dessa blev moder till Gunilla Bielke, Johan III:s gemål från 1585 — tre söner, som var för sig tryggade den dittills fåtaliga ättens bestånd och med undantag för den yngste och slutligen förmögnaste, den genom sina giften till Uppsverige omplanterade sonen Lage, kommo att leva kvar i sin västsvenska hembygd. Den äldste, Knut († 1593), gjorde sig mer än de andra bemärkt i det offentliga livet. Med honom är en intressant fas i ansatserna »till utbildning av en

länsstyrelse i modern mening» (Folke Lindberg) förknippad. Han var nämligen på Johan III:s tid länge ståthållare och gubernator eller, såsom han också kallades, landshövding i Västergötland, i denna egenskap oavlåtligt verksam. Förhållandet har givit Broomé tillfälle att lämna ett grundligt och mycket värdefullt bidrag till kunskapen om det svenska landshövdingämbetets framväxt. Provinsståthållare hade redan under medeltiden förekommit i Sverige, i synnerhet just i gränslandskapet Västergötland för att inte tala om Finland, den östra rikshalvan. Men först under Vasatiden och då särskilt i kung Johans dagar bli utvecklingstendenserna på området fullt tydliga. Det är en stor förtjänst i Broomés bok att för Västergötlands vidkommande ha klarlagt detta.

Knut Axelsson Posses gärning som västgötsk landshövding var till stor del betingad av Sveriges dåvarande yttre ofred med dess skiftande omsorger mot slutet av Nordiska sjuårskriget och sedan under den långa ryska fejden, i vilken hans förstfödde son Jöran Knutsson Posse med berömmelse deltog. Själv slapp herr Knut att uppleva den fruktansvärda inre oro, som konflikten mellan kung Sigismund och hertig Karl sedermera utlöste. Fler-talet medlemmar av ätten ställde sig härvid efter kortare eller längre vacklan på Sigismunds sida, men ställningstagandet var icke ensartat trots den uppenbara klankänslan. Sammanhållningen slets sönder, så att broder stod mot broder, kusin mot kusin i det yngre släktledet. Vid Linköpings blodbad 1600 var den begåvade Jöran Knutsson, tillfångatagen av hertigen efter landsflykt till Polen 1597—1598, nära att bli ett av offren för bödelssvår-det. Kort efter det att han återfått sin frihet nödgades han hösten 1603 åno söka räddningen i polsk exil, från vilken han aldrig kom tillbaka. Hans exempel följdes av bröderna Axel och Lindorm och av kusinen Jöran Nils-son Posse, vilken från 1598 hade varit hertig Karls fånge nästan lika länge som han men som omsider mot en rundlig lösepenning frigivits. Även bro-dern Nils Knutsson, som dock alltid hade varit hertigen trogen, flydde till Polen av pur räddhåga, och den gamle farbrodern Nils Axelsson, far till Jöran Nilsson, gjorde sig likaledes redo att fly men skall ha gripits och åter-förts under utresan och dött s. å. Året 1603 blev på detta sätt det mest fa-tala i ätten Posses historia. Bland de många övriga flyktingarna märktes Torsten Lennartsson av Forstenasläkten, fader till ingen mindre än den då nyfödde Lennart Torstensson; denne sedermera så lysande fältherre var Nils Axelsson Posses dotterson.

Återstoden av Bertil Broomés bok är huvudsakligen ägnad åt exulanterna i Polen (och Hinterpommern) med särskild hänsyn till de landsflyktiga Possarna. Han har där haft föregångare — bland nordiska forskare nämner han speciellt Nils Ahnlund, Eric Anthoni och Otto Walde — men vad han själv, visserligen utan insyn i polskt arkivmaterial, har att meddela därom bringar mycket nytt och är av utomordentligt intresse, det kanske mest fascinerande partiet i hans arbete. Dessa exulanter voro en motsvarighet till de dock icke adliga svenska flyktingar, som på Gustav Vasas tid frestade en orolig och bekymmersam tillvaro på Europas kontinent.

Dominerande i den av Broomé behandlade flyktingkretsen, helt enkelt en sammanhållande kraft bland alla dåtida svenska emigranter, var nyss-nämnde Jöran Knutsson Posse, död i Danzig 1616. Hans mantel upptogs sedan av den från Sverige medförde sonen Gabriel († i Warszawa 1632),

som i motsats till sin fader antog katolsk trosbekännelse. Gabriel Posse blev kammarherre hos kung Sigismund, vilken han bl. a. tjänade som ledare för flottbygget i Danzig 1626—1629 under det svensk-polska kriget.

Av de Possar, som lämnade sitt fädernesland, var det inte många, som under Gustav II Adolf och genom förmedling av den mäktige fränden Axel Oxenstierna fingo tillstånd att återvända till Sverige. Detta var emellertid fallet med Jöran Knutssons yngre son Knut, som blev stamfader för den nu sedan länge utdöda friherrliga ätten Posse af Hedensund, och med Jörans barnlöse broder Nils Knutsson. Från Axel Nilsson, Jöran Nilssons broder, som aldrig bröt med Karl IX, härstamma samtliga medlemmar av de fortfarande grenarna, den friherrliga (af Säby) och den grevliga.

Broomés bok är av största betydelse inte blott för godshistorien och genealogien och för den politiska historien i vidsträcktaste mening. Den har också något att ge för den adliga bildningshistoria, som egentligen begynte med reformationen, sedan den kyrkliga karriären upphört att locka unga ädlingar. Av landshövdingen Knut Posses söner var Nils Knutsson i unga år anställd vid ett tyskt furstehov, det pfalziska, ur vilket hertig Karl hämtade sin första gemål. För den äldre brodern Jöran Knutsson, ättens utan jämförelse mest betydande medlem i detta led, föreligger tyvärr ingen motsvarande säker uppgift om utländsk edukation, men allt tyder på att han fått sådan. Han var inte endast en svärdets och de politiska kabalernas man utan förstod också att bruka pennan. Som ett av vittnesbörden härom vågar man betrakta den ettriga, i Lübeck 1617 anonymt tryckta pamfletten »Hertig Carls slaktarbänk». Denna, som förut felaktigt attribuerats till den vederliga illiterate kusinen Jöran Nilsson Posse († 1618 i Hinterpommern) har nämligen, såsom Tor Berg 1915 skarpsinnigt påvisade, med all sannolikhet utgått från Jöran Knutsson, låt vara med den svenske emigranten och konvertiten Gregorius Borastus som mellanhand.

Till krigsarkivarien Broomés förnämliga bok är ätten Posse att lyckönska. Eftersom den föregåtts av Paul Sjögrens utmärkta medeltidsdel, har Posse-ätten nu fått hela sin äldre historia tecknad på ett sätt som ingen annan av våra gamla inhemska adelssläkter. Såvitt man kan döma har Broomés arbete blott ett fel, ett i sak oväsentligt: att det inte försetts med önskvärda släkttabeller. Namngivningen inom ätten var länge så pietetsfull, att ännu in på 1600-talet nästan varje gren och familj utom Lage Axelssons († omkr. 1608) företedde minst tre av de fyra vanligaste namnen Jöran, Nils, Knut och Axel, och en läsare av framställningen nödgas därför ständigt ha Elgenstierna till hands för att kunna hålla de likanämnda ättmedlemmarna isär, trots författarens aldrig svikande omsorg om lätläsheten och trots den alltid enkla och goda stilen. Även källforskningen som sådan har av samma skäl mött svårigheter, vilket Broomé på flera ställen anmärker. Själv synes han dock undantagslöst ha klarat blindskären.

Gottfrid Carlsson

Herrgårdarna i Sverige

Professor Jan Eric Almquist har framlagt ett nytt resultat av sina långvariga och djupgående forskningar i den äldre vasatidens kammal- och personhistoria i ett omfattande arbete *Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden (1523—1611)* bestående av 1 del text och 1 del

register (tillsammans 474 sidor = Skrifter utgivna av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola 3: 1—2).

Almquists arbete har till syfte att fastställa vilka frälsegårdar, som under ifrågavarande period varit *säten* för adelsmän. Det är själva bosättningen på hemmanet förf. vill konstatera och han utgår härvid från att en i en samtida urkund angiven attribuering av en adelsman till en viss gård bör tolkas på det sättet att vederbörande där var bosatt. Han berör alltså ej primärt äganderättsförhållandena, vilka för viktiga delar av vårt land utretts i det av förf:s fader utgivna stora arbetet om frälsegodsens i Sverige under storhetstiden.

Det källmaterial förf. använt består framför allt av rusttjänstlängder, de särskilda s. k. adelsregistren men också och i ej obetydlig utsträckning av andra urkunder, bl. a. de i olika arkiv, bibliotek och museer förvarade pergamentsbrev från tiden i fråga. Särskild vikt fäster förf. med all rätt vid den analys och tidsfästning han kunnat göra av de för framställningen centrala adelsregistren. Anm. saknar här uppgift om ett sådant utförligt register från år 1582 som — sannolikt med ursprunglig riksarkivproveniens — hamnat i de benzeliiska samlingarna i Linköpings stifts- och landsbibliotek.

Det är väl rimligt att, som förf. gjort, bestämt hävda att en sätessgårds attribuering anger vederbörande adelsmans bosättningsort. Att avvikelser från denna regel dock kunna tänkas förekomma bör väl åtminstone diskuteras, i all synnerhet i sådana fall då uppgiften ej härrör från adelsmannen själv. Det är också troligt, att det funnits av adelsmän bebodda herrgårdar som aldrig redovisas i av förf. begagnade källor. Överhuvudtaget måste man framhålla, att källmaterialets sprödhet gör det svårare att kontinuerligt fastställa bosättningsorterna än själva äganderättsförhållandena.

En granskning av Almquists arbete har gett anledning till en ingående recension i Historisk tidskrift 1961 (s. 220—233) av Hans Gillingstam. Rec. påpekar här, med exempel särskilt från Småland, att förf. ej på långt när utnyttjat landskapshandlingarnas uppgifter och att hans framställning även i andra hänseenden lider av brister. Rec. framhåller emellertid samtidigt arbetets värde som »en oundgänglig uppslagsbok för 1500-talets personhistoria».

Några påpekanden utöver Gillingstams anmärkningar må här framföras. Förf. säger s. 178 om Nygård i Lofta socken, att det må lämnas därhän om Elsa Axelsdotters (Posse) äganderätt till gården var grundad på arv från hennes föräldrar eller på morgongåva från hennes man, Axel Eriksson (Bielke). Det råder ej någon tvekan om att Nygård tillhörde herr Axels arvegods från mödernet (se Gottfrid Carlssons artikel i SBL 4, s. 178). På s. 238 bör namnformen enligt förf:s principer ändras från Arenäs till Aranäs. Föga sannolikt synes mig vara att, som förf. gör s. 248, supponera möjligheten av att Jöns Perssons (Halvhjort av Hedenstorp) hustru Anna, som 1595 enligt ett Bergshammarsbrev attribueras till Enåsa i Hassle socken, skulle vara *dotter till* väpnaren Lars Bagge, som enligt Styffe bott på gården 1497. En herrgård som saknas i förf:s arbete är det hittills ej identifierade Näs, säkerligen i Västergötland, till vilket Nils Posse är attribuerad 9/2 1555 (UUB perg.) och Lage Posse 1562 och 1570 (se bjudningsbrev från Birger Nilsson [Grip] 9/10 1562, vol. F. 36, Sävstaholm, och Bergshammars perg. 6/4 1570, RA).

Till slut må ett par ord nämnas om förf:s personnamnregister och där förekommande släktnamn. Det vill synas, såsom också Gillingstam anmärkt, som om förf. gått väl långt i sina nydöpnings. Sålunda bör i möjligaste mån undvikas, att en släkt får två olika namn. De nya släktbeteckningarna Agnhammarssläkten och Kragsta-släkten synas inte nödvändiga. Förf. har också t. ex. under rubriken Rasmussönernas släkt sammanfört en Lars Rasmusson och en Mauritz Rasmusson utan att släktskap dem emellan torde föreligga.

För var och en som är intresserad av vår reformationstids inre historia kommer J. E. Almquists nya stora arbete som ovan nämnts att bli en viktig uppslagsbok.

B. Bé

Agneta Horns leverne

När Sigrid Leijonhufvud 1908 utgav Ellen Fries' manuskript med publikation av »Agneta Horns leverne», stod det genast klart, att detta var en unik, viktig och intressant historisk källskrift. Det är en annalistiskt uppställd självbiografi, skriven på det talspråk som fanns i Mälardalens aristokratiska kretsar vid 1600-talets mitt. Sigrid Leijonhufvuds värdefulla Tillägg bestod ej blott i kommentar utan också i publicering av ett antal brev, som ytterligare belyste Agneta Horn och hennes krets. Ett bra person- och ortregister avslutade boken.

Från språkmannahåll kom emellertid snabbt klagomål över att denna även språkligt enastående text inte utgivits på ett filologiskt mer korrekt sätt. En sådan utgåva har nu sett dagen, utg. av den nyutnämnde professorn i nordiska språk vid Lunds universitet Gösta Holm. Medan titeln på Sigrid Leijonhufvuds utgåva är tagen efter en 1800-talspåskrift på omslaget till den enda bevarade handskriften (X 240 Horn, UUB), följer Holm närmare manuskriptet självt med titeln *Beskrivning över min vandringstid* (Upps. 1959; 131 s.; h. kr. 14:—. Nord. texter o. undersökningar, 19).

Det framgår av det sagda, att en sådan edition varit mycket efterlängtd. Å andra sidan anger redan recensionen i Arkiv för nord. filologi (75, 1959, s. 270), att det kunde varit lämpligt även här med en utförligare biografisk inledning samt person- och ortregister. Detta måste givetvis från historiskt håll än starkare understrykas. Så som boken nu föreligger, kan den inte rekommenderas en större allmänhet, som säkerligen avskräcks av språkformen. För historikern är båda editionerna nödvändiga. Full enighet i uppfattningen om språkform i urkundstryck torde vara svår att uppnå mellan nordister och historiker. Arkivrådet Joh. Ax. Almquist hade på sitt sätt rätt, när han sade, att det finns endast ett sätt att fullt exakt återge en text: facsimile. Å andra sidan har ju de filologiskt tränade utgivarna numera uppdrivit en editionsteknik, som vida mer än vad förr skedde visar textens språkliga utseende. Vad man däremot har svårt att förstå är, att det verkligen skulle vara av något vetenskapligt värde att för 1600-talet, så som utgivaren gör, skriva person- och ortnamn med små bokstäver, vilket ytterligare bidrar till läsarens besvär vid texttilläggnelsen, så mycket mer då register ej finns. Härtill kan fogas den anmärkningen, att det faktiskt många gånger inte är möjligt varken för en filolog eller en historiker att verkligen se, om en 1600-talsbokstav är stor eller liten, varvid således den valda lil-

la bokstaven i den tryckta texten inte är något annat än en utgivarens gissning.

I fråga om det rent personhistoriska må framhållas, att det visserligen är sant, att Agnetas far, riksmarsken, generalfältherren och presidenten i Krigskollegium greve Gustaf Horn utgått ur ätten Horn af Kanckas, men själv återfinns han och barnen i ättartavlorna under grevliga ätten Horn af Björneborg, en här inte medtagen anvisning, som har rent praktiskt uppslagsvärde.

Samtidigt skall emellertid klart framhållas, att professor Holms inledning och edition sådana de är har största intresse också för historikern, inte bara genom t. ex. den noggranna manuskriptredogörelsen. Språkanalysen är av betydande vikt och innehåller fina observationer beträffande Agneta Horns uttal, fraseologi, stilarter, syntax och namnfrågor, liksom rörande användningen av tilltalsnamn (du, I).

För en bredare allmänhet är bäst att rekommendera den rent populära, nystavade utgåvan i Bonnierbiblioteket, med den gamla titeln *Agneta Horns leverne* (144 s.; h. kr. 8: 50, inb. kr. 12: 50). Ehuru det inte utsägs, synes den vara fullständig, men texten, som i ordformerna stöder sig på Holms edition, är här nystavad. Emellertid hade det verkligen inte heller här skadat med person- och ortregister — både förlag, utgivare och läsare borde vänja sig vid, att man har rätt att fordra dessa.

B. H-d

Petter Westerberg

Ett nytt bidrag till Holmens bruks historia har företagets arkivarie Björn Helmfriid skänkt oss med den lilla skriften *Petter Westerberg. Kopparslagaren som blev holmenchef* (Acta Holmenensia 4, Norrköping 1960, 36 s.). Westerberg († 1714) var på sin tid en av Norrköpings mest markanta affärsmannaprofiler, även verksam i allmänna angelägenheter bl. a. som rådman och herredagsman. Förf:s stora förtrogenhet med stadens historia präglar i hög grad framställningen av Westerbergs mångskiftande verksamhet.

B. Bé

Kungl. Patriotiska Sällskapet

Staffan Högberg: *Kungl. Patriotiska Sällskapets Historia. Med särskild hänsyn till den gustavianska tidens agrara reformsträvanden* (Stockholm 1961, 329 s.).

Detta arbete är ursprungligen frukten av ett initiativ taget av Sven Tunberg. Ett citat ur den inledning, som är det enda han färdigställde, ger oss bakgrunden till Patriotiska sällskapets mångsidiga verksamhet under dess första skede. »Det är till 1700-talets mitt vi föras, den tid då nyttighetens klara stjärna spred sitt förtrollande ljus över svenskt samhälleligt tänkande, teoretiskt och praktiskt, då rikets ekonomiska blomstring med hänsyn till handel, näringar och handaslöjder stod i centrum för medborgarnas entusiastiska strävanden, och då idealbilden av den av patriotiskt nit och medborgerliga dygder burne svenske mannen gärna ville te sig för ens syn.»

Staffan Högberg har i sitt arbete med rätta ägnat huvuddelen av sidantalet (mer än 4/5) åt sällskapets mest aktiva skede, d. v. s. tiden före 1800-talets första decennier, då hushållningssällskapen och lantbruksakademien togo för sig en mängd arbetsuppgifter som Patriotiska sällskapet tidigare ägnat sig åt. Under den första tiden (tidigaste omnämnande 1766) var det formellt blott en avdelning av Sällskapet Pro Patria. Den definitiva utbrytningen skedde först 1772. Högberg skildrar på det utmärkt koncisa sätt, som utmärker hela hans arbete, båda samfundens ursprung i den miljö, som Tunberg karakteriserade med de citerade orden, och de likartade sammanslutningar, som såg dagen såväl i Sverige som utomlands under detta nyttans tidevarv. Det är en lång rad personer som omnämns i de inledande kapitlen, bland dem vissa som behandlas ganska utförligt, t. ex. presidenten Edvard Carleson (1704—67), sekreteraren, slutligen bergmästaren Erik Sefström (1737—1812), överståthållaren Jacob Albrekt von Lantingshausen (1695—1769), presidenten friherre Axel Gabriel Leijonhufvud (1717—89) och i särskilt hög grad Carl Fredrik Scheffer.

En mängd personhistoriskt stoff har förf. bearbetat i sin nästan samtidigt med boken i Personhistoriska samfundets skriftserie utkomna matrikel över ledamöterna.

Det är en känd sak hur sammanslutningars öden i största utsträckning bestämmas av sekreterarna. Patriotiska sällskapet är härvidlag intet undantag.

Centralgestalten i sällskapets äldsta och mest betydande skede är Adolph Modéer (1739—1799), ursprungligen lantmätare och sedan under en följd av år (1770—1799) sällskapets driftige och nitiske sekreterare. Utom sin verksamhet inom Patriotiska sällskapets ram, som onekligen omslöt vitt skilda intresseområden, hann Modéer bl. a. vara entomolog, radikal samhällskritiker (på 1790-talet, under slutet av sitt liv) och numismatiker. Från vart och ett av dessa verksamhetsfält kan lämnas små kompletterande bidrag till Modéers biografi. Som insektskännare korresponderade M. med den store danske forskaren Otto Friedrich Müller och dennes levnadstecknare (Jean Anker, O. F. M., Köbenhavn 1943, s. 250 f.) berättar en inte helt harmlös episod ur brevväxlingen mellan Müller och Modéer, där frågan gällde möjligheten att bestämma insekter med hjälp av Linnés skrifter. Om M:s avancerade radikalism under hans äldre år lämnar Anders Schöenberg — ofta nämnd i boken — utom av förf. citerade vittnesbörd ytterligare ett. I ett brev 1798 till greve N. F. Gyldenstolpe (Ahnfelt, Ur svenska hofvets och aristokratiens lif IV, 1883, s. 166) talar han sålunda om M:s verksamhet i Sällskapet för allmänna medborgerliga kunskaper och karakteriserar honom som »en eljest kunnig man om hvilken jag ej förmodat att han vore i stånd till så mycken galenskap». Som numismatiker åtnjuter M. med rätta ett dåligt rykte. Någon gång kan han dock på klart förnuftiga grunder göra inlägg av värde (se Nils Ludvig Rasmusson, Äldre forskning rörande Gotlands mynt från tiden 1300—1563, Gotländskt arkiv 1957, s. 17 f.).

De efter Modéer följande innehavarna av posten tillhör naturligtvis också de oftast omnämnda. Det är medicinalrådet, slutligen riksantikvarien Carl Birger Rutström, professor Gustaf Erik Pasch (1784—1862), botanikern professor Nils Johan Andersson (1821—80), skådespelaren och författaren Johan Jolin (1818—84) och dennes son professor Severin Jolin (1852—1919)

samt överstelöjtnanten Sten Drakenberg (1861—1946). Det är sällan man har anledning att sätta frågetecken i denna välskrivna och välavvägda bok. Men förf:s text under en vaxpoussering av J. A. v. Lantingshausen å pl. V s. 35: »av okänd konstnär» kan utan tvekan ändras till »av Gustaf Ljungberger» (jfr avbildning av medaljen i B. E. Hyckert, Medaljer öfver enskilda svenska män och qvinnor I, 1905, Numismatiska Meddelanden XVII: 1, pl. 40 nr 3).

Sällskapet har en rik medaljhistoria. Bland de medaljer sällskapet låtit slå märkes ett ganska unikt inslag. Vid sitt stiftande lät Sällskapet kungöra sin villighet att låta prägla jetonger över dem som lämnade donationer på minst 6000 daler k. m. Sålunda kommer det sig att ej mindre än fem medaljer av de sex, som sällskapet låtit slå över enskilda personer, ha utgivits över penningdonatorer, över överdirektören Christoffer Faxell, direktören Niklas Sahlgren, brukspatronen bergsrådet Johan Hisinger, livmedikus, bergsrådet Nils Dahlberg och medicinalrådet Lars Christian Tingstadius. Den återstående medaljen är präglad över Carl Fredrik Scheffer. Sällskapets viktigaste medaljinsats ligger dock som bekant inom belöningsområdet och det är väl genom denna verksamhet som samfundet gjort sig mest känt för en större allmänhet, särskilt sedan det från 1870-talet börjat att på förslag av enskilda arbetsgivare bevilja medaljbelöningar till privatanställda. Högberg har även på detta område meddelat intressanta undersökningsresultat. Enligt hans framställning började Patriotiska sällskapet utdela medaljer att bäras först 1802 (sedan det först grundade av alla hushållningssällskapen inom det svenska statsområdet, det finska, året innan fått en dylik rätt). Följande notis ur Inrikes Tidningar 1774 (citerad ur Bertil Steckzén, Övre Norrland i tidningarna 1770—1820, s. 79 f.) synes emellertid klart ge vid handen att medaljutdelning för bärning redan tidigare förekommit: »Uppå vår älskvärde landshövdingens anmodan hade prosten och kyrkoherden Gran låtit till förliden annandag påsk utlysa allmän sockenstämma för att på landshövdingens vägnar tillstålla nämndemannen Johan Nilsson i Svensbyn och denna Piteå socken den premiejetton eller skådepenning, varmed Kungl. Patriotiska Sällskapet honom ihågkommit till belöning för utmärkt flit och idoghet med dess åboende hemmans uppodling och förbättrande. Och sedan efter slutad högmässopredikan socknens allmoges enhälligt voro i sockenstuvan församlade, uppträdde prosten i en med rött kläde överdragen kateder med himmel däröver och höll ett till ämnet lämpligt tal, som slöts med bön för vår nådiga överhet samt tacksamma välsignelser över de ädelmodiga patrioter, som spara varken tid eller frikostighet till allmänt väl och landets uppodling; varefter de vid detta tillfälle närvarande ståndspersoner och Johan Nilsson med den honom förärade skådepenninge, försedd med grönt sidenband i en silverögla förfogade sig till prästgården och med middagsmål undfågnades.»

En annan kompletterande notis (ur J. C. G. Barfods anteckningar) till Patriotiska Sällskapets medaljhistoria anträffas hos Ahnfelt, Ur Svenska hofvets och aristokratiens lif, VI, Stockholm 1882, s. 135: »I sådan grannlåtssöm har hon (= drottning Fredrika) eljest ett lysande efterdöme uti båda de kongl. fastrarna, isynnerhet prinsessan (=Sofia Albertina), af hvilkens händers verk ett helt rum är beprydt uti hennes palats med de aldra skönast sydda tapeter. Också behagade denna konungadotter år 1777 tillåta patrio-

tiska sällskapet att till henne öfverlemna en skådepenning af guld såsom ett vedermäle af sällskapets glada uppmärksamhet på det vackra exempel, hvarmed prinsessan förelyst sitt kön uti allahanda fruntimmersslöjder, så att hon vid flera tillfällen varit prydd med arbeten af egen hand, till så mycket större heder och uppmuntran för dem sig förtjenta göra af de belöningar patriotiska sällskapet utdelar.»

F. ö. kunde författaren med fördel till komplettering och belysning av detta avsnitt ha brukat den lilla litteratur som verkligen behandlar detta ämne: Torgny Lindgren, Kring två belöningsmedaljer i Norrbottens museum (Norrbotten 1958, Luleå 1959; berör bevarade belöningsmedaljer utdelade 1811 och omkr. 1850), samt Anna Werner, »För långvarig och trogen tjänst. Några erinringar om de av Patriotiska sällskapet belönade i Jämtland», Jämten 1929.

Staffan Högbergs arbete är en mycket läsvärd och givande bok, mönstergill i sin pregnans och klarhet och sin framgångsrika strävan att knappt men tillräckligt utreda och berätta om det som ur allmän synpunkt är mest intressant i sällskapets verksamhet.

Nils Ludvig Rasmusson

Jöns Jacob Berzelius

Den outtröttlige Berzeliusforskaren förre överbibliotekarien fil. dr Arne Holmberg har publicerat ett tredje supplementhäfte till Vetenskapsakademiens utgåva (genom H. G. Söderbaum) av *Jac. Berzelius' brev* (Upps. 1961, 78 s.). Volymen består av dels en samling brev till Berzelius i J. P. van Suchtelens autografsamling i Saltykov-Chtchedrine-biblioteket i Leningrad (jfr PHT 1959, s. 216), dels en brevväxling mellan Berzelius och de båda norska bergvetenskapsmännen Jens Esmark (f. 1763, † 1839) och dennes son Hans Morten Thrane Esmark (f. 1801, † 1882).

B. Bé

Pehr Lagerhjelm

Då författaren till denna anmälan som ung historiker arbetade med en uppsats rörande regleringen av den svenska tackjärnstillverkningen under 1700- och 1800-talen, fascinerades han av klarsynen och initiativkraften hos den man, som den svenska brukssocieteten fann motiverat att år 1856 ägna en särskild guldmedalj med påskriften: »För 50 års nit om jernhandteringen». Medaljen präglades över Pehr Lagerhjelm (1787—1856). Det var särskilt det friska grepp, som Lagerhjelm och hans kollega Emanuel Rothoff visade i en år 1832 utgiven skrift med översyn av de föråldrade svenska bergsförfattningarna, som imponerade. Lagerhjelm var onekligen en märkesman inom såväl politik som industri och är väl värd en biografi. Med intresse tar man därför del av f. försäljningschefen i AB Bofors Algot Kronbergs på Diakonistyrelsens förlag utkomna bok, *Pehr Lagerhjelm, vetenskapsman, näringsidkare och politiker* (Stockholm 1960, 164 s.).

Kronberg deklarerar i förordet, att han har två brister som författare till boken. Dels saknar han rutin att insamla och bearbeta biografiskt material, dels har han under arbetet blivit känslomässigt bunden till föremålet för

skildringen. Det senare stör knappast framställningen, det förra mera. Biografien är ett amatörarbete men saknar därför icke förtjänster. Författaren har varit frikostig med att återge belysande brev och andra aktstycken, som ofta ge skildringen på en gång tyngd och livfullhet.

Pehr Lagerhjelm valde bergsmannens yrke och blev efter examina 1807—08 auskultant i bergskollegium och elev i masmästeriet på Jernkontorets stat. Han avancerade till geschwornen och assessor i bergskollegium. Som ensam ägare till Bofors bruk (från 1812) blev han tjugo år senare fullmäktig i Jernkontoret och verkade som sådan framgångsrikt till sin död 1856. Han var även delägare i Rörstrands porslinsfabrik i Stockholm. Som riddarhusmedlem bevistade Lagerhjelm riksdagarna från 1809 och gjorde aktiv insats i utskottsarbete och som revisor i riksdagens verk. Han hade starka litterära och musikaliska intressen och var medlem nr 14 i Götiska förbundet under namn av Ivar Vidfamne. Ett intressant kapitel ägnar Kronberg Lagerhjelm vänskap med Erik Gustaf Geijer. Lagerhjelm var även ledamot av Vetenskapsakademien, var dess preses 1833 och tilldelades dess stora medalj i guld redan 1823. En minnespenning slog akademien över honom 1865.

Det är emellertid som bergsman och bruksidkare som Pehr Lagerhjelm gjorde sina främsta insatser. Kronberg har här kunnat bygga på redan tryckta arbeten, såsom Birger Steckzéns böcker om Bofors och Hofors och Carl Sahlins arbete om valsverken inom den svenska metallurgiska industrien intill början av 1800-talet. Mycket beklagligt är, att Kronbergs litteraturförteckning däremot saknar bl. a. Jernkontorets historia, del III, vari Bertil Boëthius med stor sakkunskap behandlat bl. a. Pehr Lagerhjelmns insatser inom metallurgien m. m. och hans strävanden att reformera bergsstaten och Jernkontorets s. k. yttre stater (jfr registret, Boëthius-Kromnow, Jernkontorets historia, III: 2, Stockholm 1955). På detta område, så väsentligt för bedömningen av Lagerhjelmns insatser, återstår alltså åtskilligt att säga.

A. Kw

John Björkén

I serien Acta universitatis Upsaliensis. Skrifter rörande Uppsala universitet. C. Organisation och historia har Fredrik Berg som nr 2 publicerat *Några anteckningar om adjunkten John Björkén* (Upps. 1961, 63 s.). Björkén (f. 1833, † 1893) är mest känd som instiftare av det Björkén-ska priset för betydelsefulla insatser inom naturvetenskap och teoretisk medicin. Berg tecknar med fin hand ett ganska märkligt levnadsöde. Björkén intog ett framträdande rum som läkare och akademisk lärare (framför allt i oftalmiatrik) men sveks upprepade gånger i förhoppningen att bli professor. Han levde ogift, företog upprepade utländska resor och var känd för en enkel livsföring, som emellertid ej uteslöt deltagande i kamrat- och sångarkretsar. Boken rekommenderas varmt till alla intresserade av vår akademiska historia.

B. Bé

Försvunnen och återfunnen. Jonas Wallengrens öde

Nathan Söderblom har sagt en gång, att svenska folkets största historiska insats näst efter den under 30-åriga kriget var emigrationen till U. S. A.

eller rättare det bidrag, ofta markant, som de svenska emigranterna gav till det stora nordamerikanska väldets uppbyggande. Denna insats har också observerats från amerikanskt håll. Det är i detta fall visserligen så, att det är insatsens bredd och intensitet, alltså det socialhistoriska, som är det väsentliga, men personhistoriskt markanta emigrantfigurer har verkligen också funnits. Men någon fara för »personkult» finns inte, eftersom en sådan är främmande för all modern biografi, när den är bra gjord.

Den statliga kommittén rörande Sv. biografiskt lexikon och dithörande forskning hade emellertid i sitt betänkande (20 maj 1960) en kuriös inställning rörande utlandssvenskar och särskilt svenskamerikaner. Man ansåg, att »Svensk-amerikanernas insats varit utan egentlig betydelse för Sverige» (!) och framförde det egendomliga påståendet, att sådana personer tillhörde ett annat lands och ett annat lexikons urvalsområde. Dessa uttalanden har fått en mycket stark kritik. *Urvalsfrågor* kan alltid diskuteras, men svenska folkets livliga, intensiva intresse för alldeles särskilt svenskamerikanerna är uppenbart. På somrarna, då besök från U. S. A. i det gamla hemlandet intensifieras, kan man knappt öppna en svensk tidning, vilken som helst, utan att svensk-amerikanernas insatser och öden berörs, ofta utförligt. Vilhelm Mobergs romanserie — som har den fördelen som litteratur alltid har framför historia, nämligen att uppmärksammas i de vidaste kretsar — har fört emigrantintresset till en toppunkt och med rätta. Serien är en förträfflig prestation, lärorik också för historikern. Resandet av emigrantmonumentet i Karlshamn vittnar om samma intresseinriktning. Och så länge vi har så högt kvalificerade svenskbördiga forskare som Amandus Johnson och diplomaten dr Nils William Olsson (f. n. i State departement, Washington) kan vi vara glada. Personhistoriska institutet har ju genom sin stora Utlands-svenska samling också visat sig vara givande för forskare av olika slag.

Svenska historieprofessorer har däremot hittills inte varit särskilt aktiva i fråga om bidrag till emigrantlitteraturen. Nyligen har dock professor Sture Bolin i Lund utgivit boken *En skånsk prästson i Amerika* (Gleerups, tr. Malmö, 1960. 131 s., häft. kr. 13: 50). Förklaringen är lätt att se: Bolin är här personligt engagerad. Detta har därtill medfört den fördelen, att vi i boken får två saker. Den ena är en släkt- och personskildring, som rör den skånska prästsläkten Wallengren och dess ättlingar. Slutet av boken åter rör just emigrantens, här Jonas Wallengrens öde.

Bolins mor tillhörde nämnda släkt, härstammande från det intressanta prostpar i Västra Ljungby (Trolle-Ljungby) Olof W. (f. 1791, † 1866) och Petronella Lundell, vilkas släktnamn erinra den förres om norra valen i Lund, makans om själva staden Lund. Den Wallengrenska kretsen består emellertid av två skikt. Det äldre är den egentliga släkten W., med zoologen professor Hans W. i Lund och på spinnsidan professorerna där Alf Nyman, filosof, och Sture Bolin, historiker, bokens författare och utgivare. En prostens dotter gifte sig därtill med redaktör Christian Bülow, föräldrar till redaktör Waldemar Bülow i Lund, oförglömlig chef för Folkets Tidning, mykolog och humorist. Det yngre skiktet åter kom till därigenom, att prostens dotter Olivia, kallad Oliva, g. m. kronouppbördskassören Mårten Svensson i Lund, fick barn, som upptog namnet Wallengren. Den ene sonen var Sigfrid W., professor i statskunskap i Lund. Den andre blev helt enkelt den mest kände med namnet W.: Axel Wallengren (d. y., f. 1865,

† 1896), författare under namnet Falstaff, fakir, och som sådan läst, beundrad och glatt citerad än i dag. Han skapade de odödliga glädjekällorna »Ett svårskött pastorat» och »Envar sin egen professor», den senare med Sveriges bästa definition på gymnastik: en uppfinning, som berövar skolgudomen en halv timma av frukostlovet, stärker blodsystemet, uppfriskar hjärtverksamheten, höjer människan från jorden (genom trapiz) och är mycket livsfarlig! Samtidigt var han en fin, vemodig centrallyriker.

Vad beträffar Bolins skildring av den gamle prosten och hans krets — ett fint herdaminnesbidrag — är det en lisa med en genealogisk framställning, där en källkritisk fackhistoriker som Bolin behandlar stoffet. Över allt gör han fina observationer. Samtidigt bekräftar han intrycket av »klimatväxlingen» i svensk biografi. Det ligger visserligen en fin doft av pietet över Bolins bilder, men de är realistiska, ibland drastiska. Prosten Olof W:s gärning utfördes mot bakgrunden av de mäktiga och betydande grevarna Trolle Wachtmeister på Trolle Ljungby. Alla hade nykterhetsivern, även intresset för ornitologi var gemensamt. Prosten var därtill en väckelsens man. De radikala drag, som dominerar hos ättlingarna, har hos prosten formen av tolerans, dock med sina givna gränser. Han var först misstrogen mot Christian Bülow, som likväl småningom blev så moderat, att han fann alla frågor »redan lösta». En annan måg, handlanden Erik Krook i Sölvesborg († 1868), var däremot tydligen i rätt hög grad en »bov», som med vissa bovars framgångsanda samlade jordiska rikedomar.

Utom anlag för vetenskap, litterär och konstnärlig talang samt medicinsk-sociala intressen hade kretsen emellertid även andra, som Bolin klart och utan tvekan anger: äventyrslystnad, ombytlighet och obenägenhet för s. k. vanligt borgerligt arbete. Till dessa släktmedlemmar hörde den prostens son *Jonas Wallengren* (f. 1835), som emigrerade och slutligen försvann. Bolin publicerar källmaterialet: Jonas' brev 1856--66. Offentliga svenska institutioner har inga så tidiga emigrantbrev.

Det är, om man så vill, enkla brev från en enkel man. Men just därför har de sitt speciella historiska värde. De skildrar immigrantens vardag, erfarenheter och synpunkter. Det första, som intresserar, är språket. Bolin konstaterar, att dessa brev i sin språkform, med talrika engelska ord i försvenskad form, bekräftar språkformens riktighet i de Mobergska romanerna. Wallengren framhåller de svenska emigranternas hederlighet. I Illinois satt 1856 i häkte, anger han, inte en enda svensk — ehuru de tillsammans var 30 000 — men däremot tusentals av andra nationer. Av det nya U. S. A. förmedlar W. två distinkt skilda intryck. Det ena är: »Här är alldeles icke noga, vad man företager sig, endast det lönar sig och icke strider mot lagar och förordningar» (s. 55); detta betyder olika social syn mot i Sverige. W., liksom många andra, är förnöjd med sin ställning. Något önsketänkande ligger väl dock här, ty i själva verket får han ofta medge, att hans ställning var osäker. Det andra huvudintrycket är: här måste man vara på sin vakt. Skydda sig för falska sedlar, falska metallmynt, godtycklighet i rättskipning, rofferi när folk kom åt. Samtidigt imponerar maskinkulturen på honom. Religiöst speglar breven det gränslösa, splittrade sektväsendet, men också frikyrklig intensitet av äkta slag. I fråga om yrke var Jonas W. en tydligen optimistisk äventyrarnatur, än farmare, än guldgrävare. Dagens problem kommer fram: slavfrågan, motsättningen Söder—Nord, slutligen inbördes-

kriget — det senare dock ej så mycket, därför att en del av W:s brev under denna oroliga tid aldrig kom fram. Vissa emigranter, som Jonas själv, höll eljest hemmaintresset starkt vid liv, andra skar med ens av alla band, ville aldrig tala svenska.

Jonas W:s sista brev är från 1866. Prosten fick det, till sin glädje, ett par dar före sin död. Men Jonas' bror, entomologen kyrkoherden Janne W:s i Farhult brev om faderns död kom som obeställbart tillbaka. Kvar blev i Skåne endast legenden om den bortfarne och en hans sydamerikanska adress i Colombia. Tiden led, arvsförröppningar och spekulationer dog ut, men Jonas W. glömdes aldrig. Så gav Sture Bolin ut sin bok 1960. Dr Nils William Olsson, själv av skånsk börd, recenserade den i *The Swedish Pioneer*. Genom sina utmärkta förbindelser fann dr O. sedan Jonas W:s försvunna spår (hans exakta dödsår var 1899). Hans ättlingar, nu med namnformen Wallen, lever än i dag i Colombias bergland, en upptäckt som offentliggjordes i samma tidskrift 1961 nr 3.

B. H-d

Alfred Nobel

Den omfattande Nobellitteraturen har fått ett behändigt och värdefullt tillskott genom utgivandet på Gebers förlag av Erik Bergengren, *Alfred Nobel* (Stockholm 1960, 232 s.) Bergengren blev 1952 t. f. kontorschef i Nobelstiftelsen och har, för att citera Arne Tiselius' förord till boken, genom sin fleråriga förtrogenhet med i Nobelstiftelsens arkiv, bibliotek och annorstädes tillgängligt källmaterial förvärvat en ingående kännedom om Alfred Nobels liv och verksamhet. Resultatet har onekligen blivit en lätt-tillgänglig och användbar redogörelse om Nobel, hans gärning och hans testamente.

Nobelstiftelsens verkst. direktör, envoyén Nils K. Ståhle, har kompletterat boken med en redogörelse för nobelinstitutionerna och nobelprisen. Arbetet krönes av några inledande ord av Dag Hammarskjöld.

A. Kw

Oscar II:s norska memoarer

I fjol utgavs som en av de stora sensationerna på bokmarknaden första delen av Oscar II:s efterlämnade minnen (anmälda i PHT 1960, s. 189 ff.). Denna del omfattade de s. k. svenska memoarerna, nedskrivna etappvis av konungen själv under åren 1879—1897. I höst har turen kommit till utgivningen av de motsvarande norska memoarerna, författade av Oscar II under perioden 1881—1898. Bokens titel är *Oscar II, Mina memoarer II* (Stockholm 1961, I—X + 477 s.), och utgivare är alltså förste arkivarien i riksarkivet Nils F. Holm. Kommentarer och register äro även i denna del mönstergilla.

Oscar II hade ursprungligen planerat att författa också »unionella» memoarer. Tanken blev aldrig fullföljd; i stället har den kunglige författaren låtit sina norska memoarer bli i mycket en skildring av det — i hans ögon — »sorgespel», som skulle leda till unionens upplösning 1905. Liksom i de svenska memoarerna kan man här följa konungens temperamentsfulla men fåfänga strävan att stävja den politiska utvecklingen, vilken hotade icke bara de monarkiska och konservativa ideal, som han själv satte så högt, utan som syn-

tes vilja underminera och kanske rasera själva unionen mellan brödrafolken, det dyrbara arv, som Oscar såg som sin historiska kallelse att värna och bevara åt de efterkommande. Så blev tidens store norske författare, Björnsterne Björnson, hans »argaste fiende» och i hans ögon ett »galet geni», som även förvillade »fraseradikalerna» hemma i Sverige. Hårt dömer han sina radikala norska statsministrar Johan Sverdrup och Johannes Steen och gisslar särskilt hätskt den senares »vanstyre», som var en »nedgångens och förfallets tid», då monarken icke kunde, så som han »önskat och bort, förhindra det myckna onda, som det 'parlamentariska' statsrådet verkade till skada för konungadömet och riket.» Om Steen och hans kolleger säger han vidare, att »ränker och list, förställning och osanning, allt var gott nog i deras ögon för att de skulle nå sina politiska mål.»

De norska memoarerna äro liksom de svenska en mycket subjektiv skildring av vissa huvudlinjer i den samtida politiska utvecklingen i det land de beröra. Men de äro också liksom de svenska en huvudkälla för vår kännedom om hur unionens centralfigur, unionskonungen själv, såg på det politiska händelseförlopp, som han trots allt ännu i viktiga avseenden förmådde påverka. De fördjupa också bilden av den gamle konungen, vilken visserligen av många ansågs teatralisk och ibland hycklande i sitt uppträdande men på vars ärliga uppsåt att med flit och ansvar verka för vad han ansåg vara brödrafolkens väl, ingen numera gärna kan tvivla. Oscar II ansträngde sig från början att motverka den norska uppfattningen om Bernadottedynastien som enbart svensksinnad. Han hade under sina uppväxtår en norsk guvernör och lärde genom studier och senare militär tjänstgöring känna Norges språk och litteratur och andra norska förhållanden ganska väl. Han talade och skrev norska. Han säger själv, att han vid tronbestigningen 1872 antogs vara mera populär i Norge än i Sverige. Desto hårdare skulle de allt hätskare angreppen från den norska vänstern mot »svenskekonongen» drabba honom. När valen 1897 ger det norska vänsterpartiet segern och han inser, att förhandlingslinjen misslyckats, förmår han icke längre fullfölja sitt memoarskrivande. Liksom han satt punkt för sina svenska memoarer på oscarsdagen 1897, avslutar han i februari 1898 i Kristiania de norska med en patetisk förklaring, där hans pessimism om unionens framtid klart framträder. Han uttrycker emellertid förhoppningen, att de redan färdiga dubbla tjugofemårsmemoarerna skola av »opartiska och ärliga historieskrivare finnas värdiga att utgöra ett *värn för mitt eftermäle*».

Det återstår förvisso mycken forskning, innan Oscars digra memoarer källkritiskt granskats, och det kan därför vara klokt att spara sitt omdöme om memoarernas värde och konungens historiska roll, sådan den återspeglas i dessa memoarer, till dess denna granskning skett. I avvaktan härpå se vi med intresse fram mot utgivandet av den tredje och sista volymen i detta märkliga och i sitt slag enastående memoarverk. Den kommer att innehålla Oscars s. k. utländska memoarer.

A. Kw

August Wijkander

Arkivarien vid landsarkivet i Göteborg Josef Edström har publicerat en biografi över *August Wijkander. Vetenskapsmannen, kommunal-*

mannen, riksdagsmannen (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar. Sjätte följdén. Ser A. Band 7. N:o 1. Göteborg 1961, 188 s.).

Utgångspunkten för förf:s framställning har varit det i landsarkivet förvarade synnerligen omfattande beståndet av professor August Wijkanders (f. 1849, † 1913) efterlämnade handlingar, innefattande också bl. a. en viktig del av arkivet efter hans far den bekante politikern och militärhistorikern generalmajoren A. L. Theodor Wijkander. En betydande del av den nu publicerade volymen består av en förteckning över Wijkanderska arkivet (med register över brevskrivare).

Wijkanders insatser lågo, som biografins titel anger, i huvudsak på tre områden. Som fysiker, meteorolog och astronom skapade han sig ett framstående namn men framför allt som vetenskaplig organisatör i sin gärning som rektor för Chalmers, som under hans ledning starkt utbyggdes. I Göteborgs kommunalförvaltning intog han ett ledande rum, bl. a. som flerårig ordförande i stadsfullmäktige. Också som riksdagsman gjorde han sig gällande. Han tillhörde liberala partiet.

Förf. säger anspråkslöst att han tecknat endast konturen av Wijkanders offentliga verksamhet. Boken ger emellertid mycket nog och vad som presenteras är framställt i en litterärt förnäm form som gör att man med största nöje tar del av den intressanta biografien.

B. Bé

Ålandsfrågan 1917—1921

Historisk forskning är stor tack skyldig kaptenen vet. med. dr Wilhelm Virgin för att han till trycket befordrat den bekante åländske bondehövdingen Johannes Erikssons minnen och upplevelser i *Ålandsfrågan 1917—1921* och försett desamma med en utförlig kommentar i arbetet *Ålandsfrågan 1917—1921* (Stockholm 1961, 170 s.). Virgins fader, direktören Claes Virgin, känd bl. a. som filantrop och en av de ledande vid pansarbåtsinsamlingen, stod Johannes Eriksson nära och Virgin själv tjänstgjorde som ung svensk officer på Åland 1918—1919. Erikssons minnen äro som väntat ett intressant vittnesbörd om den åländska bondebefolkningens starka engagemang vid det svenska moderlandet och ge många belysande konkreta detaljer om de storpolitiska förhandlingarna under de avgörande åren.

I Virgins kommentar fäster man sig särskilt vid de publicerade utdragen ur Sam Clasons dagboksanteckningar om regeringen Edéns ställning till den frivilliga Ålands-organisationen i Sverige 1918. Av stort värde är också Virgins framställning om förhandlingarna på Åland och Ålandsdetachmentet s. å.

B. Bé

Marskalken av Finland och hans stabschef

Den andra och avslutande delen av den Mannerheimbiografi, som utarbetats av Mannerheims närmaste medarbetare under Finlands s. k. fortsättningskrig Erik Heinrichs föreligger nu. Arbetet bär titeln *Mannerheimgestalten. II. Marskalken av Finland* (Stockholm—Helsingfors 1960, 479 s., kr. 29.50). Det utgör en direkt fortsättning på den första delen av verket och ger liksom denna en fortlöpande skildring och analys av Man-

nerheim som härförare och statsman. Allt är sett mot bakgrunden av Finlands ödesmättade historia från 1920 fram till 1940-talets slut. Det är alltså fredsåren mellan de bägge världskrigen, vinterkriget samt fortsättningskriget och dess följder, som ger ram och indelning åt arbetet, vilket avslutas med skildringen av Mannerheims sista år, från det han lämnade presidentposten den 4 mars 1946 till hans bortgång den 27 januari 1951.

Den unge jägarmajoren Heinrichs deltog som bataljonschef i frihetskriget 1918. Efter krigets slut stannade han kvar i tjänst vid armén, förordnades till generalstabsofficer och anlätades som sådan för flerfaldiga uppdrag i generalstaben och krigsministeriet i samband med organiserandet av den nya finska armén. Han genomgick L'école supérieure de guerre i Paris åren 1925—28 och blev efter återkomsten först chef för Savolaxbrigaden och sedan chef för den 1924 grundade krigshögskolan. Vid 40 års ålder övertog han 1931 befälet över en av Finlands tre fredsdivisioner, med stabskvarter i Helsingfors. Det var ungefär samtidigt med att Mannerheim trädde fram ur sin tioåriga tillbakadragenhet från det offentliga livet. Den 10 juni 1931 åtog sig Mannerheim på presidenten Svinhufvuds anmodan ordförandeskapet i landets försvarsråd. Fr. o. m. denna tid började alltså samarbetet mellan föremålet för den aktuella biografien och dess författare.

Vid vinterkrigets början hade Heinrichs, som under mellantiden befordrats till generalmajor, anförtrodd uppdraget att med den honom underställda III. armékåren försvara Karelska Näsets nordligaste avsnitt med vänstra flygeln vid Ladoga. Detta frontavsnitt, den s. k. Taipalefronten, höll mot alla sovjetryska stormangrepp. I mitten av februari 1940 fick Heinrichs i ett kritiskt skede överta befälet över hela Näsets armé. Under krigets sista veckor svarade han för det heroiska motståndet kring Viborg gentemot en mångdubbel övermakt fram till freden den 13 mars. Han fick »presidera en katastrof» för att använda ett senare av Mannerheim använt uttryck. »Nederlaget som blev en seger» var en annan formulering för vinterkrigets resultat. Genom det uthålliga försvaret räddades landets självständighet i en situation, då dess öde eljest skulle varit beseglat.

När vinterkriget var slut blev Heinrichs generalstabschef hos Mannerheim. Som sådan fick han svara för de första kontakterna med de blivande tyska bundsförvanterna. Denna krävande och delikata sambandsuppgift ålåg honom även under åren 1942—44. I fortsättningskrigets början uppdrogs åt Heinrichs befälet över Karelska armén, som opererade norr och öster om Ladoga. I detta uppdrag kvarstod han till dess de utsatta operationsmålen voro nådda. Vid årsskiftet 1941—42 återgick han till sin post som generalstabschef och stannade som sådan till och över krigets slut. När presidenten Mannerheim nyåret 1945 lämnade överbefälhavarskapet utsåg han Heinrichs till sin efterträdare.

Samarbetet mellan Mannerheim och Heinrichs blev alltså under åren 1940—44 mycket nära. Det var dessutom utomordentligt gott. Härtill medverkade säkert att Heinrichs besatt många av de egenskaper, som Mannerheim värderade: begåvning och kunnsighet, självbehärskning och takt, för att räkna upp några av de honnörsord, som härvidlag kunde komma ifråga.

Detta förhållande ökar givetvis Heinrichs förutsättningar för att ge en på självsyn grundad beskrivning av skeendet kring Mannerheim inom det militära och politiska området. Han kan många gånger ange motiven för

fattade operativa och politiska beslut. Han fick tillfälle att på nära håll uppleva hur Mannerheim reagerade i de olika situationerna. Distansten till föremålet har, i varje fall under den nära iakttagelsens år varit den minsta möjliga. Ofta måste Heinrichs under sina föredragningar ha haft möjlighet att påverka Mannerheims beslut. Att stora svårigheter ha förelegat att senare fullt objektivt redovisa skeendet ligger i öppen dag. Författaren står i denna senare del av verket icke lika fri i sitt förhållande till sitt ämne som i den föregående, »Den vite generalen». Tidsavståndet till händelserna och källornas beskaffenhet gjorde uppgiften den gången så mycket lättare. Vad som i detta sammanhang bör understrykas är dock den föreliggande skildringens stora källvärde som vittnesmål från en person som stått händelsernas centrum så nära. Vidare den påtagliga strävan till exakthet vid framläggning av fakta som kan konstateras liksom den måttfullhet och objektivitet, som kommer till synes vid avgivande av omdömen. Man har en stark känsla av att Heinrichs lägger fram allt som han kan redovisa, där icke politiska skäl eller hänsyn till tredje person hindrar honom därifrån. Om han från egen ståndpunkt sett skulle ha haft anledning att fälla kritiska omdömen underlåter han oftast att göra det. Han har säkert varit övertygad om att framtiden kommer att ge händelserna en kraftigare belysning än den han här åstadkommer. Men han har — under en stark känsla av ansvar — velat lägga fram hur han själv uppfattat händelserna och deras sammanhang. Samtidigt, det är väl huvudsyftet, har han önskat lämna sitt bidrag till att fullständiga bilden av Mannerheim — fosterlandets ledare under svåra tider.

Man får i Heinrichs framställning en initierad redogörelse för vinterkrigets upprinnelse och förlopp. Man lägger märke till att de informella sonderingar, som våren 1938 från sovjettryskt håll gjordes hos utrikesminister Holsti och statsminister Cajander aldrig kommunicerades försvarsrådets ordförande Mannerheim eller ens regeringens alla medlemmar. De åsyftade den gången att utverka vissa garantier för att Finland icke skulle bli ett tyskt uppmarschområde för anfall mot Sovjet-Ryssland. När man återkom våren 1939 hade Eljas Erkkö blivit utrikesminister. De sovjetryska önskemålen hade nu utvidgats bl. a. med en begäran om övertagande av Hogland och andra utöar i Finska viken i syfte att trygga försvaret av Leningrad. Såväl Mannerheim som Paasikivi, som nu blev konsulterade, tillrådde eftergifter på den punkten. Innehavet av utöarna hade större strategisk betydelse för den östra grannen än för Finland. Men under hänvisning till den allmänna opinionens omedgörlighet avböjde Cajander anbudet. Sedan förhandlingarna icke lett till något resultat kom det sovjetryska anfallet den 30 november 1939.

Under det följande vinterkriget blev den nu 72-årige Mannerheim ledaren av den lilla statens hjältemodiga kamp mot övermakten. Icke bara den militära utan även den politiska ledningen låg till slut i hans hand. Det var framför allt han som nyktert genomskådade avsikten med och det ringa aktuella värdet av den väpnade hjälp västmakterna i februari—mars 1940 erbjöd Finland.

Hade Mannerheim hösten 1939 genom vissa eftergifter för de sovjetryska kraven velat köpa åtminstone en kort tidsfrist för den upprustning av den finska försvarskraften, som han ansåg nödvändig, så var hans attityd efter

krigets slut en annan. Det står numera utom tvivel att Mannerheim hösten 1940 klart insåg att Sovjet-Rysslands nästa drag skulle bli att söka ockupera Finland. Han befordrade därför tanken att acceptera ett samgående med den 1940 suveräna segermakten Hitler-Tyskland, när ett sådant erbjöds. Det var den enda politiska utväg som stod till buds, om man icke ville bli uppslukad. Redan sommaren 1940 hade kontakter återupptagits mellan de finska och tyska generalstaberna. Det rörde sig först om att få förvärva vapen och ammunition, delar av det tyska krigsbytet på kontinenten, till de uttömda finska förråden.

Principbeslutet om den tyska Barbarossaplanen mot öster finnes först be-
lagd i den tyske generalstabschefen Halders anteckningar från den 22 juli 1940. Men redan dessförinnan, sannolikt så tidigt som i slutet av maj började man i de inre cirklarna på högsta ort i Tyskland att märka omsvängningen i förhållandet till problemet Finland—Sovjet-Ryssland.¹

Till att börja med markerades närmandet med ökade finska möjligheter att köpa vapen i Tyskland. Det är betecknande att den första officiella kontakten togs av Göring, i vars privatintressen även ingick vapenaffärer. Det var en av hans agenter, flygöverstelöjtnanten Veltjens, som fick sig anförtrott att bringa ett budskap direkt till Mannerheim den 18 augusti 1940. Så togs det första steget. Sedan följde förhandlingar om det transitoavtal, som å de finska myndigheternas vägnar den 12 september underskrevs av en officer i generalstaben. Heinrichs hävdar att statsminister Ryti besvarade den tyska framställningen om transiteringstillstånd jakande. Mannerheim hade hänskjutit frågan till Ryti då han ansåg att den låg utanför hans egen kompetens som överbefälhavare. Om huru därmed förhöll sig har senare delade meningar rått. Allt synes numera tala för att det var Ryti som tog det avgörande steget. Beslutet underställdes dock varken regeringen i sin helhet eller riksdagen.

När fortsättningskriget började voro auspicierna gynnsamma för att Finland skulle få åter vad man för ett år sedan förlorat. I glänsande operationer togs revansch för tidigare motgångar. Man återerövrade Karelska Näset och trängde långt in i Östkarelen, till passet mellan Ladoga och Onega samt norr därom. Den mycket omtalade dagorden av den 11 juli 1941 får betraktas som ett uttryck för de segerkänslor, som under dessa sommarveckor stimulerade även den kylige Mannerheim. Han erinrade i dagorden om ett löfte, som han 1918 givit till Karelens folk på ömse sidor gränsen »att icke sticka mitt svärd i slidan förrän Finland och Fjärrkarelen voro fria». Den väntade dagen hade nu kommit. »Ett fritt Karelen och ett stort Finland stiger fram för våra bliokar ur mäktiga världshistoriska händelsers svall.» Heinrichs bestrider bestämt den även i Finland framförda meningen att Mannerheim med denna dagorder åsyftat att Östra Karelen skulle inkorporeras med Finland. Det har senare angivits olika författarnamn till manifestationen. Den bär dock prägel av Mannerheims egen stil och han har aldrig förnekat det odelade ansvaret för den.

Glädjens dagar varade icke länge. Redan julen 1941, när de finska operationsmålen i huvudsak hade nåtts, stod det klart för Mannerheim att de tyska motgångarna på Ostfronten voro så stora att en lycklig utgång av

¹ Ernst von Weizsäcker, *Erinnerungen* (München 1950), s. 299.

hela det väldiga anfallsföretaget mot Öster kunde ifrågasättas. Därmed var även resultatet av det finska deltagandet i kriget äventyrat.

Man förstår vilka påfrestningar det måste ha inneburit för den skeptiske och ansvarskännande Mannerheim när han under de följande åren brottades med problemet huru Finland på bästa sätt skulle kunna föras ut ur det stora kriget med bibehållen självständighet och obruten nationell sammanhållning. Han lyckades efter oerhörda svårigheter att göra detta. Men det var en trött och oerhört sliten man som i augusti 1944 övertog presidentposten, bröt med bundsförvanten Tyskland och förde det blödande Finland ut ur kriget. Finland fick fortleva som självständig stat även om dess utrikespolitiska kurs nu definitivt måste läggas om.

Heinrichs Mannerheimbiografi utgör icke någon panegyrik över föremålet. Läser man rätt mellan raderna finner man att det många gånger måste ha varit en prövning att tjänstgöra som generalstabschef i Mannerheims högkvarter. Endast personer som besatt särskilda karaktärsegenskaper, såsom Heinrichs och några till, kunde gå i land med uppgiften. Mannerheim hade aldrig studerat vid någon militärakademi eller varit generalstabsofficer. Hans i extrem mening teoretiska insikter voro ringa. Men han hade i stället den militäre yrkesmannens djupgående kännedom om tjänsten i fält, främst förvärvat under fyra års fronttjänst i första världskriget. Under sin tid som ordförande i försvarsrådet satte han sig med omsorg in i vad som hände på det militärpolitiska och militärtekniska området samtidigt som han följde med det utrikespolitiska skeendet. Han skaffade sig informationer från många håll. Men han ville, som det har sagts, aldrig bli undervisad av andra. De föredragande hade att lägga fram fullständiga fakta. Själv gjorde han syntesen. I högkvarteret ville han dagligen direkt ta emot avdelningschefernas föredragningar. Därtill kommo kontakterna med andra befattningshavare inom och utom högkvarteret. Han hade tid och öra för alla. Att generalstabschefen, som det ålåg att vara den samordnande och i fråga om stabsarbetet dirigerande i högkvarteret, därigenom fick en svår mellanställning ligger i öppen dag. Hur Heinrichs löste den uppgiften går han själv inte in på. Andra få vittna därom, säger han.

Många av de beslut som Mannerheim satte sin prägel på ha föranlett kritiska kommentarer. För att nämna ett exempel, hans envisa fasthållande av kraftfördelningen mellan Karelska Näset och Östkarelen åren 1942—44. Men bakom avgörandena framträder härförarpersonligheten Mannerheim desto starkare. Han var icke en gallionsfigur eller enbart en samlande symbol för landets motståndsvilja. Han var den verklige ledaren av operationerna, även om han hade skickliga och lojala medarbetare. Bland dem i hans omgivning som därvid kunna nämnas äro förutom Heinrichs själv, generalkvartermästaren A. F. Airo, artillerigeneralen V. P. Nenonen, samt Mannerheims trogne vän i många skiften försvarsministern och generalen Rudolf Walden särskilt värda att ihågkommas.

Om man söker att formulera det som skapade Mannerheims dominans som människa och ledare så stannar man nog — efter att ha konstaterat hans yttre förutsättningar och kvalitén i hans intellektuella utrustning — främst vid hans starka vilja. Denna vilja tog sig många uttryck. I första hand var den inriktad på honom själv och hans eget beteende. De som lärt känna honom nära vittna om hur noga han övervägde och formade sin

personliga livsföring. Hans självtukt återspeglades sedan i hans uppträdande utåt. Han hade en bestämd, genomreflekterad kodex: så gör man — så gör man inte. Och den följde han.

Det var icke så att han stelnade i maner, blev excentrisk. Man kan snarare säga att han sökte leva upp till ett fixerat ideal för hur en man i hans ställning skulle uppträda och verka. Det uteslöt inte — och det märktes även väl — att han hade klart för sig hur andra människor, som han hade beröring med, i sin situation borde uppträda. Han höll sig själv men även andra under stark observation. Det spred en viss kyla omkring honom, också förnimbar för dem som stod honom nära. En av hans fränder har berättat att trots den vänskap, som förband dem, så hade han alltid under samvaro med Mannerheim en irriterande känsla av att på något sätt vara skarpt iakttagen. Han måste fråga sig, »säger och gör jag nu ingenting som han ogillar — fast han inte säger något om det». Det var nog en hämning, som många fick erfara i Mannerheims närvaro. Denna självkoncentration kom även att sprida sig över Mannerheims gärning. Man kan förenkla detta till att säga att det var Mannerheims starka vilja, hans förmåga att aldrig ge tappt, att alltid finna utvägar, man kan till och med våga uttrycket hans förtröstan på sin saks rättfärdighet, som skapade förutsättningar för det inflytande han utövade.

Här är icke platsen att i övrigt gå närmare in på detaljerna i den bild Heinrichs sökt skapa av Mannerheim eller komplettera den. Några ytterligare karaktäristiska drag bör dock anföras. Mannerheim var hänsynslöst hård när det gällde att genomföra ett för landet viktigt beslut. Men hårdheten slog aldrig över i cynism. Han förföljde aldrig människor även om de stött i vägen för honom, han höll distans även i det avseendet. Han förtalade icke och intrigerade inte heller. Han var en skicklig förhandlare och diplomat, men han nedlät sig aldrig att spela falskt.

När Mannerheim blev ordförande i försvarsrådet satte han som sitt mål att bygga upp Finlands försvarsmakt så att den något så när kunde svara mot de krav det utrikespolitiska läget ställde på den. Som överbefälhavare i de bågge krigen hade han som ledstjärna att med strängaste hushållning med de levande resurserna hålla ut till dess en politiskt godtagbar lösning på konflikten anmälde sig. I utrikespolitiken var hans trossats att Finland tillhörde den skandinaviska, den västerländska kulturkretsen. Den doktrinen kunde, ansåg han, väl förenas med en anständig *modus vivendi* i förhållande till den östra grannen.

Redan märkas tecken på att man vid bedömandet av Mannerheims person och gärning vill komma till andra värderingar än dem som Heinrichs framlägger. Den framtida forskningen kan dock svårligen komma förbi det vittnesmål Heinrichs här avgivit. Hans värdesättning av Mannerheim är hög. Huru sedan omdömena komma att falla, en sak står dock obestridd. Finland har främst av alla Mannerheim att tacka för sin vunna och bevarade självständighet. Han levde i det verket upp till släktens valspråk: »*Candida pro causa ense candio*» — med rena vapen för en rättfärdig sak.

G. Kempff

Grimbergiana

Carl Grimbergs »Svenska folkets underbara öden» har genom sin stil och sitt medryckande innehåll som intet annat verk gjort en bred svensk allmänhet förtrogen med nationens tillryggalagda historia. Om den så högt uppskattade författarens person är dock hittills inte mycket skrivet. I motsats till sin föregångare Anders Fryxell blev han aldrig invald i Svenska Akademien och har följaktligen inte heller på den vägen efter sin död 1941 fått en minnesteckning, som verkligen helt fyller måttet. I avvaktan på en sådan är det därför välkommet, att filosofidocenten *Elof Åkesson* i Lund, till börden göteborgare, nu lämnat ett intressant bidrag till den märklige mannens biografi. Det har skett i den lilla studien »Från Carl Grimbergs göteborgstid», som ingår i »Gamla latinarens [i Göteborg] årsbok» (s. 17—27).

Där redogöres för Grimbergs ursprung och tidiga utvecklingsgång. Han var bohuslänning både på fädernet och mödernet. Fadern, den intellektuellt tydligen framstående folkskolläraren Joel Grimberg, vann anställning inom Göteborgs skolväsen 1875, samma år som hans namnkunnige äldste son föddes, och till Göteborg blevo Carl Grimbergs examensstudier alltigenom förlagda. På skolestadiet blev han vid Latinläroverket kamrat och nära vän till bl. a. Robert Malmgren, sedermera berömd statsrättsprofessor i Lund. Hans dominerande intresse var till en början matematiken, som dock redan i skolan efter hand kom att få stå tillbaka för historieämnet. Efter inskrivningen vid Göteborgs högskola 1893 blev detta hans älsklingsdisciplin under ledning framför allt av Ludvig Stavenow, vars universellt inriktade undervisning han själv senare i en festskrift med stor tacksamhet och värme skildrade; efter disputationen 1903 var han under ett par år Stavenows docent. Men vid högskolan hade han också andra utmärkta lärare, som alla blevo av betydelse för hans kommande livsgärning: nordisten Gustaf Cederschiöld, filosofen Vitalis Norström, den klassiske filologen Johannes Paulson och litteraturhistorikern Karl Warburg. Av den förstnämnde, som jämte Stavenow var hans examinerare även i licentiatexamen och som invigde honom i de isländska sagoförfattarnas berättarkonst och i sina principer för det svenska språkets rykt och ans, mottog han enligt Åkesson särskilt djupa intryck.

Carl Grimberg förblev till livets slut en intensivt arbetande studiemänniska. Med tiden förvärvade han, biträdd av sin unga maka friherrinnan Eva Sparre, synnerligen mångsidiga kunskaper även i världshistoriens problem. Men han var alls ingen stugusittare. Alltifrån uppväxt- och studentåren hade han som den friluftsentusiast han var starka idrottsliga intressen, som han flitigt idkade med koncentration på segling, skidåkning, ridsport och päckspel.

Under Göteborgstiden var han 1899 ordförande i högskolans studentförening. På den posten drabbades han av en misräkning, som sårade hans fosterländska känsla och föranledde hans avgång. Det hade varit meningen, att studenterna skulle deltaga i stadens Gustaf Adolfsfirande den 6 november, men en stark minoritet inom föreningen framtvang slutligen, att beslutet därom upphävdes.

Till Elof Åkessons fina och djuptänkta Grimbergssessä har (s. 27—36) fogats en vacker bildbilaga med ledsagande text av *Urban Ohlander*, som

erinrar om att Carl Grimberg i sista delen av Ödena riktade ett tack för tidig inspiration till »min förste lärare, min Far, vars lågande kärlek till Sveriges historia gav lärjungen de första impulserna».

Gottfrid Carlsson

Ragnar Casparssons memoarer

Ragnar Casparsson, *Vårt fattiga liv* (Sthlm, Tidens förlag, 1961, 339 s., pris kr 29:—, inb. 34:—).

Förre landshövdingen i Västerås Ragnar Casparsson, född 1893, har efter en bana som tidningsman, facklig organisatör och slutligen ämbetsman tagit en återblick på sitt liv. Den inleds med en utförlig skildring av hans uppväxttid i bruksmiljö i Avesta. Misären i föräldrahemmet, som uteslöt varje möjlighet till fortsatta skolstudier, och sociala missförhållanden på de arbetsplatser som Casparsson som ung lärde känna, väckte hans intresse för sociala frågor, ett intresse som snart kanaliserades i politiska idéer. Den som folkbildare inflytelserike Gunnar Hirdman härstammade från samma trakter som Casparsson och med honom kom författaren tidigt i beröring. Utan att föra någon mera ingående idédebatt skildrar Casparsson hur han drogs till de anarkistiska idéer som företrädades av den ur socialdemokratins uteslutna ungsocialistiska rörelsen. Han stiftade bekantskap med Hinke Bergegren och stod under dennes påverkan. När syndikalistiska åsikter om det fackliga arbetet samtidigt under åren omkring 1910 vann insteg i Sverige, var Casparsson mottaglig även för dessa. För hans anarkistiska åsiktsbildning var den landsflyktige ryske aristokraten Peter Krapotkins skrifter betydelsefullast. Casparsson säger sig dock med tiden ha insett, hur dennes framtidsvision av ett samhälle utan statsmakt byggde på en alldeles för välvillig uppfattning om människornas psyke.

Sedan Casparsson vid ungefär 21 års ålder flyttat till Stockholm, kom han i närmare personlig beröring med yngre begävningar bland politiska radikaler. Han övergav kroppsarbetet för journalistiken, skrev artiklar i Brand och var en tid redaktionsmedlem i Folkets Dagblad Politiken. Från denna utsiktspunkt upplevde han de hastiga politiska förändringarna i Sverige under de sista krigsåren. Skildringen får här en dramatisk tillspetsning, präglad av författarens radikala position. Personkaraktistikerna av några deltagande politiker på yttersta vänsterflygeln synes sällan ge något direkt nytt — flera andra av de agerande i de kretsar, som Casparsson rörelse sig i, har ju också före denne meddelat sina intryck av tidens människor och händelser. Porträttet av Hinke Bergegren är nyanserat men påfallande fördelaktigt. Casparsson hörde Fredrik Ström första gången som politisk talare redan vid ett möte på en plats i Bergslagen under storstrejken. Casparsson får tillfälle till en av allt att döma träffande karaktistik: »Fredrik Ström var mindre lyckad. Han hade ett fel, som följde honom som skuggan genom hans långa offentliga gärning: Han förstod inte att mästars konst är begränsning. Han talade alldeles för länge. Dessutom talade han halländsk dialekt, som Bergslagens inbyggare inte ville godkänna som 'god svenska'.» En intressant kontakt hade Casparsson i den internationellt opinionsbildande anarkisten och syndikalisten Augustin Souchy, under några år verksam i Sverige. Personliga minnen från dessa år av några skön-

litterära författare redovisas. Intrycken av Lindorm, Oljelund och Hedenvind-Eriksson kan förtjäna att ihågkommas. Författarens första utrikes resa gick till Tyskland 1921. Bokens sista sidor berättar om hur han i Berlin uppsökes av den 21-årige Eyvind Johnson som just anlänt till staden på väg ut i Europa för att se sig om.

Det är Casparssons avsikt att återkomma med ännu en minnesbok som skildrar händelser i hans liv under de följande åren. Den nu utkomna delen är försedd med ett värdefullt personregister. De talrika illustrationerna är av låg teknisk beskaffenhet.

Ake Lilliestam

Göteborgsläkare

Sekreteraren i Göteborgs läkaresällskap dr Lars Öberg har publicerat ett urval av de nekrologer han under senare år enligt vedertagen sed vid sällskapets årshögtider föredragit över avlidna ledamöter. Titeln på boken är *Göteborgsläkare. Levnadsbeskrivningar i Göteborgs läkaresällskap* (Göteborg 1961, 144 s.). Volymen innehåller inalles 26 biografier. Vi möta vetenskapsmän, praktiker, sjukhusorganisatörer, många tecknade med deras individualistiska särdrag. I en del fall synes mig förf. ha gett oss små biografier av stark inlevelse, särskilt när han behandlar närstående kolleger. De äldsta porträtterade voro födda på 1860-talet (Ludvig Wolff, Carl Mannheimer, Gustaf Ahlström, Barthold Carlson), andra rycktes bort helt unga, födda i början av 1900-talet. Särskilt upplysande äro bl. a. biografierna över professorerna Sven Johansson (f. 1880, † 1959) och Martin Odin (f. 1890, † 1960).

Den högst läsvärda volymen är illustrerad med teckningar av läkarkollegan Magnus Strandqvist.

B. Bé

Uddeholm

År 1899 utgav Joh. Ax. Almquist sitt arbete »Uddeholmsverken. Historisk skildring», en pionjärbok inom svensk ekonomisk historia. Ett halvt århundrade har emellertid gått sen dess, med fortsatt ny utveckling både inom bruksindustrien och inom historisk forskning. Man beslöt därför inom det stora och betydelsefulla värmländska företaget att låta utarbeta en ny, till första världskriget framförd historik och uppdraget lades i numera riksarkivarien Ingvar Anderssons händer. Resultatet föreligger nu i en ståtlig och vacker volym: *Uddeholms historia. Människor, händelser, huvudlinjer från äldsta tid till 1914* (Norstedt & Söner, 1960, 600 s., ill. o. pl.).

Läsningen av detta imposanta verk är knappast möjlig som snabblektyr, annat än för tekniskt och industrihistoriskt väl utbildade personer. Men det är i hög grad en läsning, som lönar sig. En av Ingvar Anderssons mest utmärkande egenskaper är hans kulturbredd. Stilistiskt brukar han verkligen heller inte fördärva något, som kommit under hans händer.

Det har naturligtvis varit på en gång fördelaktigt och besvärande, att Almquists monografi var så bra. Men Andersson har lyckats också för den

period, som Almquist en gång behandlat. Förf. anger lojalt och klart, när och var han stöder sig på föregångaren. Han har likaledes haft ett fast stöd av den förnämliga expertis, som Uddeholmsbolaget självt kunnat leverera inom en stor stab med bruksdisponenterna Nils Danielsen och numera Wilhelm Ekman i spetsen. Men även om man har Anderssons enorma receptivitet har det säkert inte varit lätt att omsmälta all denna sakkunskap till en för vanliga dödliga begriplig form. Ibland händer det naturligtvis, att läsaren på grund av egen bristande sakkunskap får nöja sig med att ta av hatten och gå vidare. Men så som historiken utformats framträder klart både de stora ekonomiska huvudlinjerna och bruksrörelsens flera gånger starkt ändrade eller nyanserade inriktning. Samtalsvis framhöll förf. en gång den vinst och berikning, som det för honom själv varit att få syssla med ett så sällrätt landskap som Värmland, och hans glädje häröver framlyser så uppenbar i texten, att den meddelar sig också till läsaren. Han är inte den förste göing, som arbetat med ämnet Värmland. I en av sina givande resonerande litteraturöversikter framhåller förf. Anders Stobæus' »Dissertatio de . . . Provincia Wermelandia» 1690 som en föregångare (övers. av H. Sjövall i Värmland förr och nu 1928). Med det värmländska och brukshistoriska hopsmälter hos Andersson också det litterära på ett sätt, som är karakteristiskt för honom som skribent. Han påpekar, att namnet Bergtrollsälven visserligen har associationer till Fröding men är ursprungligt och att det i Tegnér's dikt till Myhrman utgör ett exempel på gamla värmländska ord hos värmländska diktare.

Ingvar Andersson framhåller i anslutning till Geijer och Selma Lagerlöf »odlingsgränsens framflyttning som historiskt motiv», med en parallell med Nya världens historiesyn och frontier-begrepp. Sammanhanget mellan bygd och människor understryks ständigt. Det värmländska bergsbruket tog fart under 1500-talets senare del. På tal om 1600-talet skildras Carl Bondes och Bergskollegii betydelse, liksom tidens stora transportsvårigheter. Portalfiguren bland bruksägarna är Johan Börjesson († 1676) och redan här börjar de olika bruken konkret framträda: Sunnemohyttan, Munkfors, Ransäter och Rottneros. En skattelängd från 1503 och en jordebok från 1540, båda nu tryckta, ger uppgifter om landbönderna, bl. a. Sone i Udda, ungefär där det nuv. Uddeholm ligger. Bredvid och efter kraftkarlen Johan Börjesson kommer Christoffer Jönsson Havuinen, »Länge-Christoffer», och Johan B:s brorson, den 1674 adlade Johan Karlström († 1690). Magnifika planschbilder ger samtidigt intryck av de ändlösa skogarna och forsande älvar.

Ett spännande parti i framställningen rör först beroendet av och sen frigörelsen från de mäktiga göteborgska handelshusen, bl. a. släkten Amya, som säkert vore värd en egen studie. Bruken Uddeholm och Brattfors kommer nu in. När Uddeholm 1716 utarrenderades till hammarpatronen Bengt Gustaf Geijer, som 1720 köpte bruket, får man den namnkombination, vars betydelse inte kan överskattas i svensk brukshistoria. Ingvar Andersson är här inne på ett ämne, som han tidigare aldrig behandlat, där en stor, vitt utgrenad släkts historia dominerar stoffet. På ett ytterst fängslande sätt har förf. genomfört denna skildring. Det enda man därutöver skulle önskat ha varit ett omtryck av Almquists (s. 368) stora Geijerska släkttavla — även en van genealog grips i någon mån av svindel inför alla dessa släktgrenar

med deras på olika sätt ärvda dopnamnskombinationer. Andersson har skickligt tecknat flera av de Geijerska släktmedlemmarna, alltifrån stam-paret Bengt Gustaf d. ä. och Lovisa Tranæa och sönerna hovsekreteraren Bengt Gustaf d. y. (†1817) och 'patron Carl', Carl Fredrik Geijer (†1813), båda ogifta. Patron Carls ord om fru Lovisa: »Saliga mor gick mer än satt, att ingenting skämdes» ger en levande bild av självhushållets dagar. Till patron Carl återkommer förf. i bl. a. sin fina skildring (s. 89 ff.) av bruks-patrons-kulturen, där denne flitige dagboksskrivares originalitet framstår i skarp relief. Han var en beläst, reflekterande man, som tänkte också över sociala problem, men vars utförsågor inte motsvarade hans ambitioner och som därför förblev påfallande bortkommen i tillvaron.

Först 1700-talet medförde verkligen frigörelsen från handelshusen, bl. a. genom Jernkontorets uppkomst och verksamhet. Det egenartade Geijerska familjebolag, som Uddeholm blev, med ytterst bestämda, invecklade aktieföreskrifter, är i sig själv en svår härva — Ingvar Anderssons ledtrådar är i hög grad behövliga. En huvudfigur är brukspatronen, bergsrådet Emanuel af Geijerstam (hans adelsnamn från 1773), presenterad också i färgbild efter Scheffels tjusiga målning. E. G:s självbiografi utgav Andersson separat 1954, under den lovande serietiteln »Källpublikationer och studier till Uddeholms historia», del 1. I den stora monografien följer släkthistoriken dels den Geijerstamska, dels de Geijerska grenarna, till dess släktbolaget slutligen uppluckras och nya män, befryndade eller inte, träder till.

Två saker bör framhållas utöver det ekonomiskt-historiska och det släkt-och personhistoriska, nämligen dels musikhistorikern Anderssons initierade skildring av musikens roll i brukspatrons-kulturen, dels det stora socialhistoriska problem — om bruksarbetarnas ställning och förhållande till sina her-rar — rörande vilket Eli Hecksoher och Bertil Boëthius haft olika meningar. I sin ytterst hövliga men i sak ironiskt dräpande kritik av de Heckscherska generella statistikresonemangens förhållande till verkligheten, för förf. fram ett kort men säkert fullkomligt riktigt, av Andersson på för honom typiskt sätt formulerat omdöme: »förhållandena torde inte ha varit identiska vid två bruk och under två brukspatroner». I den mån andra historiska och personhistoriska författare ville lära sig stilistiskt elegant nyansering, skulle många reala vetenskapliga vinster göras.

Här kan inte ingås på alla de stora problemen om betydelsen av fossilt bränsle eller historiskt omvälvande perioder som Napoleonkrigens. I kort-het skall endast nämnas några av de viktigaste ledarnamn i den fortsatta utvecklingen: Jonas Wærn, Erik Georg Danielsson, Gustaf Jansson, August Herlenius. Det är verkligen levande porträtt, inte minst av Danielsson och Jonas Wærn, rörande vilken förf. kunnat tillgodogöra sig bl. a. sonsonen f. d. förste arkivarien Einar Wærns initierade kännedom. För Danielssons del är huvudkällan hans dagboksanteckningar, en serie som nu finns i Tekniska museet.

I slutet av boken kommer innehållsfyllda översikter av de stora förädlingsindustrierna, av skogen, elektriska masugnar, också av folkrörelserna. Som slutbild må citeras ett ingenjörsomdöme: »Att se Niklas Pettersson när han blåste bessemer och på lågan följde färskningens gång, när han höjde handen till tecken på att konvertern skulle stjälpas, när han tog sitt prov för att se på gnistorna och 'läsa varmen' eller när han smidde bock-

och rödskörhetsprov» är inte bara en sakligt mättad fras utan en oförliknlig bild av en imponerande personlighet, »en man som kunde sin sak och som satte kvalitet och gott arbete framför allt annat». Komplementet är brodern Viktor, som nästan hela sitt liv arbetade nattskift, »var tyst och för-synt och gled som en vessla mellan ugnarna och smedsstället».

Ingvar Andersson är historiker men han är mycket mer än det. Hans stilistiska mästerskap levandegör det historiskt förgångna. Men han är också en verkligt skicklig regissör. Snabbt dras förhänget till sidan och slutscenerna etsar sig in som en oförglömlig film.

B. H-d

Strängnäs stads historia

Strängnäs stads historia. Utgiven av föreningen Strengnenses under redaktion av Hans Jägerstad. Lund 1959. 940 s.

Det finns två huvudmetoder att framställa ett samhälles, en institutions eller en företeelses historia: att ge en i huvudsak kronologiskt ordnad redogörelse omfattande alla sidor av utvecklingen, eventuellt med olika skeden anförtrödda åt skilda författare. Den andra metoden är att fördela stoffet på olika huvudämnen som följas genom tiderna av specialister. Det är den senare vägen som valts i det stora arbetet om Strängnäs historia. Nackdelen med detta tillvägagångssätt är att de olika bidragen kan få karaktär av fristående avhandlingar och att man efter studiet känner ett starkt behov av en sammanhållande skildring. Ur den synpunkt som är aktuell i denna tidskrift är denna nackdel mindre kännbar. Mera framträdande är en annan, att stoffet rörande de olika personerna spränges sönder i hög grad och att diskrepans i värderingar och betraktelsesätt lätt uppstår, om den redaktionella ledningen ger medarbetarna för stor frihet. Det är inte utan att sådant ibland är märkbart i den nu utkomna strängnäsvolymen. Författarstaben är imponerande. Ett uppbåd av högkvalificerade forskare, Jöran Sahlgren, Sune Lindquist, Sigurd Wallin och Gottfrid Carlsson svarar för de äldre tiderna. Av deras bidrag faller Sahlgrens helt (stadens namn) och Lindquists övervägande (den äldsta bebyggelsen med huvudsakligen arkeologiska källor) utanför personhistorien. Lindquist tangerar dock hithörande ämnen då han sysslar med de intrikata frågorna om Ingvarsstenarna och Sankt Eskil. Sigurd Wallins bidrag är endast medelbart personhistoriskt. Men genom hans kärleksfulla, välgenomtänkta och skarpsinniga klarläggande av stadens topografi ger han en pålitlig rekonstruktion av den miljö i vilken de människor dvaldes som i stora skaror träder till mötes i den digra volymen. Sigurd Wallins stora studie (134 sidor) är metodiskt lärorik genom det omsorgsfulla utnyttjandet av helt olikartade källor: bilder, kartor, tillfälliga topografiska notiser i domböcker o. d. källor samt det stora materialet i stadsarkivet (ULA). En miljöskildring från senare tid erbjuder Elisabeth Stawenovs livfulla och mycket klarläggande skildring av staden i fest och vardag under tiden 1871—1900, delvis grundad på 1953 gjorda uppteckningar efter samtal med äldre invånare. Börje Hanssens undersökning om näringar och handel tillhör även huvudsakligen de övervägande miljöbetonade bidragen. Med på liknande uppgifter förvärvat träning, som kanske mest kommer till sin rätt för de senare epokerna, ges här den materiella bakgrunden

till Strängnäsfolkets liv. Ett par avsnitt inom detta kapitel av principiellt personhistoriskt intresse handlar om namnskicket (s. 417 f) och titlar och tilltalssätt (s. 418—420). Biografiskt material förekommer även i Magnus Collmars avsnitt om sociala inrättningar, sjukvård och fattigvård, Reino Brolins om folkrörelser, folkbildning och föreningsliv samt Arne Stades om Strängnäs som garnisonsstad, även om dessa bidrags syfte är att skildra speciella företeelser i stadens historia och därför huvudsakligen har kollektiven till skildringsföremål. Detsamma gäller de avsnitt av Harald Pettersson (1626—1724) och Gunnar Annell (efter 1724), som handlar om lärdoms-staden, gymnasium och djäkelniv. Betydligt mera laddat med personhistoriskt stoff är kapitlen om stadens styrelse- och förtroendemän av Hans Jägerstad (1080—1718 och efter 1875) och Per-Erik Brolin (1718—1875). För tiden ungefär mellan de lagfarna borgmästarnas framträdande under slutet av 1600-talet och till strax efter stadsfullmäktigeinstitutionens tillkomst sättes borgmästarens namn som rubrik för de olika avsnitten och denna del av boken blir sålunda mer eller mindre en rad borgmästarbiografier. Borgmästarna behandlas i mer komprimerad form i en bilaga s. 878—895. Medeltiden har utarbetats av Jägerstad, nyare tiden (s. 879—895) av Magnus Collmar. De ur personhistorisk synpunkt centrala bidragen är de som gäller det andliga Strängnäs: biskopsstad, domkyrka och kloster av Gottfrid Carlsson (före 1563) och Hans Cnattingius (efter 1563). Avsnitten om lärdoms-staden, gymnasium och djäkelniv har författats av Bengt Löw (före 1626), om boksamlingar, boktryckeri och tidningspress av Uno Willers samt om litteraturen av E. R. Gummerus och J. Boman (†, hans medverkan består i en preliminär framställning av tiden efter 1800, som Gummerus brukat). Detta kapitel gör i sina äldre delar ibland ett alltför tunt och osäkert intryck men innehåller beaktansvärda enskildheter. Uno Willers har i sin huvudsakligen åt biblioteks- och boktryckerihistoria ägnade ganska korta framställning dragit fram ett par numera ganska glömda män med stora förtjänster, lektorerna Henrik Aminson och särskilt utförligt J. O. Pontén. Den största personhistoriska tyngden har de delar som författats av G. Carlsson och H. Cnattingius. Här har den blivande författaren av biskopsdelen i ett efterlängtat nytt Strängnäs herdaminne fått en utmärkt grund att bygga på. Särskilt Gottfrid Carlsson med sin eminenta förtrogenhet med de svenska medeltidskällorna, sin väl sammanhållna kunskap om den nordiska politiska historien under medeltiden och sin förtrogenhet med den biografiska och genealogiska forskningsmetodiken har här sammanfattat ett disparat stoff till biografier och tidsskildringar som även utgör en rikshistorisk landvinning att utnyttja, diskutera och föra vidare. Det utgör en ingående skildring inte bara av de mera kända Strängnäs-biskoparna, som Tomas Simonsson, Kort Rogge och Mats Gregersson (avrättad vid blodbadet 1520), av vilka de två sistnämnda tidigare ej fått sina biografier skildrade på detta utförliga sätt, utan även av en rad andra mindre kända, som Tord Gunnarsson (1378—1401), Gjord Petersson (1408—11), Sigge Ulfsson (1450—63) och Hans Magnusson (1463—79). Överallt där det är möjligt har Gottfrid Carlsson sökt belysa stiftschefernas ursprungsmiljö. Noggrant beaktande av genealogiska frågor även i fråga om skenbart ointressanta detaljer ger, när det gäller att frambringa brukbart material för helhetsteckningen såväl av personer som miljöer, alltid god utdelning. Utmärkt är synes det mig

att gränsdragningen mellan Carlssons och Cnattingius' avsnitt ej dragits efter brukliga konventionella epokgränser utan att Carlsson här fått skildra även övergången mellan den gamla och den nya kyrkan. På detta sätt har dessutom hans djupa förtrogenhet även med den äldre vasatiden blivit utnyttjad. För den del av episkopatets och stiftsledningens historia, som Cnattingius fått på sin lott, flyta källorna rikligare. För icke så få personligheter (t. ex. Laurentius Paulinus Gothus, Johannes Matthiæ, Jacob Serenius och Johan Adam Tingstadius) finns tidigare monografier att tillgå. En genomgripande nyforskning på andra icke upplöjda fält har naturligtvis icke varit möjlig i detta sammanhang, ehuru som det framgår av notapparaten en sådan i icke obetydlig omfattning företagits. Författaren lämnar givande sammanfattningar av ett ofta mödosamt sammanfogat kunskapsmaterial. Rec. har särskilt fäst sig vid författarens skildring av det för kyrkan — ej minst i mälardalen — ödesdigra skedet då frikyrkorörelserna gick segrande fram, och de biskopar som då ledde stiftet, Thure Annerstedt, A. Th. Strömberg och Uddo Ullman.

Rec. vill avsluta granskningen av Strängnäs-boken med en uppmaning till såväl forskare med rikshistoriska intressen som dem, vilka söka biografiska och genealogiska detaljuppgifter, att utnyttja bokens myller av fakta med hjälp av personregistret och en omfattande notapparat.

Nils Ludvig Rasmusson

Halländsk personhistoria

I andra delen av det stora verket om *Hallands historia* (1—2, 1954, 1959; jfr en ingående recension av N. L. Rasmusson i årsboken Varbergs museum 1961) ingå två stora avsnitt av ovanligt stort biografiskt intresse. De äro författade av professor Sten Carlsson och behandla dels »Hallänningar i Sveriges riksdag», dels »Folkrörelserna i Halland». I den förstnämnda undersökningen har det lyckats förf. att mer eller mindre utförligt karakterisera flertalet av de halländska riksdagsmännen alltifrån 1645 (de äro samtliga redovisade i en bilaga). För 1700-talet fäster man sig vid den bekante karolinen landshövdingen frih. Wilhelm Bennet. Av stort intresse är förf:s sammanställning av riksdagsmän tillhörande släkten Hummel och med denna befryndade släkter. De halländska bonderiksdagsmännens skara inleds med Samuel Steenhoff i Barshult under karolinska tiden och början av frihetstiden. Den mest frejdade av bondepolitikerna var lantmannapartihövdingen Carl Ifvarsson, som förf. utförligt uppehåller sig vid. Till 1900-talet hör statsrådet Johan Bernhard Johansson i Fredrikslund. Bland socialdemokraterna intog glassliparen Axel Lindqvist ett framträdande rum.

Också i folkrörelsekapitlet visar Carlsson prov på sin förmåga att skapa sammanhang i ett myller av detaljer. Ett intressant påpekande är förf:s förmodan att kommunisternas framgångar i Oskarström under senare årtionden kan bero på den bitterhet i arbetarnas sinnen som grundades under svåra arbetskonflikter på 1890-talet och i början av 1900-talet.

B. Bé

Nacka

Filosofie hedersdoktorn E. Alfred Jansson har publicerat ett nytt resultat av sina trägna forskarmödor i arbetet *Nacka. Kring Nacka ström 1557—1887* (Bandhagen 1960, 266 s.). Förf. ger här ett brett svep över den historiska utvecklingen av ett av Stockholms grannsamhällen alltifrån Gustav I:s hammarsmedja vid Nacka ström till bildandet av Nacka socken 1887.

Det är givet att ett arbete av denna art rymmer mycken personhistoria. Till 1500-talet hör Willem de Wijk, som förestod Nacka järnbruk, till det följande århundradet Antonius Monier, som arrenderade Nacka krutbruk. I skildringen av 1700-talet ägnar förf. stort utrymme åt det bekanta Sicklamötet 1723, som gav upprinnelse till konventikelplakatet 1726. I senare hälften av samma århundrade residerade på Nacka gård den osympatiska sekreteraren Hans Gustaf von Brinkman och Jansson har anledning utförligt uppehålla sig vid denne, liksom också vid hans mera bekante son diplomaten frih. Carl Gustaf von Brinkman. År 1793 övertogs gården av den mäktige brukspatronen Bengt Magnus Björkman. Vid skildringen av hans och hans sons brukspatron Johan Fredrik Björkmans ägotid har förf. kunnat lita till det värdefulla björkmanska släktarkivet på Sätuna gård. Bl. a. med stöd häri ger förf. en på detaljer rik konkret skildring av de olika arrendatorer som under 1800-talet sutto på Nacka, t. ex. spannmålshandlaren Fredrik Edvard af Trolle, som under många år var gårdens verkliga patron. Den siste ägaren (från 1888) som Jansson behandlar var bryggaren Friedrich Rudolph Neumüller, som tidigare inköpt Skarpnäcks säteri.

Som alltid har det lyckats Jansson att ur arkiven draga fram mängder av nytt stoff till belysande av ett i detta fall ovanligt fängslande ämne. Bokens värde förhöjs av ett antal väl valda bilder.

B. Bé

Ätten Söderhielm

I mer än 50 år har majoren Sixten Söderhielm forskat i sin släkts historia, och han har under denna tid lyckats insamla ett stort material i våra arkiv och bibliotek. Han har nu sammanställt delar av detta stoff till *Ätten Söderhielm. Del I* (Falun 1961, 120 s. jämte tre släkttavlor).

Arbetet indelas i tre huvudavsnitt. Det första behandlar släktens äldsta generationer, den s. k. Fuglösläkten (efter byn Fuglö i Stora Malms socken i Södermanland), det andra lektorn vid Strängnäs gymnasium och kyrkoherden i Aspö Nicolaus Laurentii Malmenius och det tredje slutligen dennes son häradshövdingen på Gotland Lars Malmeen, som 1693 adlades under namnet Söderhielm.

Förf. har gjort sig stor möda att teckna ingående biografier av de båda sistnämnda släktmedlemmarna. Ett särskilt intresse tilldrar sig Lars Malmeen (Söderhielm), som bl. a. spelade en lärdomshistorisk roll genom sin 1676 publicerade almanacka, där han som den förste i Sverige i tryck reservationslöst uttalar sig till förmån för det heliocentriska världssystemet.

Det har också lyckats förf. att relativt fylligt teckna stamfaderns verksamhet som gotländsk häradshövding.

Man vill gärna instämma i förf:s förhoppning att den nu utgivna första delen av släkthistoriken skall följas av en fortsättning, som bl. a. borde innefatta en skildring av de båda brukspatronsgenerationerna i släkten.

B. Bé

Smålands nation i Uppsala

Första delen av biografiska och genealogiska anteckningar om Smålands nation i Uppsala, omfattande studenter inskrivna 1637—1844 utgavs 1894 av P. G. Vistrand. Planer på att ge ut en fortsättning av arbetet ha länge förefunnits men på grund av olika mellankommande hinder ha de gång efter annan måst skjutas på framtiden. År 1942 anförtroddes uppdraget åt läroverksadjunkten Gösta Molin, men denne kom aldrig att arbeta med detsamma utan ägnade sig i stället åt studier rörande smålandsstudenter i Uppsala under 1500- och början av 1600-talet. Resultatet blev det omfattande, postumt utgivna arbetet »Smolandi Upsalienses. Smålandsstudenter i Uppsala på 1500- och 1600-talen. Biografier med genealogiska notiser. 1. 1593—1625» (1955; jfr rec. av Gottfrid Carlsson, PHT 1956, s. 181—183). Det blev i stället en annan forskare med vidsträckta erfarenheter på det personhistoriska området, tandläkaren Paul Wilstadius, som med seg flit kom att bringa fortsättningen av Vistrands arbete till fullbordan och år 1961 kunde nationen publicera *Smålands nation i Uppsala 1845—1950* (379 s., pris 25 kr.; boken kan beställas hos Smålands nation, Uppsala, där även ett fåtal exemplar av Vistrands matrikel ännu finnas i lager).

Wilstadius' arbete förefaller att vara utfört med stor omsorg. I stort sett ansluter det sig till de principer som vägledde Vistrand i hans matrikel. Barn äro alltså ej redovisade annat än i de fall de också tillhört Smålands nation (särskild omsorg har nedlagts på att ange nationsmedlemmarnas inbördes släktskap). I motsats till Vistrand medtager Wilstadius ej tryckta arbeten (annat än undantagsvis). En väsentlig fördel är de ymnigt förekommande hänvisningarna till en omfattande biografisk litteratur (enl. ett praktiskt förkortningssystem, som numera kommit till allt större användning och väsentligt höjer värdet hos matriklar av detta slag). I sistnämnda avseende innebär Wilstadius' arbete ett väsentligt framsteg i jämförelse med Vistrands.

En genomgång av matrikelns över 2500 biografier ger ett kompakt intryck av smålänningarnas betydelsefulla insatser i vårt kulturella liv. Av de gamla lärdomssläkterna är familjen Fries särskilt talrikt representerad. Många originella levnadsöden möta också såsom fallet brukar vara i personhistoriska arbeten av denna art.

Smålands nation och enkannerligen dess nuvarande inspektor, professor Josef Svennung, som själv lagt intresserad hand vid bokens redigering och färdigställande, kan lyckönskas till att efter så många ansatser äntligen ha fört detta viktiga verk i hamn.

B. Bé

Heraldiska nyheter

Sedan Meddelanden från Riksheraldikerämbetet (1—10, 1933—45) upphört, hade heraldiken länge ingen egen tidskrift. Initiativ har emellertid tagits från danskt håll genom stiftandet 27 maj 1959 av Heraldisk Selskab, som avser att vara en samnordisk publikation (Societas Heraldica Scandinavica). Från 1960 utger sällskapet *Heraldisk Tidsskrift* (förenings- o. prenumerationsavgift 20 da. kr. pr år, enbart prenumeration 15 da. kr.). Sekreterare och tidskriftsredaktör är redaktör Sven Tito Achen (Kong Georgsvej 52, Köpenhamn F.). Hittills har två nr utkommit. Innehållet visar sig som vanligt i dylika publikationer vara en smula brokigt, författarna är dels initierade amatörer, dels sådana som har något slag av vetenskaplig utbildning.

Några uppsatser har särskilt svenskt intresse. Hovkamrer Arvid Berghman († 1961) söker utreda »Vad menas med ett vapen?» Berghman var mycket skicklig från heraldisk-teknisk synpunkt; vetenskaplig utbildning fick han aldrig och förmådde icke heller tillägna sig vetenskapligt åskådnings-sätt. Uppsatsen innehåller visst tänkvärda påpekanden men kan i fråga om innehållet näppeligen helt godtas. Berghman anger emellertid själv, att hans önskan främst varit att inleda diskussion i frågan.

Statsheraldikern G. Scheffer förtecknar den 1960 avlidne f. d. riksheraldikern (den siste med denna titel) frih. Harald Fleetwoods tryckta skrifter. Som alla bibliografier är också denna nyttig, men imponerande ter sig inte H. F:s författarskap. Hans »Handbok i svensk heraldik» (1907; 105 s.) var för sin tid nyttig men ändå skäligen enkel och verkar nu rätt föråldrad. F:s främsta prestationer var utgivningsarbetena: »Svenska medeltida kungasigill» (1—3, 1936—47) och »Svenska medeltida biskopssigill, 1. Ärkebiskopars av Lund sigill» (1951). De har vissa bestämda förtjänster men också uppenbara brister (jfr recensentens »Handbok i släkt- och personforskning», 1, 1961, s. 235 ff.).

Heribert Seitz har i *Heraldisk Tidsskrift* givit en av sina förstudier till sitt numera utkomna arbete *De tre kronorna. Det svenska riksvapnet i sitt europeiska sammanhang* (Norstedt, 1961; 150 s. + pl.). Det är ett både vackert och lärorikt arbete. Förf. uppvisar hur legendens förvandling av Österlandets vise män till Västerlandets heliga tre konungar i sin tur befordrade tre kronorssymbolens spridning, särskilt sedan de förmodade helgonkungarnas relikier kommit till Köln. Också utvecklingen i England och sambandet med bl. a. Artur-gestalten belyses. I Sverige slog som bekant tre kronor igenom som svenskt riksvapen under Albrekt av Mecklenburg, men hade tidigare sporadiskt förekommit både i Sverige och Danmark. Dr Seitz ger en klar och innehållsrik översikt av den svenska utvecklingen och av tolkningsproblemets historiografi. De försök, som därvid gjorts av t. ex. B. E. och Hans Hildebrand samt H. Fleetwood har alla varit bristfälliga. Först sedan Seitz nu kunnat inställa trekronorsmotivet i ett vitt utbrett kulturhistoriskt sammanhang kommer man ifrån den tidigare ofruktbara isoleringen vid symboltolkningen utan att därför i detalj kunna klarlägga en entydig lösning av frågan, varför just Albrekt definitivt förde trekronorsvapnet i hamn. Förf. diskuterar olika myntbilder med motivet, av vilka N. L. Rasmusson särskilt framhållit vissa Magnus Erikssons mynt,

men pekar i sin sammanfattning (s. 109 f.) även på andra skäl, bl. a. det negativa förhållandet, att trekronorsvapnet vid den aktuella tidpunkten ej fördes som riksvapen för något suveränt land.

Nils Ludvig Rasmusson har 1960 lämnat en översikt av *Rikets vapen* (s. å., i: *Rikets vapen och flagga*, utg. av K. Livrustkammaren och Statens hist. museum, s. 5—22). Rasmussons som alltid klara och initierade skildring lämnar bl. a. beskrivning på ett förut ej observerat svenskt riksvapen, som infördes då Gustaf IV Adolf 1792 såsom son till en dansk prinsessa i sin titel fick tillökningen »arvinge till Danmark». Efter statsvälvningen 1809 återgick man till den vapenform, som brukats 1751—92.

Viktigast av de heraldiska nyheterna och en stor vinst för nordisk forskning är arkivarien vid Viborgs landsarkiv Knud Pranges bok *Heraldisk Nøgle til Nyt dansk Adelslexikon* (Viborg 1959, 270 s., ill.). Arbetet är utgivet av Samfundet for dansk genealogi og personalhistorie tillsammans med Dansk historisk Fællesforening. Nyckeln — ett slags motsvarighet till J. Klebergs »Heraldiskt lexikon» 1919 — ansluter dels till det i rubriken nämnda adelslexikonet, dels till H. Storck, *Dansk Vaabénbog* (1910). Prange, som arbetat 14 år på sitt verk, har därmed skapat ett oskattbart hjälpmedel vid identifiering av danska adelsvapen. Läser man noga hans inledande »Vejledning» och genomgår »Alfabetisk liste over anvendte fagudtryk» (där bilderna klargör texterna), hittar man lätt i denna vapenflora. Förf. anger, att han utarbetat sin nyckel så, att läsaren inte skall behöva särskild kunskap i heraldik utan ändå kan hitta rätt. Vid t. ex. försök att i svenska kyrkor identifiera danska vapen, bör *Heraldisk Nøgle* bli särskilt användbar.

B. H-d

Karlbergsjubilarer

I PHT 1958, s. 201 f., anmälades tre nyutkomna matriklar över officerskurser vid Karlberg (1907, 1912 och 1917 års kurser). Under år 1960 utkom ytterligare ett sådant arbete, nämligen *Officerskursen vid Kungl Krigsskolan 1924—1925* (Kristinehamn 1960, 61 s.). De biografiska uppgifterna äro författade av majoren Jonas Hedberg. Därtill komma bl. a. särskilda nekrologer över avlidna kamrater med olika författare. De biografiska uppgifterna äro utförda med stor noggrannhet upptagande meritlistor och släktnotiser. Volymen är smakfullt tryckt och rikt illustrerad.

B. Bé

Kalendrar

Här skall uppmärksamheten fästas på några nyutkomna kalendrar.

Sveriges ridderskap och adels kalender 1961 är fortfarande utgiven av Riddarhusdirektionen (den 84 årgången). Den har redigerats av bibliotekarien vid riksdagsbiblioteket fil. lic. T. Dahl (numera ersatt av amanuensen fil. kand. P. Möller). Den senaste årgången följer de gängse utgivningsprinciperna, och volymen är som vanligt försedd med ett urval porträtt.

Vart annat år utges *Vem är det. Svensk biografisk handbok*. Den senaste

upplagan, 1961, är den 25 i ordningen, liksom den närmast föregående årgången redigerad av Ingeborg Burling med Elvan Sölvén som redaktionssekreterare. Omfånget är så gott som detsamma som 1959 års upplaga eller 1197 s. Den värdefulla uppslagsboken omfattar även en lista över döda 1958—1960, kompletterande den i föregående årgång intagna dödslistan 1943—1958.

Kungl. Utrikesdepartementets kalender 1961 (412 s.) ersätter den för två år sedan utgivna kalendern men har ett i förhållande till denna vidgat innehåll så tillvida, att den i likhet med senast 1955 års kalender också omfattar för den personhistoriskt intresserade värdefulla förteckningar över rikskanslerer 1612—1680, kanslipresidenter 1680—1809, hovkanslerer 1720—1840, utrikesstatssekreterare 1719—1809, utrikesministrar från 1809, kabinetssekreterare från 1791, avdelningschefer i utrikesdepartementet från 1858, introduktörer för främmande sändebud från 1863, Sveriges beskickningschefer hos främmande makter från 1720, Sveriges lönade konsulater från 1815 och främmande makters beskickningschefer i Sverige från 1720.

Svenska försäkringsföreningen har 1961 utgivit en ny biografisk porträttmatrikel *Svensk försäkringsmatrikel* 1960 (350 s.); tidigare upplagor utkommo 1930, 1940 och 1950. Den smakfullt utstyrda publikationen omfattar 1332 personer och en förteckning över i den närmast föregående matrikeln upptagna som avlidit under åren 1950—1960.

B. Bé.

Tidskriftsöversikt

Aktuellt och historiskt. Meddelanden från försvarsstabens krigshistoriska avdelning 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Börje Furtenbach om mötet mellan general O. G. Thörnell och generalöverste von Falkenhorst vid Riksgränsen den 21 maj 1940 och en studie av R. Torstendahl om svensk krigsförsörjning och underhållstjänst i Danmark 1657—1660 (bl. a. om krigskammarpresidenten sedermera riksrådet frih. Lars Fleming, överkrigskommissarien Albert Siltman, generalproviantmästaren Philip Joachim Joel, adl. Örnstedt, och krigskommissarien Jacob Gutheim).

Bellmansstudier 1961. *Utgivna av Bellmanssällskapet* innehåller bl. a. en uppsats av Bengt Loman, som med säker hand visar att det bekanta kortspelet på Klubben i Fredmans Epistel nr 42 konkret återger det på 1700-talet vanliga spelet triset, en studie av Nils Afzelius »Konstnärer tolkar epistlarna», där förf. visar hur bellmansmotiv tolkats av olika artister, en undersökning av Olof Byström om en samling bellmansdikter, som trycktes i tidningen Thorgny i Uppsala på 1840-talet (bl. a. ett impromptu över Nordians hög vid Ashusby gård i Norrsunda socken, ägd av skaldens vän kamreraren i krigskollegiet Johan Olofsson Schagerström) och Byströms föredrag vid Bellmanssällskapets högtidssammankomst i Börssalen 1959 om Bellman, Svenska akademien och vännerna Palmstedt (arkitekten Eric P. och dennes maka Gustava Robsahmsson).

Blekingeboken 1960 innehåller bl. a. följande bidrag av personhistoriskt intresse. Bengt Bengtsson behandlar Skottsbergsska gården i Karlshamn (bl. a. om Karlshamnsborgarna Olof Olsson d. ä., † 1804, och Olof Olofsson d. y.,

† 1826), Carola Wachtmeister ger några glimtar ur Blekinge Hemslöjds 75-åriga historia och Erik Pegelow presenterar minnesbilder med anledning av Vämöparkens 50-årsjubileum (bl. a. om parkens skapare affärsmannen och museimannen Gustaf Quiding, f. 1858, † 1927).

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Gösta Langenfelt om namnen Älsten och Asunda, några anteckningar av Oscar Blommé om bygden kring Älsten och en uppsats av Peder Björck om stiftelsen Fanny Hirschs minne.

Dædalus. Tekniska Museets Årsbok 1961 innehåller bl. a. en stor uppsats av Carl-Fredrik Corin om Abraham Niclas Edelcrantz och Eldkvarn och ett radioföredrag av Bengt Hildebrand om den svenske ingenjören Nils Fock (f. 1855, † 1925) och hans äventyr i Brasilien på 1890-talet.

Fataburen. Nordiska Museets och Skansens årsbok 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Andreas Lindblom om det östgötska Löfstad (ätterna Lillie och Fersen), en undersökning av Carl-Herman Tillhagen om zigenarna i Sverige, en studie av Sigurd Wallin om adelshovets heraldik (författad med anledning av 5: te Internationella kongressen för genealogi och heraldik i Stockholm 1960), en uppsats av Alf Sjövall och Bengt Bengtsson om den brittiska flottexpeditionen i Östersjön under amiralen Sir James de Saumarez 1808—1812 (i anslutning till en begravningsplats på Hanö i Blekinge för döda från den brittiska eskadern), en litteraturhistoriskt värdefull studie av Nils Afzelius om Jacob Wallenberg (i anslutning till ett oväntat fynd i Nordiska Museets arkiv av en samling av Wallenbergs predikningar) och en uppsats av Gösta von Schoultz om arkitekten Magnus Isæus' ungdomsresa genom Värmland 1865 (på grundval av en i Nordiska Museets arkiv förvarad anteckningsbok). Bland de talrika och personhistoriskt ofta upplysande redogörelserna för årets nyförvärv märks bl. a. en uppsats av Carl-Fredrik Palmstierna om en av Karl XIV Johan till Hans Järta skänkt snusdosa.

Genealogiska Samfundets i Finland årsskrift, 37, 1957—1959 innehåller bl. a. följande bidrag på svenska. Georg Luther diskuterar olika alternativ till personnumrering i antavlor. Av betydande intresse är Yrjö Blomstedts Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus icke inskrivna efter 1809 i finskt adligt, friherrligt eller grevligt stånd upphöjda ätterna, omfattande släkterna Alopeus, (von) Baer, Bergenheim, Broberg, Danielsson(-Kalmari), (von) Falck, (af) Meinander, Molander, Orrhielm, von Rechenburg, Rehbinder, Richter, Rosenkampff, Ross, Sprengporten, Stierwald, Tallqvist och Thilén. Därtill ansluter sig den av Harry W. Walli författade utförliga beskrivningen över ätten von Brandenburg. Jarl Gallén behandlar med stor skarpsinighet och utförlig källredovisning ätterna Spåre och Silfverspåre. Personhistoriskt upplysande är en redogörelse för gravvårdarna på kyrkogården och gamla gravgården i Jakobstad.

Genos. Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland 1960 innehåller bl. a. följande bidrag på svenska. Torvald T:son Hohenthal behandlar Kristinestadssläkten Ekman och Sigurd Stenius de första leden av

den rikssvenska släkten Palander (med en meritförteckning för stamfadern kapten Johan Palander). Hans Hirn diskuterar ur social synpunkt de giftermål, som 1784—1808 ingåtts av officerare, underofficerare och soldater vid en värvad bataljon i Lovisa (på grundval av en bevarad lysnings- och vigsellängd). Postumt publiceras några anteckningar av Eino Wälikangas om släkten Enckells äldsta led i Finland. Eric Söderström behandlar släkten Åkerlundh i Rantasalmi socken.

Föreningen Gamla Halmstads Årsbok 1960 innehåller bl. a. ett meddelande om förkomna privilegiebrev tillhörande Halmstads magistrats arkiv (bl. a. om Leonhard Fredrik Rääf och landshövding Lars Arnell), en uppsats av Gunnar Bergström om tullkontrollören och donatorn Christopher Barfoth (f. 1760, † 1839), en uppsats av Eric Hägge om landshövding Gustaf Wilhelm Conradi och hans andra äktenskap med systerdottern Eleonora Elisabeth Koschell, några biografiska anteckningar av Hägge om viktualiehandlaren David Lindström († 1844), en studie av Jan Mogren kring ett poesialbum som tillhört Amélie Rosengren, född Heuman (f. 1821, † 1900), en uppsats av Hägge om sångerskan Vendela Andersson-Sörensen (f. 1860, † 1926) och några anteckningar av densamme om släkten Thomée.

Historisk tidskrift 1960 innehåller bl. a. följande bidrag av personhistoriskt innehåll. Gottfrid Carlsson meddelar några axplock ur den nyligen publicerade matrikeln för universitetet i Wien med angivande av där förekommande svenskar (bl. a. Peder Axelsson Tott). Av stort värde äro två uppsatser berörande Gustav I, nämligen Kjell Kumliens studie om Gustav och kungavalet i Strängnäs 1523 och Sven Kjällerströms undersökning om riksdagen i Västerås 1527 och »goda, gamla, kristliga sedvänjor». Arne Stade behandlar utförligt två engelska berättande källor om Karl X Gustavs danska krig (Roger Manleys History, 1670, och Philip Meadows Narrative, 1677). S. P. Oakley publicerar en redogörelse av diplomaten Nils Lillieroth för det svenska riksrådet 1695 (i en skrivelse till den brittiske kollegan Sir William Trumbull, förvarad bland the Downshire Manuscripts i Berkshire Record Office i Reading). Torvald Höjer behandlar bakgrunden till Karl XII:s myndighetsförklaring 1697. Han publicerar vidare dels Madame de Staëls brev till kronprins Karl Johan 1812—1816, dels några danska ministerdepescher från den senare Karl-Johanstidens Stockholm. Helmer Lång presenterar ett brev från sångaren Bengt Kristoffer Wolke (f. 1820, † 1889) om februarirevolutionen 1848. Karl Axel Wengström publicerar uteslutna partier ur den tryckta utgåvan av Carl Otto Palmstiernas memoarer. Slutligen må nämnas Ulf Brandells och Åke Thulstrups omfattande publikation av tyska aktstycken rörande transiteringsfrågan 1941—1942.

Historisk tidskrift för Finland 1960 innehåller bl. a. följande bidrag av personhistoriskt intresse. Oscar Nikula ger ett utförligt porträtt av den 1959 bortgångne kulturhistorikern och folklivsforskaren professor Gabriel Nikander och Torsten G. Aminoff tecknar sakkunnigt en bild av nestorn inom nordisk genealogi frih. Tor Carpelan. Av också svenskt lärdomshistoriskt intresse är Olof Mustelins uppsats om den finländske historikern Edvard

Grönblads forskningsresor i främmande länder. Hans Hirn bidrager med två uppsatser, dels en om frih. Fredric Fleming af Liebelitz (f. 1735, † 1800) som chef för ett värvat garnisonsregemente i Finland, dels en av fänriken vid Willebrandska regementet Casimir Wilhelm Lilliecrona författad smådeskrift från 1741. Erik Anthoni publicerar en djupgående undersökning om »flöteskattsmännen» på 1500-talet, d. v. s. innehavarna av jordområden och lägenheter som i finländska jordeböcker och skatteräkenskaper betala en särskild skatt, den s. k. flöteskatten. Samme förf. avtrycker och kommenterar genealogiskt ett i det Lagerfeltiska släktarkivet på Lagerlunda i Östergötland nyfunnet pergamentsbrev 1455 (om den finländske frälsemannen Olof Svärd och hans släktförbindelser). Sven-Erik Aström utreder med stor skarpsinnighet ursprunget för släkten Stålhane och dess sammanhang med släkten Ekestubbe. Till årgången hör ett av Olof Mustelin uppgjort systematiskt register till årgångarna 1 (1916)—44 (1959).

Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundets i Uppsala årsbok 1959 innehåller bl. a. en studie av Nils Edling under titeln: »Risteliska släktens Ursprung och Ättelängd.» — »Grubbars och Risteliars slägebok.» Edling granskar här två handskrifter med de citerade titlarna, förvarade på Vängsjöbergs fideikommiss i Gottröra socken och meddelar utförliga beskrivningar över de östgötska släkterna Grubb, Dijk och Ristell (Ristelius). Förf. anknyter till W. Odelbergs uppsats om släkten Ristell (Ristelius) i Släkt och hävd 1955. Sten Carlsson behandlar i samma årsbok »Souvenirs» från åren 1806—1810 författade av gardeskaptenen, överstekammarjunkaren och godsägaren frih. Henning Gustaf Wrangel af Adinal (f. 1780, † 1833).

Jämten. Heimbygdas årsbok 1960 innehåller bl. a. en uppsats av Per Andersson om Jämtlands län 1810—1960 med biografiska uppgifter om landshövdingarna och annan personal tillhörande landsstaten, en studie av Gustaf Lund om självård och kyrkliga förhållanden vid Jämtlands fältjägarregemente under indelningsverket, en uppsats av Maj Nodermann om Hamnerdals kyrka, några minnesbilder av Tora Vega Holmström om häradshövdingen Nils Nilsson i Västerkålen och en publikation genom O. Jansson av anteckningar förda av notarien I. M. Lange under en resa med landshövdingen greve Nils Philip Gyldenstolpe till Härjedalen 1777.

Kalmar län. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård 1961 innehåller bl. a. en publikation genom Manne Hofrén av en kulturhistoriskt högst intressant självbiografi av bygdesnickaren och spelmannen Karl Stenholm i Högsby (f. 1824) och en uppsats av Erik Hofrén om vikingabygden vid Ljunghvån.

Karolinska förbundets årsbok 1961 innehåller bl. a. Sven Grauers' här med noter försedda föredrag om Karolinska förbundets tillkomst, hållet vid förbundets 50-årsfest 1960 (med intressanta person- och lärdomshistoriska utblickar, bl. a. om Harald Hjärne, Carl Hallendorff och Arthur Stille), en rapport om de ryska järnverken på 1600-talet av landshövding Anders Lindhjelm (publicerad av Anders Edestam), en skarpsinnig källundersökning av Sture M. Waller om Josias Cederhielms brev och anteckningar 1706

—1709 (förhållande till andra källor, tendens och källvärde; Waller berikar här den i senare tid förda diskussionen om sammanhanget mellan de berättande källorna om Karl XII:s polska och ryska krig), ett par studier till väsentliga delar grundade på ryska källpublikationer och historiska arbeten nämligen om redutterna i slaget vid Poltava av Waldemar Granberg och om artilleriet i Poltavaslaget av Jonas Hedberg och Georg Medwedjev, en utförlig undersökning av Fredrik Arfwidsson om försvaret och förlusten av Pernau åren 1709—1710 samt en studie av Ragnar Josephson om Jöran Josua Adelcrantz och den karolinska prakten.

Kyrkohistorisk årsskrift 1960 innehåller bl. a. följande uppsatser. Jacob Jacobsson behandlar *Graduale Arosiense*, det enda bevarade tryckta *graduale* från vår medeltida svenska kyrka. Lizzie Carlsson lämnar nya bidrag till äldre svensk äktenskapsrätt genom sin studie om tiohäradslagen och Kristoffers landslag. Av stort personhistoriskt värde är Lennart Löthners stora undersökning om ordensbiskopsämbetet (inte minst intresse tilldrager sig redogörelsen för tvisten mellan Oscar II och A. N. Sundberg om den till följd av den senares motstånd aldrig genomförda biskopsinvielsen av den siste ordensbiskopen Thor Frithiof Grafström). Sven Hansson behandlar kyrko- och ämbetsfrågan vid den inre missionens framträdande i Sverige vid mitten av 1800-talet (bl. a. om lektor P. M. Elmblad). Herman Schlyter lämnar på grundval bl. a. av åtskilligt nytt källmaterial en intressant teckning av kinamissionären Anders Elgqvist (f. 1821, † 1895). Talrika personhistoriska uppgifter innehåller professor O. Fritiof Anders uppsats om Augustana-kyrkan vid sitt sekelskifte.

Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift, 43, 1960 innehåller bl. a. en biografi av Telemak Fredbärj om en misskänd Linnélärjunge med. doktorn Carl H. Wänman (f. 1733, † 1797), en uppsats av Ingrid Odelstierna om Linné och en läkarskola, de s. k. stahlianerna från Halle (bl. a. om med. professorerna i Greifswald Jonas Böckman), en studie av Stig Rydén om Johan Alströmer och Daniel Solander — två Linnélärjungar i London 1777—78 och en utförlig med särskilt personregister försedd undersökning av Olof H. Selling om löjtnanten och brukspatronen på Ry och Diö Samuel Anders Unéer (f. trol. 1700, † 1760) och hans krets (utgörande en högintressant studie om den linnéanska släkt- och vänkretsen i den småländska hembygden).

Malmö fornminnesförenings årsskrift 1961 innehåller bl. a. en biografisk uppsats av Tage de la Motte om två borgarsöner från Malmö i kyrkans tjänst omkr. 1500, nämligen Peder Dung (kyrkoherde i Lomma) och Hans Horn (kaplan i Burlöv), en topografisk studie av Einar Bager om gårdsägare i Malmö 1519 (med utgångspunkt från Lyder van Fredens skatteängder, jfr ovan s. 81), en personhistoriskt synnerligen upplysande uppsats av Gunnar Bergström om tullförvaltare i Malmö 1658—1900 (jfr Bergströms biografiska anteckningar om stora sjötullen och lilla tullen i Skåne, Halland och Blekinge samt på Gotland 1658—1765, anm. i PHT 1959, s. 204 f.); av särskilt intresse är Bergströms biografi över den framstående tullförvaltaren Martin Ulrik Bellander (f. 1792, † 1870).

Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1960 innehåller bl. a. en uppsats av Hans Sallander om Thore Virgins inkunabelsamling och ett meddelande av Christian Callmer om några i Lunds universitetsbibliotek befinnliga tryck av Caspar Bartholin d. ä. Vidare märkas nekrologer över två bortgångna svenska biblioteksmän: Erik Gren (av Tönnes Kleberg) och Erik Marklund (av Gösta Ottervik).

Norrbottnen. Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok 1960 innehåller bl. a. en längre uppsats av Hugo Tenerz om namnen i Tornedalen under 1500-, 1600- och 1700-talen, en biografi av Katarina Hammarström om den norrbottniska allmogemålaren Johan Nilsson Fabricius (f. i Pite 1770, † där 1840) och några innehållsrika anteckningar av Ernst Grape rörande Norrbottens äldre pothistoria.

Personalhistorisk Tidskrift. Udgivet af Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie 1960 innehåller bl. a. en uppsats av Tore Nyberg om Maribonunnan Katharina Krumpin (av intresse också för svensk historia under Erik av Pommern och Kristoffer av Bavern) samt en principiellt viktig orientering av H. F. Kiær om marinens arkiv i Rigsarkivet som personhistorisk källa.

Meddelanden från Svenska Riksarkivet för år 1958 (1961) innehåller en uppsats av Ina Friedlænder om Skånebrevsförteckningarna (bl. a. biografica om den som främst ombesörjde desamma, studenten Magnus Westhius, † 1692) och en presentation av Jan Liedgren av ett förbisett dokument i Riksarkivet, innehållande magister Matthias' svenska kungörelse om Birgit-tas första stora uppenbarelse.

Släkt och hävd 1960 innehåller följande uppsatser. J. E. Almquist framlägger en reviderad redogörelse för ätten Schack av Skylvalla 1372—1617 (senast behandlad av E. von Ehrenheim i *Upplands fornminnesförenings tidskrift*, 3, 1895); uppsatsen har intresse även därigenom att den belyser de villkor, under vilka en amatörgenealog som Ehrenheim arbetade. Gösta Hahr behandlar den svenska släkten von Warendorffs härkomst med en kritisk granskning av släktens föregivna härstamning sådan den anges i Carl von Warendorffs supplik om rikstyskt adelskap 1804. Iris Sandegren lämnar några uppgifter om bokbindaren i Stockholm Lars Olofssons († 1630) familj och E. Hård af Segerstad om smålandssläkten Collianders ursprung (jämte ett tillägg). Gérard de Villeneuve har till förfogande för publicering ställt en förteckning över svenska soldater, som dött på Hôpital de Mézières (Ardennes) 1807—1810. Av intresse äro en del av Yngve Näsström meddelade rättelser och tillägg till Elgenstiernas ättartavlor ur norrländska kyrkoböcker. Jan Liedgren avtrycker och kommenterar Johan III:s brev 1573 om sina 32 anors namn och vapen. Erik Hellerström behandlar utförligt smålandssläkten Mörck — Mörcke. Lars Wadstein redovisar Köpings kyrkas epitafier. Lennart Zielfelt behandlar släkten de Charlière och publicerar i anslutning därtill tre suppliker från karolinska tiden skrivna av medlemmar av denna släkt. Folke Wernstedt publicerar anteckningar om arbetet på den svenska adelns släkthistoria och Riddarhusets stamtavlor (tillkomna

i anslutning till den i tidskriften också behandlade genealogiska och heraldiska utställningen i Nordiska museet i samband med 5: te internationella kongressen för genealogi och heraldik i Stockholm 1960).

Statsvetenskaplig tidskrift 1961 innehåller bl. a. en uppsats av Jarl Torbacke om den på sin tid uppseendeväckande rättegången rörande professor Gösta Mittag-Lefflers ärekränkning av statsminister Karl Staaff.

Stockholms stads arkivnämnds och stadsarkivs årsberättelse 1960 innehåller ett intressant bidrag till borgmästaren i Stockholm Gorius Holstes († på 1540-talet) biografi av Gottfrid Carlsson (i anslutning till ett i stadsarkivet förvarat aktstycke från Gorius Holstes fängelsetid).

Svensk tidskrift 1960 innehåller bl. a. en uppsats av Sten Carlsson om Arvid Lindman i historiskt perspektiv och en undersökning av Einar Bensow om kapten Harald Hjärnes (f. 1801, † 1885; far till professor Harald Hjärne) militära författarskap.

Sörmlandsbygden 1960 innehåller bl. a. en uppsats av Magnus Collmar betitlad »Tre spånor från herdamannesarbetet» där förf. behandlar olycksåren 1596—1603, kyrkoherden Andreas Haquini i Årdala och Näshulta medeltida gille.

Unda Maris 1960. Utgiven av Föreningen Göteborgs Sjöfartsmuseum innehåller bl. a. ett meddelande av T. J. Arne om »en svensk Kinarensenär och hans signatur» (enl. förf. sjökapten Mathias Estbergen i Ostindiska kompaniets tjänst), ett föredrag av Artur Attman om »Travellers i Göteborg under Ostindiska kompaniets dagar» (med personhistoriska uppgifter), en fortsättning på Carl Ekmans i samma årsbok 1958 tryckta studie »Lödöse-Elfsborgs sjöfart m. m. omkring mitten av 1500-talet» (med uppgifter om bl. a. redare och befraktare under Gustav Vasas tid), en uppsats av Stig Rydén om direktör Johan Alströmers (f. 1742, † 1786) resa till England 1777—78 och en översikt av Anders Otterland över socialmedicinska problem i sjöfartens historia (bl. a. om Carl Peter Thunberg och läkaren Arvid Faxé, f. 1733, † 1793).

Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Årsbok 1960 innehåller bl. a. en minnesteckning av Gunnar Malmquist om astronomen professor Carl Vilhelm Ludvig Charlier (f. 1862, † 1934).

Värendbygder 1961 (utg. av Norra Allbo hembygdsförening) innehåller bl. a. en populär biografi över Peter Wieselgren av Axel Lönegren, ett par uppsatser om torp och torpare inom häradet, några utdrag ur anteckningar förda av »guldgrävaren från Hjortsberga» Emil Granfelt (f. 1869) under hans vistelse i Amerika 1892—1902 och en fortsättning av Assar M. Lindbergs utomordentligt intressanta studier rörande salpetersjuderiets historia, denna gång om de småländska salpeterladorna (här vore det önskvärt med noggranna källhänvisningar).

Från Bergslag och Bondebygd. Örebro läns hembygdsförbunds årsbok 1961 innehåller bl. a. minnesanteckningar av Elsa Djurklou om hennes far arkeologen och folklivsforskaren Gabriel Djurklou, några »funderingar» av Daniel Harbe om Riseberga klosterruin, en uppsats av Magnus Collmar om biskop Jacob Zebrozyntius' visitation i Askersunds prosteri 1641, några anteckningar om Örebro bancocontoir 1694—1698 av Torgny Lindgren, en uppsats av Bo Löwenström om bergsfogden Elias Strokirk († 1811), en studie av Albin Warne om rektor Otto Joel Gumælius och ombildningen av Karolinska skolan till högre elementarläroverk, minnen från Kviddberget av gruvsmiden Johannes Rääf (f. 1867, † 1961) och en redovisning av Birgit Laquist för innehållet i en i Östra gården i Lia by i Näsby socken förvarad byakista (äldsta brevet från 1604).

Meddelande från Samfundet Örebro Stads- och Länsbiblioteks Vänner N:o 28 (1961) innehåller en förteckning över Örebro stadsbiblioteks tio inkunabler av Hans Sallander, en utförlig studie av Håkan Berggren om politikern S. A. Hedins debut (»nationalist i det nya riket») och en uppsats av Henning Wieslander om Birger Mörner som naturaliesamlare.

Meddelanden från Östergötlands och Linköpings stads museum 1960—1961 innehåller bl. a. en omfattande undersökning av antikvarien Åke Nisbeth om Reijmyre glasbruk med talrika personhistoriska uppgifter om företagsledning och anställda.

MEDDELANDE ANGÅENDE PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum på Källaren Den Gyldene Freden den 19 april 1961. På revisorernas förslag beviljades skattmästaren med tacksamhet ansvarsfrihet för år 1960. Till medlemmar av styrelsen omvaldes professor Bengt Hildebrand, ordförande, f. d. riksarkivarien Bertil Boëthius, riksarkivarien Ingvar Andersson, översten Olof Ribbing, kansli-rådet Åke Kromnow, krigsarkivarien Bertil Broomé, förste arkivarien Elsa Nordström och docenten Torgny Höjer. Till ny styrelsemedlem valdes professor Sten Carlsson. Som revisorer omvaldes arkivarie Jan Liedgren och överbibliotekarie Wilhelm Odelberg och som revisorssuppleant kapten Ernst Bergman.

Vid sammanträdet höll professor Sten Carlsson föredrag över ämnet: »Fyllom våra glas och låtom oss skratta.» Problem kring en politisk dryckes-visa från 1790-talet.

FÖRKORTNINGSLISTA

- AOSB = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling.
GVR = Gustaf I:s registratur.
HH = Historiska Handlingar.
HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
HT = Historisk tidskrift.
KA = Kammararkivet.
KB = Kungliga Biblioteket.
MRA = Meddelanden från Riksarkivet.
NTBB = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen.
PHT = Personhistorisk tidskrift.
RA = Riksarkivet.
RR = Riksregistraturet.
SAT = Svenska autografsällskapets tidskrift.
SBL = Svenskt biografiskt lexikon.
SD = Svenskt Diplomatarium från och med år 1401.
SFSS = Samlingar utgivna av Svenska fornskriftssällskapet.
SPA = Svenska porträttarkivet.
SRA = Svenska Riksdagsakter.
ULA = Landsarkivet i Uppsala.
UUB = Uppsala universitetsbibliotek.
VHAA = Vitterhetsakademien.

PERSONREGISTER

- Abraham Eriksson, se Leijonhufvud
 Adelcrantz, Jöran Josua, arkitekt 118
 Adrian, fäktmästare 36
 Agnes, norsk prinsessa, g. m. Erik av Langeland 23, 24
 Agnhammarsläkten 86
 Ahlefeldt, dansk ätt 81
 Ahlström, Gustaf, med. prof. 104
 Airo, Axel Fredrik, finl. gen.kvartermäst. 100
 Albrekt av Mecklenburg, konung av Sverige 80, 112
 Algot Magnusson, se Sture (tre sjäblad)
 Almquist, Johan Axel, arkivråd 86
 Alopeus, finl. ätt 115
 Alströmer, Johan, direktör 118, 120
 Aminson, Henrik, lektor 108
 Amya, släkt 105
 Anders Persson på Rankhyttan, bergsman 79
 — Tomasson (två spetsar uppifrån), väpnare 66
 Andersson, Carl Ingvar, riksarkivarie 121
 — Nils Johan, prof., botaniker 88
 Andersson-Sörensen, Vendela, sångerska 116
 Andreas Andreæ, djäkne 53
 — Benedicti, djäkne 53
 — Haquini, kyrkoh. 120
 — Laurentii, djäkne 53
 — Petri, djäkne 53
 — Torstani Mariestadius, djäkne 51, 52
 Anna (till Enåsa, Hassle sn), g. m. Jöns Persson 85
 — Andersdotter, se Banér
 — Ersdotter, g. Berglund 9
 — Åkesdotter, se Tott
 Annerstedt, Thure, biskop 109
 Arend Bengtsson, se Ulv
 Arne Helgesson, norsk biskop 24
 Arnell, Lars, landsh. 116
 Arvidus Svenonis, djäkne 53
 (Aspenäs-ätten), Laurens Ulfsson, riksråd 66
 Axel Eriksson, se Bielke af Åkerö
 — Kettilsson, se Krognos
 — Pedersson, se Tott af Skedebo
 Baer, (von), finl. ätt 115
 Bagge, Lars, väpnare 85
 Bagge (af Boo), Jakob, överamiral 41, 42
 Banér, Anna Andersdotter, g. 1) Gren och *) m. Jon Jonsson 79
 (—) Eskil Isaksson, riddare, riksråd 32
 (—) Peder Axelsson, amiral 41
 Barfoth, Christopher, tullkontrollör, donator 116
 Bartholin, Caspar, d. ä., boktryckare 119
 Beata Karlsdotter, se Gera
 Bellander, Martin Ulrik, tullförvaltare 118
 Bellman, Carl Michael, skald 114
 Benedictus Andreæ, djäkne 53
 — Andreæ, syndicus 50
 — Olai, med. dr 70
 Bengt Arentsson, se Ulv
 — Ebbesson, se Färla
 — Filipsson, se Ulv
 — Gotskalksson, se Ulv
 — Karlsson, se Färla
 — Karlsson, se Sparre överblad
 — Nilsson, se Färla
 — Tomasson (Pipa), väpnare 66
 Bengta Karlsdotter, se Gera
 — Åkesdotter, se Tott
 Bennet, Wilhelm, frih., gen.major, landsh. 109
 Bergegren, Hinke, agitator, journalist 103
 Bergenheim, finl. ätt 115
 Berglund, Edla Maria, se Jonsson
 — Erik Olsson, torpare 9
 — Jan (Johan) Erik, byggmäst. 9, 13—15
 Berglund, Maria Sophia, se Forsslund
 Bergman, Ernst Ludvig Wilhelm, kapten 121
 Bernardus de Zutvelde, dekan i Lund 31
 Bernheim, Ernst, tysk historiker 73
 Berzelius, Jöns Jacob, frih., prof., kemist 90
 (Bielke af Åkerö), Axel Eriksson, riksråd, lagman 85
 — Hogenskild, frih., riksråd, lagman 42, 64
 Bille, dansk ätt 81
 Birger Brosa, se Folkunga-ätten
 — Nilsson, se Grip
 Birgitta Arendsdotter, se Styke
 — Bengtsdotter (Pipa), g. Styke 66
 — (Birgersdotter), den heliga 45, 70, 119
 — Joakimsdotter, se Brahe
 — Naskonungsdotter, g. Ulv 66
 Björck, Erik, prost 54
 Björckén, John, adjunkt 91
 Björkman, Bengt Magnus, brukspatron 110
 — Johan Fredrik, brukspatron 110
 Blackstadius, Laurentius Nicolai, kyrkoh. 48
 Bo Jonsson, se Grip
 Boëthius, Simon Bertil, prof., riksarkivarie 121
 Bolin, Anders Sture Ragnar, prof. 92
 Bonde, Karl († 1443), riksråd 33
 — Karl, frih., lagman, guvernör 105
 — Knut Tordsson, riddare, hövitsman 33
 (—) Margareta Tordsdotter, g. m. Ivar Nilsson 33
 — Tord Röriksson, riksråd 33
 Bonifacius VIII, påve 24, 26
 Boose, Jacobus Johannis, rektor 47, 48

Personregistret är upprättat av major Nils Belfrage.

- Borastus, Gregorius, sekr. 84
- Brahe, danska ätten 81
- (—) Brita Joakimsdotter, g. Grip 41
- Peder (Pehr), d. y., greve, riksdrots 45, 64
- Sophia, g. Thott 30
- Brandell, Pehr, komminister, väckelsepredikant 11
- Brandenburg, finl. ätt 115
- Brask, Hans, biskop 74, 75, 80
- Brinkman, Carl Gustaf von, frih., minister 110
- Hans Gustaf von, sekr. 110
- Brita (Britta), g. m. Olof Larsson 3
- Björnsdotter, g. m. Bengt Karlsson 62
- Broberg, finl. ätt 115
- Brockenhus, dansk ätt 81
- Broomé, John Robert Bertil, fil. dr, krigsarkivarie 121
- Bryngelsson, Jonas, bonde 2
- Bröms, Olof Torkelsson, räntmäst. 79, 80
- Bure, Jonas, sekr. 67
- (Bydelsbach), Hebbila Albrektsdotter, g. Bülow 66
- Bülow, Christian, redaktör 92, 93
- Ficke, väpnare 66
- Henrik 66
- (—) Ida Johansdotter, g. m. Laurens Ulfsson 66
- Johan 66
- Waldemar, redaktör 92
- (Båt), Märta Sunesdotter 69
- (Bååt), Johan Pedersson, riksråd 65, 67
- Böckman, Jonas, med. prof. 118
- Cajander, Aimo Kaarlo, finl. botanist, statsmin. 98
- Canutus Petri, se Ström
- Carleson, Edvard, statssekr., president 88
- Carlson, Carl Barthold, läkare 104
- Carlsson, Oscar Gottfrid Henrik, prof. 63
- Carlsson, Sten Carl Oscar, prof. 121
- Carpelan, Tor Harald, frih., finl. riddarhusgenealog 58—60, 116
- Casparsson, Ragnar, landshövd. 103, 104
- Cederhielm, Josias, frih., riksråd 117
- Cederschiöld, Johan Gustaf Christoffer, prof., förf. 102
- Per Henrik Rudolf, major 14
- Robert Theofron, departementschef i Fångvårdsstyr. 12, 14
- Ulrika Mathilda, f. Widman 14
- Cederström, Carl Olof Rudolf, frih., överintendent 63
- Celestinus V, påve 24, 26
- Celsius, Olof, prof., domprost 67
- Charlier, Carl Vilhelm Ludvig, prof., astronom 120
- Charlière, de, släkt 119
- Christophorus Laurentii, student 37
- Clason, Samuel (Sam), riksarkivarie 96
- Cobron, Samuel, överste 39
- Colliander, släkt 119
- Conradi, Gustaf Wilhelm, landsh. 116
- (Cruus af Edeby), Jesper Matsson, riksskattmäst. 39
- Dacke, Nils, upprorsledare 78, 80
- Dahlberg, Nils, livmedikus, bergsråd 89
- Danielsen, Nils, disponent 105
- Danielsson, Erik Georg, bruksdisponent 106
- Ester 1
- Danielsson(-Kalmari), finl. ätt 115
- De la Gardie, Jakob, greve, riksmarsk 38
- Dijk, släkt 117
- Djurklou, Nils Gabriel, frih., kammarherre 79, 80, 121
- Drakenberg, Sten Alarik, överstelöjtn. 89
- Droysen, Johann Gustav, tysk historiker 73
- Dung, Peter, dansk kyrkoh. i Lomma 118
- Edelcrantz, Abraham Niclas, frih., president 115
- Edén, Nils, prof., statsmin. 96
- Edvard I, konung av England 28
- Edvard II, konung av England 24, 25, 27, 28
- Ehrenheim, Fredrik Carl Erik von, kammarherre 119
- Einar Hafliðason, isländsk präst 22, 23, 27
- Ek, Olof Ersson, korpral 8, 9
- Eka-ätten, Karl Magnusson 66
- (—) Magnus Karlsson 66
- (—) Magnus Trotteson 66
- (—) Måns Trotteson 62
- (—) Trotte Månsson 62, 66
- (Ekeblad av Hedåker), Kristoffer Andersson, riddare, riksråd, kansler 80
- Ekestubbe, släkt 117
- Ekman, släkt från Kristinestad 115
- Wilhelm, disponent 105
- Elg, Olof Ersson, se Ek
- Elgqvist, Anders, kinamisionär 118
- Elin Andersdotter (två spetsar uppifrån), g. Pinnow 66
- Eriksdotter 62
- Gustafsdotter, se Sture, tre sjöblad
- Elmblad, Peter Magnus, lektor 118
- Elsa Axelsdotter, se Posse
- Enckell, finl. släkt 116
- Engelbrekt Engelbrektsson, rikshövitsman 70
- Eraso, Francisco de, spanskt sändebud 65
- Ericus Haquini (Metalandrus, Malm, Malmänder), kyrkoh. 51, 53
- Jonæ, djäkne 52
- Matthia, djäkne 53
- Olai, djäkne 53
- Olai, historieskrivare 29

- Ericus Olai, kyrkoh. 48
 Erik av Pommern, konung av Sverige, Norge och Danmark 77, 119
 Erik XIV, konung av Sverige 34, 35, 37, 40—42, 64, 65, 68
 Erik Magnusson, konung av Norge 23
 Erik Menved, konung av Danmark 23
 Erik, hertig av Langeland 23, 24, 29
 Erik Axelsson, se Tott
 — Axelsson, se Tott af Skedebo
 — Filipsson, se Ulv
 — Johansson, se Vasa
 — Kettillsson, se Puke
 Eriksson, Claes, verkmäst. 6
 — Johannes, åländsk politiker 96
 Erikko, Eljas, finl. utrikesmin. 98
 Erland Olafsson 24, 25
 Erslev, Kristian Sofus August, dansk prof., historiker 73
 Ersson, Olof, se Ek
 Eskil, den helige, biskop, apostel 107
 — Isaksson, se Banér
 Esmark, Hans Morten Thrane, norsk kaplan, mineralog 90
 — Jens, norsk prof., geolog 90
 Estbergen, Mathias, sjökapten 120
 Estreen, Judit 1
- Fabricius, Johan Nilsson, allmogemålare 119
 Falck (von), finl. ätt 115
 Faxe, Arvid, läkare 120
 Faxell, Christoffer, överdirektör 89
 Fersen, von, ätt 115
 Filip IV, konung av Frankrike 27
 Filip II, konung av Spanien 63, 65
 Filip Olsson (två hjärtan) 71
 — Ulfsson, se Ulv
 Fincke, Gustaf, riksråd 80
 Firtzencius, Iwer, herr 81
 Fleetwood, Harald Gustaf, frih., riksheraldiker 112
- Fleming, Klas, frih., riksamiral, riksmarsk 41
 Fleming af Liebelitz, Fredric, frih., överste 117
 — Lars, frih., riksråd 114
 Fock, Nils August Gustaf Rupert, civilingenjör 115
 Folkungaätten 75
 (—) Birger Brosa, jarl 75
 Forsslund, Jonas Johansson, lumpsamlare 18
 — Maria Sophia, g. Berglund 9—16
 (Forstenaslåkten), Torsten Lennartsson, ståthåll. 83
 Freden, Lyder van, dansk kämnär i Malmö 81, 118
 Fredin, Fridolf, folkskollärare 8
 — Gustaf Andersson 7, 8
 Fredrika Dorotea Vilhelmina, drottning av Sverige 89
 Friedländer, Ina, dr phil. 67
 Fries, släkt 111
 Fryxell, Anders, prof., kontraktsprost, hävdatecknare 11
 — Louise Aquilina Charlotta, f. Tideström 11
 — Olof, hovpredikant, prost, förf. 11, 12
 Fröding, Gustaf, skald 105
 Fuglöslåkten 110
 Färla, ätt 70
 (—) Bengt Ebbesson 61
 (—) Bengt Karlsson 62
 (—) Bengt Nilsson, riddare, riksråd 62, 63, 66
 (—) Johan Karlsson, riksråd, lagman 62
 (—) Karl Bengtsson 61, 62
 (—) Karl Eriksson, häradsh. 61
 (—) Kristina Bengtsdotter, g. Gera 63
 (—) Martin Karlsson 61, 62
 — Åke Bengtsson, riksråd 42, 61—72
- Gadh, Hemming, biskop 62, 75, 78
 Geijer, släkt 106
 — Bengt Gustaf, brukspatron 105, 106
- Geijer, Bengt Gustaf, hovsekr. 106
 — Carl Fredrik, brukspatron 106
 — Erik Gustaf, prof., skald 91, 105
 Geijerstam, af, ätt 106
 — Emanuel af, tit. bergsråd 106
 (Gera), Beata Karlsdotter, g. Oxenstierna af Eka och Lindö 71
 (—) Bengta Karlsdotter, g. Oxenstierna af Eka och Lindö 71
 — Jöran Holgersson, frih., ståth. 72
 — Karl Holgersson, frih., lagman 42, 63
 Gjörd Petersson (Rumpa), biskop av Strängnäs 108
 Glob, dansk ätt 81
 Grafström, Thor Frithiof, ordensbiskop 118
 Gran, Theophilus, kyrkoh. i Piteå 89
 Granberg, Hilda Adolfin, skriftställare 12
 — Jeanette, sektersänka 11
 — Jeanette Charlotta, g. Stjernström 12
 — Louise Elisabeth, g. Stjernström 12
 — Per Adolf, förf. 11, 12
 Grand, Jens, ärkebiskop av Lund 24, 26, 27
 Granfelt, Emil, guldgrävarer 120
 Gren, Erik Idor Theander, förste bibliotekarie 119
 Grimberg, Carl Gustaf, lektor, historiker 102, 103
 — Eva, f. Sparre 102
 — Joel, folkskollärare 102
 Grip, ätt 41
 (—) Birger Nilsson, riddare, riksråd 41, 85
 — Bo Birgersson, frih., riksråd, ståth. 43, 44
 (—) Bo Jonsson, drots 46, 62, 66, 67
 — Ebba Mauritzdotter, g. Banér 45, 46
 (—) Elisabeth Birgersdotter, g. Keith 46
 — Margareta Birgersdotter, g. Natt och Dag och Banér 41, 45
 (—) Margareta Bosdotter, g. Bülow 66

- Grip, Mauritz Birgersson, frih., riksråd, fältövers-
te 43—46
— Nils Birgersson, frih.,
riksråd, ståth. 40—46
(—) Nils Bosson, riddare
79
Grubb, släkt 117
Grönblad, Jakob Edvard,
finl. historiker 117
Gudmund Skaldstikle 23—
25
Gumælius, Otto Joel, rek-
tor 121
Gunilla (Bielke), drottning
av Sverige 82
Gustav I, konung av Sve-
rige 33, 62, 73, 75—81,
110, 116, 120
Gustav II Adolf, konung
av Sverige 38, 39, 71,
77, 84, 102
Gustav IV Adolf, konung
av Sverige 113
Gustaf Algotsson, se Sture,
tre sjöblad
Gustafsson, Birger, kom-
minister 8
Gutheim, Jacob, krigskom-
missarie 114
Gyldenstolpe, Nils Filip,
greve, överkammarher-
re, landsh. 88, 117
Gyler, Wulf, sekr. 78—80
Gyllenhielm, Carl Carls-
son, frih., riksamiral 50
Gyllenstierna, ätt 72
— (af Ulaborg), Konrad,
frih., landsh. 67, 71
Gylta, Bengt Bengtsson,
riddare, riksråd 72
Göran, se Jöran
Göring, Hermann, tysk
riksmin. 99
- Hack, dansk ätt 81
Hallendorff, Carl Jakob
Herman, prof. 117
(Halvhjort av Hedenstorp),
Jöns Persson 85
Hammarskjöld, Dag Hjal-
mar Agne Carl, Förenta
nationernas gen.sekr. 94
Hammersta-ätten 41, 46
Hans, konung av Sverige,
Danmark och Norge 78
Hans Magnusson, biskop i
Strängnäs 108
— Nilsson, djäkne 49
- Haquinus Andreæ, kaplan
50
Havuinen, Christoffer Jöns-
son, bruksägare 105
Hazelius, Artur Immanuel,
lektor, Nordiska muse-
ets skapare 6
Hebbila Albrektsdotter, se
Bydelsbach
Hedenvind-Eriksson, Gus-
tav, förf. 104
Hedin, Sven Adolf, politi-
ker, förf. 121
Helga Pedersdotter, g. m.
Karl Näskonungsso 66
Henrik VIII, konung av
England 78
Henrik Aagesøn, se Sparre
av Skåne
— Klasson, se Horn af
Kancas
Henschen, Lars Vilhelm,
rådman, riksdagsman
10, 11
Herlenius, August, bruks-
disponent, kab.kam-
marherre 106
Hesseliuss, Gustaf, d. y.,
målare 55, 56
Hildebrand, Bengt Olof
Hildebrand, prof. 73—
76, 121
Hirdman, Gustav Gunnar,
förf. 103
Hirsch, Fanny Pauline, f.
Saloman 115
Hisinger, Johan, brukspat-
ron, bergsråd 89
Hjort, Olof Ersson, se Ek
Hjärne, Harald, kapten 120
— Harald Gabriel, prof.
117, 120
Holmgren, Karl Gustaf,
förste bibliotekarie 67,
71
Holste, Gorius, borgmäst. i
Stockholm 79, 129
Holsti, Rudolf, finl. utri-
kesmin., envoyé 98
Horn, Hans, dansk kaplan
i Burlöv 118
Horn (af Björneborg), Ag-
neta, g. Cruus 86, 87
— Gustaf, greve, riks-
marsk, president 87
Horn (af Kancas), ätt 87
— Anna, g. Tawast 37
(—) Henrik Klasson, rid-
dare, riksråd 64
Horn (af Äminne), Klas
- Kristeresson, frih., riks-
råd, fältmarskalk 42, 64
Huittfeldt, Beate, g. Ulfeldt
30
Hummel, släkt 109
Håkan, hertig av Norge 23
Håkan Månsson, borgmäst.
i Jönköping 79
Håkansson, Nils, nämnde-
man 3
Höjer, Torgny, docent 12
Hök, Sven 74
Høyer, Henrik, annalförf.
26—29
- Ifvarsson, Carl, riksdags-
man 109
Ilsbodinus, Matthias Geor-
gii, kyrkoh. 48
Inge Arvidsson, ridfogde 78
Ingeborg Ivarsdotter, se
sköld, fyrstyckad
Ingrid, g. v. d. Lipen 62
Isarn (Morlane), nuntie (ej
kardinal), ärkebiskop
av Riga, sedan av Lund,
slutl. av Salerno 27
Ivar Axelsson, se Tott af
Skedebo
— Nilsson, se sköld, fyr-
styckad
Isæus, Magnus, arkitekt
115
- Jacobus Gislonis 65
Jansson, Gustaf, bruksdis-
ponent 106
Jens Grand, se Grand, Jens
Johan III, konung av Sve-
rige 41, 43, 44, 65, 82,
83, 119
Johan, greve av Hoya, riks-
råd 79
Johan Casimir, pfalzgreve
38
Johan Börjesson, bruksäga-
re 105
— Karlsson, se Färla
— Kristiernsson, se Vasa
— Pedersson, se Bååt
Johannes Birgeri, djäkne 53
— Dantiscus, biskop av
Kulm 78
— Magnus, utvald ärke-
biskop 80
— Matthia (Gothus), bis-
kop i Strängnäs 109

- Johannes Simonis, huspräst 50, 53
 Johansson, Johan Bernhard, i Fredrikslund, statsråd 109
 — Sven, med. prof. 104
 Johnson, Amandus, sv.-amerikansk historiker 92
 — Eyvind Olof Verner, förf. 104
 — Oscar Emil, arbetare 4
 Jolin, Johan, skådespelare, förf. 88
 — Severin, prof. 88
 Jon Andersson, upprorsledare 78
 — Jonsson, skrivare och slottsfogde 79
 — Nilsson, se Rickeby-ätten
 Jonsson, Anders, bonde 2
 — Carl Vilhelm (Kalle), polisman 4, 8
 — Carolina Petersdotter, g. m. Joseph Jonsson 3—6
 — Christina, sidenväverska 3, 4
 — Christina, g. m. Claes Eriksson 6
 — Edla Maria, f. Berglund 6, 14, 15, 17
 — Ellen 6, 15
 — Ester 7
 — Gustaf, brevbärare 1, 4, 6
 — Gustaf, lagermästare, gästgivare 4, 9, 15, 17, 19
 — Johannes (Johan), smed 4
 — Jonas, kypare 2, 7
 — Josefine Carolina 4
 — Joseph, dräng, skomakare 2—5, 7, 14
 — Mathilda, sidenväverska 4
 — Märta 7
 — Nils, torpare 3
 Jorundr, norsk biskop 23—25
 Josephson, Jacob Axel, tonsättare 11
 Järta, Hans, landsh., riksarkivarie 115
 Jöns Bengtsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö
 — Persson, se Halvhjort av Hedenstorp
 Jönsson, Jonas, klockare 1, 2, 6, 7, 18
 Jöran Persson, sekr. 68
 — Siggesson, se Sparre af Rossvik
 — Åkesson, se Tott
 Karin Månsdotter, drottning av Sverige 35, 39, 64
 — Söfringsdotter, g. m. Nils Hansson 70, 71
 Karl Knutsson, konung av Sverige 32, 33, 61, 72
 Karl IX, konung av Sverige 35, 49, 64, 77, 83, 84
 Karl X Gustav, konung av Sverige 77, 116
 Karl XI, konung av Sverige 54, 55
 Karl XII, konung av Sverige 116, 118
 Karl XIV Johan, konung av Sverige och Norge 115, 116
 Karl Filip, hertig av Södermanland 50, 52
 Karl VI, konung av Frankrike 24
 Karl, greve av Valois 25, 27
 Karl Bengtsson, se Färla
 — Eriksson, se Färla
 — Kristiernsson, se Vasa
 — Magnusson, se Eka-ätten
 — Nilsson (kluven sköld) 62
 — Näskonungsson (kluven sköld), riddare, riksråd 66
 Karlsson, Karl Henrik, historiker 75
 Karlström, Johan, bruksägare 105
 Katarina av Lauenburg, drottning av Sverige 78
 Katarina Åxelsdotter, se Krognos
 — Eriksdotter, se Puke
 — (Ulfsdotter, Ulvåssläkt), den heliga 65
 Keith, Anders, frih., ståth. 46
 Kempe, Abraham, kansli-skriv. 71
 Kerstin, Davidsdotter, se Oxenstierna av Eka och Lindö
 Kerstin Åkesdotter, se Tott
 Kettil Karlsson, se Vasa
 — Ragvaldsson, se Puke
 Klas Kristersson, se Horn af Äminne
 Koschell, Eleonora Elisabeth, g. Conradi 116
 Krabbe, dansk ätt 81
 Kragsta-släkten 86
 Krapotkin, Peter Aleksejevitj, furst, rysk förf. 103
 Kristian II, konung av Danmark, Norge och Sverige 62, 74, 78, 81
 Kristiern Nilsson, se Vasa
 Kristina Bengtsdotter, se Färla
 — Jonsdotter, se Rickeby-ätten
 — Kristiernsdotter, se Vasa
 Kristoffer, konung av Sverige, Danmark och Norge 32, 118, 119
 Kristoffer, hertig av Danmark 24
 Kristoffer Andersson, se Ekeblad av Hedåker
 — Nilsson, ryttmäst. 63
 (Krognos), Axel Kettilson, dansk hövitsman 32, 33
 Kromnow, Ernst Åke, kansliråd 121
 Krook, Erik, handlande 93
 Krumpin, Katharina, dansk nunna 119
 Kruse (af Elghammar), Johan 51
 Krusenstierna, Anna Barbara von, g. Wrangel af Sage och Waschel 57
 — Mauritz Adolf von, amiral 57
 Kyle, Hans, amiral, lagman 41
 Kökeritz, Hans von, diplomat 78
 Lagerfelt, ätt 117
 Lagerhjelm, Per, assessor i Bergskoll. 90, 91
 Lagerlöf, Selma, förf. na 105
 Lange, I. M., notarie 117

- Lantingshausen, Jacob Albrekt von, frih., gen.-löjtnant, överståth. 88, 89
- Lars Olofsson, bokbindare 119
- Rasmusson 86
- Siggesson, se Sparre af Rossvik
- Larsson, Olof, snickare 2
- Olof, gästgivare 3
- Laurens Ulfsön, se Aspenäs-ätten
- Laurentius Caroli, djäkne 53
- Nicolai, djäkne 51
- Paulinus Gothus, ärkebiskop 109
- Laxmand, Hans, ärkebiskop av Lund 31
- (Leijonhufvud), Abraham Eriksson, frih., riksråd 65
- Axel Gabriel, frih., president 88
- (—) Sten Eriksson, greve, riksråd 65
- Lejmark, Robert, ingenjör 55
- Lenngren, Axel Mauritz 14
- Maria Selma Wilhelmina, huspiga 14
- Liedgren, Lars Jan, arkivarie 71, 121
- Lillie, ått 115
- Lilliecrona, Casimir Wilhelm, kapten 117
- Lillieroth, Nils, kungl. råd 116
- Lindhjelm, Anders, landsh. 117
- Lindman, Salomon Arvid Achates, statsmin., konteramiral 120
- Lindorff, E. P., målare 54, 55
- Lindorm, Bo 9
- Erik, förf. 1—21, 104
- Per Erik 6, 16
- Lindqvist, Axel, politiker 109
- Lindström, David, handlande 116
- Linné, Carl von, arkiatier 118
- Linroth, ått 2
- Sara Catharina, se Löwenhielm
- Liot, abbot 23, 24
- Lipen, Claus von der 62
- Ljungberger, Gustaf, medaljgravör 89
- Lucretia Eriksdotter, g. Zelow 35
- Lundell, Petronella, g. Wallengren 92
- Löwenhielm, ått 2
- Sara Catharina, f. Linroth 3
- Magnus Eriksson, konung av Sverige 33, 112
- Magnus, hertig av Östergötland 40
- Magnus Bengtsson, se Natt och Dag
- Bengtsson, se Ulv
- Erici, djäkne 51
- Eriksson, se Vasa
- Haraldsson, biskop i Skara 80
- Karlsson, se Eka-ätten
- Laurentii, djäkne 53
- Thorhallsson, isländsk präst 22
- Trotteson, se Eka-ätten
- Malméen, Lars, se Söderhielm
- Malmenius, Nicolaus Laurentii, kyrkoh. 110
- Malmgren, Gustaf Robert, prof. 102
- Mannerheim, Carl Gustaf Emil, frih., president, marskalk av Finland 96—101
- Mannheimer, Carl Henrik, läkare 104
- Margareta Bosdotter, se Grip
- Eriksdotter, se Vasa
- Tordsdotter, se Bonde (Markham), Will, nordamerikansk vice guvernör 54
- Marklund, Erik, förste bibliotekarie 119
- Martin Karlsson, se Färila
- Mats Gregersson (Lillie), biskop i Strängnäs 108
- Matthias, magister 119
- Jonæ, djäkne 53
- Mauritz Rasmusson 86
- Maydel, Jürgen, överste 38
- Meinander, (af), finl. ått 115
- Melen, Berend von, riddare, riksråd 78
- Messenius, Johannes, prof. 77
- Mittag-Leffler, Magnus Gustaf (Gösta), prof. 120
- Modéer, Adolph, sekr. 88
- Molander, finl. ått 115
- Monier, Antonius, general-löjtn. 110
- Munk, Martin Knutsson, slottsskriv. 79
- Myhrman, Christoffer, bergsråd 105
- Müller, Otto Friedrich, dansk zoolog 88
- Måns Nilsson på Aspeboda, bergsman 79
- Trotteson, se Eka-ätten
- Märta Bengtsdotter, se Ulv
- Sunesdotter, se Båt
- Mörck, släkt 119
- Mörcke, släkt 119
- Mörner (af Morlanda), Carl Birger, greve, konsul, förf. 121
- (Natt och Dag), Magnus Bengtsson, riddare, riksråd, lagman 70
- Nonen, Vilho Petter, finl. artillerigeneral 100
- Neumüller, Friedrich Rudolph, bryggare 110
- Nicolaus Johannis, djäkne 53
- Nikander, Gabriel, finl. prof. 116
- Nils, danska drottningens kansler 81
- Arvidsson, borgmäst. i Jönköping 79
- Bosson, se Grip
- Fynbo, tjänare 71
- Hansson, ryttare 71
- Jonsson, se Rickebyätten
- Kettilsson, se Vasa
- Nilsson, Johan, nämndeman 89
- Jöns, kyrkvård 1, 3, 7
- Nils, i Västerkälén, häradsmare 117
- Peter, bonde 3
- Nobel, Alfred Bernhard, kemist, uppfinnare, donator 94
- Nordin, Carl Gustaf, biskop 71
- Nordström, Elsa Margareta, förste arkivarie 121
- Norström, Vitalis, prof., filosof 102

- Nygren, Ernst Ludvig, arkivråd 63
 Nyman, Alf Tor, prof., filosof 92
- Odelberg, Carl Victor Wilhelm, överbibliotekarie 121
 Odin, Martin, läkare 104
 Östman Nicolai, notarius 52
 Olaus Andreae, djäkne 51
 — Folcherii (Folchovius), kyrkoh. 50, 53
 — Magnus, utnämnd ärkebiskop 80
 Oljelund, Lars Ivan, förf. 104
 Olof Axelsson, se Tott af Skedebo
 Olofsson, Olof, d. y., borgare i Karlskrona 114
 Olsson, Erik, nämndeman 2
 — Johannes, (Brånasmeden), poet 11
 — Nils William, fil. dr, amerikansk diplomat 92, 94
 — Olof, borgare i Karlshamn 114
 Orrhielm, finl. ätt 115
 Oscar II, konung av Sverige (och Norge) 94, 95, 118
 Osvall, Olof Ersson, se Ek Oxenstierna, ätt 62, 70, 72, 82
 Oxenstierna (af Croneborg), Johan Gabrielson, greve, överste, guvernör 72
 Oxenstierna (af Eka och Lindö), Bengt Jönsson, riksföreståndare 33
 — David Bengtsson, riddare, riksråd 66
 — Erik Gabrielson, frih., ståth. 71
 — Jöns Bengtsson, ärkebiskop av Uppsala 33
 — Karl, frih., riksråd 68, 70—72
 — Kerstin Davidsdotter, g. Ulv 66
 — Krister Gabrielson, friherre, riksråd 68, 71
 Oxenstierna (af Södermöre), Axel, greve, rikskansler 38, 52, 71, 72, 84
- Paasikivi, Juho Kusti, finl. statsmin. 98
 Palander, ätt 116
 — Johan, kapten 116
 Palmstedt, Eric, arkitekt 114
 — Gustava, f. Robsahmsson 114
 Palmstierna, Carl Otto, frih., landsh., statsråd 116
 Paludan-Müller, Casper Peter, dansk prof., historiker 74
 Pappus Johannis (Nycopensis Gelovius), kyrkoh. 50, 53
 Pasch, Gustaf Erik, prof. 88
 — Lorens, d. y., målare 40
 Paulsson, Johannes, prof., filolog 102
 Paulus Andreae, kollega 52
 Peder smed 74
 Penn, William, nordamerikansk guvernör 54
 Per (Peder) Axelsson, se Bonde
 — Svensson 51
 Peringskiöld, Johan, kansliråd 67
 Petrus Andreae Vestrogotus, djäkne 51, 52
 — Olai, djäkne 49
 — Olai, regementspräst 51
 — Petri, djäkne 53
 Pettersson, Niklas, bessemrblåsare 106
 — Viktor, brukssmed 107
 Philip, fäktmästare 36
 Philippus Ragvaldi, se Puke
 Pinnow, Arend 66
 — Birgitta, g. m. Karl Magnusson 66
 Pontén, Jonas Otto, lektor 108
 Posse, ätt 81—84
 — Axel Knutsson, hovjunkare 83
 — Axel Nilsson, riksråd 82
 — — 84
 (—) Elsa Axelsdotter, g. Bielke 85
 — Gabriel Jöransson, polsk flottkommissarie 83, 84
 — Jöran Knutsson, riksråd 83, 84
 — Jöran Nilsson, ryttmäst. 83, 84
 — Knut Axelsson, riddare, riksråd 82—84
 Posse, Knut Jönsson, slottshövitsman 82
 — Lage Axelsson, häradsh. 82, 84, 85
 — Lindorm Knutsson, häradsh. 83
 — Nils Axelsson, häradsh. 83, 85
 — Nils Knutsson, kammarjunkare 83, 84
 Posse af Hedensund, Knut, frih., riksråd, överståth., president 84
 Posse (af Säby), ätt 84
 Pryss, Staffan, borgare i Söderköping 79
 Puke, Erik Kettilsson, marsk 33
 (—) Katarina Eriksdotter, g. Krognos 33
 — Kettil, riddare 33
 (—) Philippus Ragvaldi, kansler 33
 — Ragvald, riddare 33
- Quiding, Gustaf, affärsman 115
- Radziwill, Christoffer, litauisk fältherre 38
 Ramborg Nilsdotter, se Vasa
 Rasmus Ludvigsson, krönikeskriver, genealog 61, 67—70
 Rasmussönernas släkt 86
 Rechenburg, von, frih. ätt 115
 Rehbindner, finl. ätt 115
 Rheynek, Johan (Hans) von, kansler 78, 80
 Ribbing, Olof, överste 121
 Richter, finl. ätt 115
 (Rickeby-ätten), Jon Nilsson, riddare 33
 (—) Kristina Jonsdotter, g. Vasa 33
 (—) Nils Jonsson, riksråd, lagman 33
 Ristell (Ristelius), släkt 117
 Robsahmsson, Gustava, se Palmstedt
 Rogge, Kort, biskop av Strängnäs 108
 Rosengren, Amelie, f. Heuman 116
 Rosenkampff, finl. ätt 115
 Rosenstråle, ätt 67

- Rosenstråle, Palne Eriksson, ryttmäst. 67
 Rosman, Holger, fil. dr 67 — 69, 75
 Ross, finl. ätt 115
 Rothoff, Emanuel, geschworner 90
 Rudhlitz, Marten von, fäktmäst. 36
 Rutström, Carl Birger, medicinalråd, riksantikvarie 88
 Rydberg, Abraham Viktor, prof., skald 75, 76
 Ryning, Nils, furstligt råd 41
 — Olof, ståth. 62
 Ryti, Risto Heikki, finl. statsmin. 99
 Rålamb, Bror Andersson, landsh. 37
 Rääf (i Småland), Leonard Fredrik, kammarjunkare, fornforskare 116
 Sahlgren, Niklas, dir. 89
 Salwattore, fäktmäst. 36
 Sasse, Staffan, skeppshövitsman 79
 Saumarez, James, baron de Saumarez of Guernsey, engelsk amiral, 115
 Schack av Skyvalla, släkt 119
 Schagerström, Johan Olofsson, kamrerare 114
 Scheffel, Johan Henrik, porträttmålare 106
 Scheffer, Carl Fredrik, greve, riksråd 88, 89
 Schönberg, Anders, rikshistoriograf 88
 Sefström, Erik, bergmäst. 88
 Serenius, Jacob, biskop i Strängnäs 109
 Sidner, Anders, konsistorienotarie 11
 — Anders, prost 10, 11, 15
 Sigge Ulfsson, se Sparre
 Sigismund, konung av Sverige och Polen 39, 77, 83, 84
 Sigrd Eriksdotter, g. Tott 35, 38
 — Karlsdotter, se Stubbe
 Silfverspäre, ätt 115
 Silfverstolpe, Carl Gudmund Uno, hovmarskalk, historiker 79
 Siltman, Albert, överkrigskommissarie 114
 Siöblad, ätt 61, 71 (sköld, fyrstyckad), Ivar Nilsson, riksråd 32, 33
 Snorre Ingemundsson 25
 Sofia Albertina, prinsessa av Sverige 89
 Solander, Daniel, botanist, forskningsresande 118
 Sone i Udda, landbonde 105
 Souchy, Augustin, fransk syndikalist 103
 Sparre, ätt 70
 (—) Sigge Ulfsson, biskop i Strängnäs 108
 Sparre (af Rossvik), Erik Larsson, riksråd, kansler 72
 (—) Jöran Siggesson 62
 (—) Lars Siggesson, d. y., riddare, riksråd, riksmarsk 62
 (Sparre av Skåne), Henrik Aageson, dansk riddare, riksråd 81
 (Sparre över blad), Bengt Karlsson 62
 Sprengtporten, finl. ätt 115
 Spåre, ätt 115
 Staaff, Karl Albert, statsmin. 120
 Staël von Holstein, Germaine, f. Necker, författarinna 116
 Stavenow, Ludvig Vilhelm Albert, prof., rektor 102
 Steen, Johannes Vilhelm Christian, norsk statsmin. 95
 Steenhoff, Samuel, riksdagsman 109
 Sten Eriksson, se Leijonhufvud
 Stenbock, ätt 68
 Stenholm, Karl, snickare, spelman 117
 Stiernman, Anders Anton von, kansliråd 67
 Stierwald, finl. ätt 115
 Stig Hansson, bergsman 79
 Stigelius Magni, kyrkoh. 51
 Stille, Arthur Gustaf Henrik, prof., historiker 117
 Stina Jonsdotter, g. m. Jonas Jönsson 2
 — Jönsdotter 3
 Stjernström, Edvard, skådespelare 12
 Stobæus, Anders, prof. 105
 Strandqvist, Magnus Tor Peter, överläkare 104
 Strindberg, Johan August, förf. 12
 Strokirk, Elias, bergsfogde 120
 (Ström), Canutus Petri, kyrkoh. 50, 52
 — Otto Fredrik, redaktör, politiker 103
 Strömberg, Adam Theodor, biskop 109
 Stubbe, Harald, riddare 66
 — Harald Karlsson 66
 — Karl Haraldsson 66
 (—) Sigrd Karlsdotter 66
 Sture (Natt och Dag), Sten, d. y., riksföreståndare 78
 — (Natt och Dag), Svante Nilsson, riksföreståndare 78
 Sture (tre sjöblad), ätt 74
 (—) Algot Magnusson, riddare, riksråd 66
 — Anund Algotsson 75
 (—) Birgitta, g. Oxenstierna af Eka och Lindö 66
 (—) Elin Gustafsdotter, g. Tott 66
 (—) Gustaf Algotsson, riddare, riksråd 66
 — Sten, d. ä., riksföreståndare 77
 Sturla Jonsson, isländsk förf. 24, 25
 Styke, Albrekt 66
 — Arent 66
 (—) Birgitta Arendsdotter, g. Ulv 66
 — Henrik 66
 Stähle, Anders Nils Oscar Kåse, envoyé 94
 Stålhane, ätt 117
 Suchtelen, Johan Peter van, greve, rysk general, envoyé 90
 Sundberg, Anton Niklas, ärkebiskop 118
 Sunessönerna, släkt 75
 Svante Nilsson, se Sture (Natt och Dag)
 Svedberg, Jesper, biskop 54
 Svennung, Josef Gusten Algot, prof. 111
 Svensson, Mårten, kronopubbordskassör 92
 Sverdrup, Johan, norsk statsmin. 95

- Swinefoth, Gulicius
Michaelis, kyrkoh. 48
Svinhufvud (af Qvalstad),
Pehr Evind, Finlands
president 97
Svärd, Olof, finl. frälseman
117
Söderblom, Lars Olof Jo-
nathan (Nathan), ärke-
biskop 91
Söderhielm, ätt 110
— Lars (Malmeen, adl.),
härads hövding 110
- Tallqvist, finl. ätt 115
Tegnér, Esaias, biskop,
skald 105
Thilén, finl. ätt 116
Thomé, släkt 116
Thord Narfus, isländsk lag-
man 24
Thorlaks Narfuss, is-
ländsk lagman 23—25
Thorvard Thorarinsson 24
Thunberg, Carl Peter,
prof., botanist, forsk-
ningsresande 120
Thörnell, Olof Gerhard, ge-
neral 114
Tingstadius, Johan Adam,
biskop 109
— Lars Christian, medici-
näråd 89
Tiorfi, isländsk präst 25
Tiseli, Arne Wilhelm
Kaurin, prof. 94
Tomas Andersson (två spet-
sar uppi från) 66
— Simonsson, biskop i
Strängnäs 108
Tord Gunnarsson, biskop i
Strängnäs 108
Torsten Eyolfsson, isländsk
lagman 22
— Lennartsson, se Forste-
nasläkten
Torstensson, Lennart, gre-
ve, fältmarskalk 83
Tott, Anna Claesdotter, g.
Rålamb 37
— Anna Henriksdotter 35
(—) Anna Åkesdotter, g.
Leijonhufvud 65
(—) Bengta Åkesdotter, g.
m. Bengt Nilsson (Fär-
la) 62, 63, 66
— Elin Klasdotter, g. Ulf-
sparre af Broxvik 34
- Tott, Emerentia, präst-
hustru 35
(—) Erik Axelsson, riks-
föreståndare 66
— Erik Henriksson, stu-
dent 35—39
— Hans Klasson, student
34, 35
— Henrik Klasson, ståth.
34, 35
— Johan Henriksson 35
(—) Jöran Åkesson, väp-
nare, härads. 65, 66,
69, 70
— Kerstin Henriksdotter
35
(—) Kerstin Åkesdotter, g.
Bååt 65, 71
— Klas Henriksson 35
— Klas Åkesson, ståth.,
riksråd 34
— Maria Henriksdotter 35
— Peder Axelsson, student
116
— Åke Henriksson, fält-
marskalk 36, 38, 39
(—) Åke Jöransson, ridda-
re 62
(—) Åke Jöransson, riks-
råd 66
— Åke Klasson, student 34
Tott (af Skedebo), ätt,
släkttavla 30—39
(—) Axel Pedersson, hö-
vitsman, danskt riksråd
30, 33
(—) Erik Axelsson, riksfö-
reståndare 31—33
— Erik Tönnesson, student
35, 38
(—) Ivar Axelsson, svenskt
och danskt riksråd 30
(—) Olof Axelsson 31, 33
(—) Peder Axelsson, dom-
prost 30, 31, 33
Tranæa, Lovisa Sofia, g.
Geijer 106
Traneus, Jonas, student 37
(Tre rosor), Ture Jönsson,
rikshovmäst. 82
Trolle, ätt 82
— Erik, riksråd 32
— Gustaf, ärkebiskop av
Uppsala 74, 75
Trolle, Fredrik Edvard af,
spannmålshandl. 110
Trotte Månsson, se Eka-
ätten
Trumbull, Sir William, eng-
elsk envoyé 116
- Tunberg, Sven August Da-
niel, prof., historiker 87,
88
Ture Jönsson, se tre rosor
Tyrgils Knutsson, marsk
22—29
Törne, Olof, fogde 79
- Uhlén, Axel, publicist 4, 7,
14
— Ellen, fru 1, 6, 8
Ulfsparré (af Broxvik),
Hans Eriksson, ståth. 34
Ulfstand, dansk ätt 81
Ullman, Uddo Lechard,
biskop 109
Unéer, Samuel Anders,
brukspatron 118
(Ulv), Arent Bengtsson,
riddare 66
(—) Bengt Arentsson, riks-
råd, ståth. 66
(—) Bengt Filipsson, riks-
råd 70
(—) Bengt Gotskalksson,
väpnare, riksråd 66
(—) Erik Filipsson 66
(—) Filip Ulfsson, riddare
66
(—) Gotskalk Bengtsson,
riddare, riksråd 66
(—) Magnus Bengtsson 66
(—) Märta Bengtsdotter,
g. Tott 66
(—) Märta Bengtsdotter,
g. m. Trotte Månsson
62
Ummereise, Erik 66
— Johan 66
Utter, Per Månsson, genea-
log 61, 65, 67—70
- Wachtmeister, ätt 93
Wærn, Einar Matthias,
förste arkivarie 106
— Jonas, statsråd, landsh.
106
Wahrendorff, von, släkt
119
— Carl von, bruksägare
119
Valdemar, hertig av Dan-
mark 24
Walden, Karl Rudolf, finl.
general, försvarsmin.
100
Wallen, släkt 94
Wallenberg, Jacob, kyr-
koh., reseskildrare 115
Wallengren, släkt 92

- Wallengren, Hans Ture Sigurd, prof., zoolog 92
 — Janne, kyrkoh., entomolog 94
 — Jonas, sv.-amer. emigrant 91—94
 — Mårten Johan Sigfrid, prof. 92
 — Olivia, g. Svensson 92
 — Olof, prost 92, 93
 — Sven Axel Olaus, förf. 92
 Wallmark, Per Adam, kansliråd, publicist 11
 Warburg, Karl Johan, prof., litteraturhistoriker 102
 Vasa, ätt 62, 65, 70, 72, 79, 82
 (Vasa), Erik Johansson, riddare, riksråd 40
 (—) Johan Kristiernsson, riksråd 33
 (—) Karl Kristiernsson, riksråd 33
 (—) Kettil Karlsson, biskop 33
 (—) Kristiern Nilsson, drots 32, 33
 (—) Kristina Kristiernsdotter, g. Oxenstierna af Eka och Lindö 33
 (—) Magnus Eriksson 40
 (Vasa), Margareta Eriksdotter, g. Brahe och Hoya 79
 (—) Nils Kettelsson, väpnare, häradsh. 33
 (—) Ramborg Nilsdotter, g. Bonde 33
 Veltjens, tysk överstelöjtnant 99
 Wernstedt, Christoffer, ståth. 35
 — Folke Lago Fredrik, major, fil. dr, riddarhusgenealog 42, 82
 Westerberg, Petter, industriman 87
 Westhius, Magnus, student 119
 Wieselgren, Peter, domprost 120
 Wijk, Willem de, arrendator 110
 Wijkander, Anders Victor August, rektor, vetenskapsman 95, 96
 — Anders Laurentius Theodor, gen.major 96
 Vilhelm III, konung av England 54, 55
 Wilmhardt, Märta, f. Jonsson 12
 Virgin, Claes August Mauritz, dir. 96
 — Thore Yngvar, bibliofil 119
 Wolff, Ludvig, läkare 104
 Wolke, Bengt Kristoffer, sångare 116
 Wrangel af Adinal, Henning Gustaf, frih., överstekammarjunkare 117
 Wrangel af Sage och Waschel, Carl Magnus, överhovpredikant 54—57
 Wänman, Carl Henrik, med. dr 118
 Värme, Lars, soldat 2
 Zacharias Olai, djäkne 51, 53
 Zebrozyntius, Jacob, biskop 121
 Zelow, Daniel 35
 Åke Bengtsson, se Färla
 — Jöransson, se Tott
 Åkerlund, finl. släkt 116
 Ödberg, Esaias, bonde 10
 Örnberg, Lars Magnus Victor, landsarkivarie, släktforskare 75
 Örnstedt, Philip Joachim, gen.proviantmäst. 114

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

FEMTIONIONDE ÅRGÅNGEN

1961

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SÄMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

STOCKHOLM 1961—1962

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

603510

UTGIVEN MED ANSLAG
FRÅN STATENS HUMANISTISKA
FORSKNINGSRÅD

INNEHÅLL

	Sid.
Jag som ej anor har. Erik Lindorms förfäder. Av EVALD PALMLUND	1— 21
Den isländska annalnoten om Tyrgils Knutssons äktenskap med Svea- konungens dotter. Av SVEN AXELSON	22— 29
Tott-studier. Av HANS GILLINGSTAM	30— 39
Nils Grip. Till belysningen av Vasaättens sinnessjukdom. Av HANS GILLINGSTAM	40— 46
De fattiga djäknar. Ett bidrag till vasatidens skolhistoria. Av MAGNUS COLLMAR	47— 53
Carl Magnus Wrangel och »Old Swedes» i Delaware. Av MANNE HOF- RÉN	54— 57
Tor Carpelan in memoriam. Av TORSTEN G. AMINOFF	58— 60
Åke Bengtsson Färla och hans skriftliga kvarlåtenskap. Av HANS GILLING- STAM	61— 72
Recensioner	73—121
En handledning i genealogisk och biografisk forskning. Av GOTTFRID CARLSSON	73— 76
Medeltid och äldre Vasatid. Av BENGT HILDEBRAND	76— 81
Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	81
En ny bok om ätten Posse. Av GOTTFRID CARLSSON	81— 84
Herrgårdarna i Sverige. Av BERTIL BROOMÉ	84— 86
Agneta Horns leverne. Av BENGT HILDEBRAND	86— 87
Petter Westerberg. Av BERTIL BROOMÉ	87
Kungl. Patriotiska Sällskapet. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	87— 90
Jöns Jacob Berzelius. Av BERTIL BROOMÉ	90
Pehr Lagerhjelm. Av ÅKE KROMNOW	90— 91
John Björkén. Av BERTIL BROOMÉ	91
Försvunnen och återfunnen. Jonas Wallengrens öde. Av BENGT HILDE- BRAND	91— 94
Alfred Nobel. Av ÅKE KROMNOW	94
Oscar II:s norska memoarer. Av ÅKE KROMNOW	94— 95
August Wijkander. Av BERTIL BROOMÉ	95— 96
Ålandsfrågan 1917—1921. Av BERTIL BROOMÉ	96
Marskalken av Finland och hans stabschef. Av CURT KEMPF	96—101
Grimbergiana. Av GOTTFRID CARLSSON	102—103
Ragnar Casparssons memoarer. Av ÅKE LILLIESTAM	103—104
Göteborgsläkare. Av BERTIL BROOMÉ	104
Uddeholm. Av BENGT HILDEBRAND	104—107
Strängnäs stads historia. Av NILS LUDVIG RASMUSSEN	107—109
Halländsk personhistoria. Av BERTIL BROOMÉ	109
Nacka. Av BERTIL BROOMÉ	110
Ätten Söderhielm. Av BERTIL BROOMÉ	110—111
Smålands nation i Uppsala. Av BERTIL BROOMÉ	111
Heraldiska nyheter. Av BENGT HILDEBRAND	112—113
Karlbergsjubilärer. Av BERTIL BROOMÉ	113
Kalendrar. Av BERTIL BROOMÉ	113—114
Tidskriftsöversikt	114—121
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	121
Förkortningslista	122
Personregister	123—132

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15: — pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, krigsarkivarien BERTIL BROOMÉ, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18: —